

KANNABIKSEN KÄYTTÄJÄ SUVAITSEVAISUUDEN KYNNYKSELLÄ

Suomalainen ritualisoitu kannabiksen käyttö siirtymäriittinä

Akseli Virratvuori

Pro gradu –tutkielma

Turun yliopisto

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Folkloristiikka

Joulukuu 2017

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, folkloristiikan oppiaine

VIRRATVUORI, AKSELI: Kannabiksen käyttäjä suvaitsevaisuuden kynnyksellä.
Suomalainen ritualisoitu kannabiksen käyttö siirtymäriittinä

Pro gradu -tutkielma, 102 sivua, 3 liitettä

Joulukuu 2017

Tutkielmassani tarkastelen sitä, miksi suomalaiset kannabiksen käyttäjät ritualisoivat kannabiksen käyttönsä. Kannabiksen käytön huomattava lisääntyminen Suomessa 1990-luvun toisen huumeaallon myötä ja väestön myönteisemmiksi muuttuneet mielipiteet tekevät siitä ajankohtaisen tutkimuksen kohteen. Käsitän kannabiksen käyttökulttuurin suomalaisen alkoholikulttuuriin verrattavana kansanperinteenä ja tuon sen tutkielmassani folkloristiikan oppiaineen tarkastelun piiriin.

Tutkielmani primaariaineiston koostuu vuosien 2016 ja 2017 välillä tekemistäni haastatteluista suomalaisten kannabiksen käyttäjien kanssa sekä vuosien 2014 ja 2017 välillä tekemistäni kenttätöystä. Olen tämän lisäksi hyödyntänyt vuonna 2015 kirjoittamaani kandidaatin tutkielmaa varten keräämäni haastatteluaineistoa.

Käsittelen ritualisoitua kannabiksen käyttöä Arnold van Gennepin kuvaamana siirtymäriittä ja Victor Turnerin liminaalitilaa siinä olevia olentoja yhdistävää communitasta käsittelevien teorioiden kautta. Siirtymäriittiin liittyviä pyhän ja alhaisen käsitteitä tarkastelen käyttäen William Padenin ja Edward Shilsin sekulaarin pyhän määritelmiä. Tarkastelen kannabiksen käyttöä suomalaisesta huumepelestä, narkofobiasta, syntyvänä tabuna. Sen rikkomisesta seuraavaa poikkeavuuden leimaa käsittelen Howard Beckerin leimautumisteorian sekä Anton J. M. Dijkerin ja Willem Koomenin kommenttien avulla.

Siirtymäriittinä suomalaisen ritualisoidun kannabiksen käytön tarkoitus on siirtää osallistujansa liminaalitilaan, yhteisön suvaitsevaisuuskynnykselle, ilman että he ylittävät sen ja tulevat leimatuiksi huumeiden käyttäjiksi. Liminaalitilan yhdistämät osallistujat muodostavat tilapäisen yhteisön, communitaksen, joka tarjoaa heille suojaa ja tuo yhteiskunnassa pyhänä pidettyä järjestystä liminaalitilaan.

Siirtymäriitin tarjoaman communitaksen merkitys kannabiksen käyttäjille vähenee, kun heidän kokemuksensa kannabiksen käytöstä kasvaa. Samalla käyttäjien kokemus sallivammaksi muuttuneesta ilmapiiristä heikentää käyttöön liittyvää leimaa ja tätä kautta liminaalisuuden tunnetta. Rituaali on kuitenkin edelleen se sosiaalinen konteksti, jossa suomalaiset kannabiksen käyttäjät voivat olla varmoja siitä, ettei heitä leimata poikkeaviksi. Sen merkitys liittyy sekä käyttäjien liminaalisuuden tunteeseen, että sen asemaan osana sitä suomalaista kannabiksen käyttökulttuurin perinnettä, joka Suomeen vakiintui 1960-luvun ensimmäisen huumeaallon myötä. Huumeiden käytön kriminalisoinnin myötä sen käyttökulttuurin normit ovat alkaneet noudattaa valtakulttuurin normeja, painottaen vastakulttuurin kapinan sijaan yksilöllistä hedonismia, jonka käyttäjät sovittavat työhön, opiskeluun ja vapaa-aikaan.

Avainsanat: Cannabis, huumeaine, siirtymäriitti, liminaalisuus, haastattelututkimus, etnografia

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1 Suomalaisen kannabiksen käytön lyhyt historia	3
1.1.1 1960-luku: Ensimmäinen huumeaalto	3
1.1.2 1970-luku: Ilmapiiri kiristyy ja huumekuviot pirstoutuvat.....	5
1.1.3 1990-luku ja 2000-luku: Toinen huumeaalto.....	7
1.2 Aikaisempi tutkimus	8
1.3 Kysymyksenasettelu ja tutkielman asemointi	13
1.4 Tutkijan refleksiivinen paikantaminen.....	16
2. TEOREETTINEN VIIITEKEHTYS JA KÄSITTEET.....	20
2.1 Rituaali ja toiminnan ritualisointi.....	22
2.2 Siirtymäriitti, tabu, liminaalitila ja communitas	23
2.3 Poikkeavuus ja leima	28
3. AINEISTO JA METODIT	32
3.1 Haastatteluaineisto	32
3.1.1 Informantit.....	33
3.1.2 Haastattelutilanne.....	38
3.1.3 Nimellinen suostumus ja tutkijan ilmoitusvelvollisuus	40
3.1.4 Aineiston käsittely.....	43
3.2 Kenttätyö.....	44
3.4 Aineiston analyysi.....	46
4. SIIRTYMÄRIITTI JA TABURIKKOMUS	48
4.1 Rituaalin valmistelut	48
4.2 Rituaalin suoritus	53
4.3 Kokemus yhteiskunnasta irtautumisesta	61
5. PELOTTAVA JA YHDISTÄVÄ LIMINAALITILA	64
5.1 Leimautumisen pelko, kuumotus	65
5.2 Kynnyksellä seisovien communitas	71
6. RITUAALIN MUUTTUVA MERKITYS.....	76
6.1 Merkitys käyttäjälle.....	77
6.2 Kannabiksen käyttö osana suomalaista päihdekulttuuria.....	81
7. TULOKSET	88
8. TYÖN REFLEKTOINTI JA JATKOTUTKIMUS	92
LÄHTEET.....	96
LIITTEET	

1. JOHDANTO

Kannabis on suomalaisten eniten käyttämä huumausaine.¹ Kannabiksella ja kannabistuotteilla tarkoitetaan sekä marihuanaa että hasista, jotka molemmat tuotetaan *Cannabis Sativa* -hamppukasvista. Marihuana valmistetaan kasvin kukinnoista, hasis ja hasisöljy sen hartsista. Kannabiksen päihdyttävä aineisosa on rasvaliukoinen THC, eli delta-9-tetrahydrokannabinoli. Kannabista käytetään polttamalla sitä tupakkaan kääritystä sätkästä tai sellaisenaan sekä erilaisista vesipiipuista. Sitä voidaan käyttää myös syömällä ja juomalla sekä vaporisoituna, jolloin kannabiksen läpi päästetään kuumennettua höyryä, johon sen vaikuttavat ainesosat tarttuvat.²

Suomalaista kannabiksen käyttöä seurataan väestötutkimuksilla, tutkimalla huumerikosten ja takavarikoiden määriä sekä huumeiden ongelmakäytöstä aiheutuneen hoidon tarvetta. Tuoreimmassa vuonna 2014 tehdyssä huumeekyselyssä viidesosa 15-69 -vuotiaista vastaajista ilmoitti kokeilleensa kannabista ainakin kerran elämässään.³ Samassa kyselyssä runsaat kuusi prosenttia kaikista vastaajista ilmoitti käyttäneensä kannabista viimeksi kuluneen vuoden aikana. Väestötasolla tämä vastaa noin 240 000 henkilöä. Kannabista käytetään Suomessa eri ikäluokissa, useissa erilaisissa sosiaalisissa ryhmissä ja sen käyttötavat vaihtelevat suuresti.⁴

Poliisin ja hoitopalveluiden suomalaisesta huumeiden käytöstä tuottamat tieto koskee vain valikoitunutta kriminaalien, ongelmakäyttäjien, syrjäytyneiden ja sekakäyttäjien ryhmää. Huumeiden käytöstä, jonka johdosta käyttäjä ei päädy tekemisiin poliisin tai hoitopalveluiden kanssa, ei yleensä saada tietoa viranomaisten tietolähteistä. Esimerkiksi vuonna 2014, jolloin edellinen huumeekysely tehtiin, poliisin tietoon tuli kaiken kaikkiaan 21 800 huumausainerikosta. Huumausainerikokset tulevat ilmi yleensä vain poliisin tai tullin- ja rajavartiolaitaviranomaisten toiminnan tuloksena ja valtaosa huumausainerikoksista jää piiloon.⁵

¹ Huumausaineella tarkoitan sellaisiksi Suomen huumausainelain 373/2008 ensimmäisen luvun kolmannessa pykälässä määriteltyjä aineita.

² Päihdelinkki-sivusto. Kannabis (marihuana ja hasis).

<<https://www.paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/huumeet-ja-muut-paihdyttavat-aineet/kannabis-marihuana-ja-hasis>> 3.12.2017.

³ Hakkarainen, Karjalainen, Ojajärvi & Salasuo 2015, 323.

⁴ Hakkarainen & Karjalainen 2017, 22; 30.

⁵ Katsaus poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen vuonna 2014 tietoon tulleeseen rikollisuuteen. 1.5 Päihderikokset. <http://www.stat.fi/til/rpk/2014/13/rpk_2014_13_2015-03-31_kat_001_fi.html> 3.12.2017.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen vuoden 2014 huumetilannetta kuvaavan raportin mukaan Suomessa oli tuolloin noin 18 000 - 30 000 huumeiden ongelmakäyttäjää. 52 prosentilla hoitoon vuonna 2014 hakeutuneista oli kannabiksen ongelmallista käyttöä, mutta asiakkaista vain seitsemällä prosentilla oli pelkästään kannabiksen tai kannabiksen ja alkoholin ongelmakäyttöä. Huumehoitoon hakeutuneiden päihteiden sekakäyttö oli raportin mukaan yleistä ja huumehoidon asiakkaista 62 prosentilla oli ainakin kolme ongelmapäihdettä.⁶

Kun poliisin tietoon tulleiden kaikkien huumausainerikosten sekä hoitopalveluihin rekisteröityjen kannabiksen käyttäjien määrää verrataan yllä esitettyyn arvioon siitä, että noin 240 000 suomalaista oli käyttänyt kannabista vuoden 2014 aikana, on selvää, että suurin osa suomalaisesta kannabiksen käytöstä ei koskaan päädy viranomaisrekistereihin. Huumeiden käyttöä tutkittaessa laadullisia metodeja käyttäen voidaankin astua alueille jonne määrälliset metodit eivät ulotu. Laadullinen tutkimus tavoittaa piilossa olevia väestöryhmiä ja sen avulla voidaan saada uutta ymmärrystä huumeiden käytön merkityksistä ja sosiaalisista konteksteista.⁷ Tässä tutkielmassa lähestyn suomalaista kannabiskulttuuria laadullisen tutkimuksen metodein ja raotan sitä verhoa, jonka takana suurin osa suomalaisesta kannabiksen käytöstä tapahtuu. Keräämäni aineisto valottaa sellaisia asioita, kuten kannabiksen käyttöön liittyviä tunteita, asenteita ja tapakulttuuria, joita ei voida tavoittaa väestötutkimuksessa ja viranomaistilastoissa.

Käyn seuraavaksi läpi tiivistetysti suomalaisen kannabiksen käytön historian 1960-luvulta 2010-luvulle. Asetan näin tutkimani ilmiön sen historialliseen kontekstiin, johon palaan analyysini luvussa 6.2. Tämän jälkeen esittelen aikaisempaa suomalaista ja kansainvälistä huumeetutkimusta, määritän tutkimuskysymykseni, asemoin tutkielmani aikaisempaan tutkimukseen, sekä paikannan itseni suhteessa tutkimaani ilmiöön. Luvussa kaksi esittelen tutkielmani teoreettisen viitekehyksen, sekä analyysini keskeisimmät käsitteet. Luvussa kolme esittelen aineistoni ja käyttämäni metodit, kuvaan tekemääni haastattelututkimusta ja kenttätöitä, käsittelen aineistooni liittyviä tutkimuseettisiä kysymyksiä sekä erittelen aineiston analyysin vaiheet.

Aineistoanalyysini olen jakanut lukuihin neljä, viisi ja kuusi. Luvussa neljä kuvaan tyypillistä suomalaista kannabisrituaalia valmisteluineen, sekä rituaalin kautta tapahtuvaa kannabiksen käyttöä koskevan tabun rikkomista. Tämän taburikkomuksen merkitystä ja

⁶ Varjonen 2015, 5; 57.

⁷ Seppälä 2003, 14.

sen kannabiksen käyttäjissä herättämiä tunteita, sekä niiden rituaalista hallintaa käsittelen luvussa viisi. Luvussa kuusi tarkastelen sekä ritualisoidun kannabiksen käytön muuttuvaa merkitystä yksilötasolla, että kannabiksen käytön asemaa suomalaisessa päihdekulttuurissa. Luvussa seitsemän esittelen tutkielmani tulokset ja luvussa kahdeksan reflektoin lyhyesti tutkielmani onnistumista, sekä mahdollisen jatkotutkimuksen aiheita.

1.1 Suomalaisen kannabiksen käytön lyhyt historia

Historioitsija Mikko Ylikankaan mukaan tietoa huumausaineiden käytöstä Suomessa on ennen 1960-lukua saatavilla hyvin vähän.⁸ Kannabis tunnettiin Suomessa jo suhteellisen varhain ja se esiintyy harvakseltaan lehdistössä 1800-luvulla.⁹ 1930-luvulla kannabista tuotiin suomeen oopiumin, morfiinin, heroinin ja kokaiinin tavoin lääkinnällisiin tarkoituksiin. Niiden jakelu tapahtui tuolloin apteekkilaitoksen kautta.¹⁰

Havainnot kannabiksen käytöstä Suomessa ovat ennen 1960-lukua lähes olemattomat. Vuoden 1954 päihdehuoltoa koskevassa komiteanmietinnössä todetaan, että Helsingissä oli tavattu sodan jälkeen ainoastaan yksi marihuanan polttaja.¹¹ Tilanne muuttui kuitenkin ratkaisevasti tulevalla vuosikymmenellä, jolloin kansainväliset kulttuurivirtaukset toivat kannabiksen käytön Suomeen. 1960-luvulla Yhdysvaltojen yliopistokampuksilta alkanut huumeiden käyttökulttuuri laajeni nopeasti koulutetun nuorison keskuudessa teollistuneessa länsimaailmassa ja kehitysmaiden suurkaupungeissa.¹² Pekka Hakkaraisen mukaan 1960-luvusta voidaankin puhua Suomen nykyisen huumausainetilanteen alkuna.¹³

1.1.1 1960-luku: Ensimmäinen huumeaalto

Huumausaineiden käyttö levisi 1960-luvulla Suomeen kuten muoti-ilmiöt yleensäkin. Kannabiksen käyttö rajoittui aluksi ”muodin edelläkävijöihin”, taiteilija- ja boheemipiireihin, joista se sitten julkisuuden ja yleisen mielenkiinnon siivittämänä laajeni opiskelijoiden ja tavallisen koululaisnuorison keskuuteen. Suomalaisen kokeilukiinnostusta ruokkivat myös 1960-lukulainen vapaamielisyys, hippiaate ja

⁸ Ylikangas 2009, 9.

⁹ Ylikangas 2009, 52-53.

¹⁰ Hakkarainen 1992b, 51.

¹¹ Hakkarainen 1992b, 55.

¹² Partanen 2002, 13.

¹³ Hakkarainen 1992b, 23.

underground-liike. Huumeiden käyttö yhdistyikin 1960-luvulla nuorten vasta- ja alakulttuureihin. Laajemman yhteiskunnallisen murroksen kontekstissa huumausaineet olivat symbolinen merkki, jonka kautta alakulttuurien kannattajat peilasivat suhdettaan valtakulttuuriin.¹⁴

1960-luvun lisääntynyt suomalainen huumeiden käyttö oli osa laajempaa nuorten poliittista ja kulttuurista protestiliikettä. Siihen kuuluivat Vietnamin sodan vastaiset mielenosoitukset, pyrkimykset muuttaa valtarakenteita yliopistoissa ja yhteiskunnassa, teknokratian ja kaupallisen kulutuskulttuurin vastustus, kiinnostuminen itämaisista uskonnoista sekä voimistuva tietoisuus maailmassa vallitsevasta eriarvoisuudesta ja ympäristöongelmista. Protestiliikkeen näkyvimmäksi ilmiöksi tuli hippikulttuuri ja huumeista, etenkin kannabiksesta ja LSD:stä, tuli muotia.¹⁵

Kannabiksen käyttöön saatiin virikkeitä ulkomailla ja suomalaiset kävivätkin 1960-luvulla käyttämässä kannabista muissa pohjoismaissa, joista Tanskaan ja Ruotsiin huumausainemarkkinat olivat kehittyneet huomattavasti Suomea nopeammin. Huumeista kiinnostuneille suomalaisille etenkin Tukholma ja Kööpenhamina olivat tärkeitä kohteita, joista kannabista tuotiin myös takaisin kotimaahan. Tämän lisäksi kannabista saapui Suomeen ulkomaalaisten mukana. Helsingin lisäksi kannabista ja muita huumeita kaupattiin varhain myös Turussa ja sen ympäristössä. 1960- ja 1970-lukujen muita suomalaisia ”huumekaupunkeja” olivat Lappeenranta, Jyväskylä ja Rovaniemi.¹⁶

Suomessa huumausaineiden käytön yleistymiskehitykselle olivat tyypillisiä kaupunkikeskustoissa kokoontuneet keskusryhmät. Paikkakuntien huumausaineiden käyttäjät kokoontuivat myös tiettyihin baareihin, ravintoloihin ja diskoihin. Kannabista saatettiin käyttää avoimesti suurissa ryhmissä ja julkisilla paikoilla, ulkona tai ravintoloissa. Turussa tällaisia tunnettuja käyttäjien kokoontumispaikkoja olivat Aurajoen rannat ja Puolalanmäki. Suomenkielisillä ja ruotsinkielisillä oli Turussa omat ryhmänsä, jotka viettivät aikaa myös kahdessa keskustassa sijaitsevassa baarissa. Keskusryhmä muodosti kontaktiverkoston, jonka kautta paikkakunnan käyttäjät saattoivat tutustua toisiinsa, hankkia aineita ja vaihtaa huumetietoutta keskenään. Uuden käyttömallin ympärille muodostui omat ryhmärakenteensa ja toiminta-areenansa. Samalla käyttäjäkunta viestitti uusia arvoja ja uusia päihteiden käytön malleja asettumalla

¹⁴ Hakkarainen 1992b, 88; 162.

¹⁵ Partanen 2002, 13.

¹⁶ Hakkarainen 1992b, 72-73.

uhmakkaasti näytteille kaupunkien keskustoihin. Toiminta oli, ainakin nuorten keskuudessa, yleisessä tiedossa, suhteellisen avointa ja vapaasti lähestyttävää.¹⁷

Ennen 1960-luvun puoliväliä huumeiden käyttöä ei pidetty Suomessa merkittävänä yhteiskunnallisena ongelmana, eikä sen esiintymiseen kiinnitetty juurikaan huomiota.¹⁸ Media kirjoitti asiasta sensaatiomaisia raportteja, mutta aluksi viranomaisten mielestä ei ollut syytä puhua huumausaineongelmasta. Myös poliisi jakoi ensin tämän käsityksen, mutta muutti pian mielensä ja otti aktiivisen roolin huumausainekysymyksen määrittelyssä. Samalla se ryhtyi ajamaan voimakkaasti käytön kriminalisoimisen välttämättömyyttä.¹⁹

1960-luvun puolivälin jälkeen huumausainekysymys määriteltiin nuoriso-ongelmaksi ja torjunnan päävastuu siirrettiin lääkäreiltä poliisi- ja oikeusviranomaisille.²⁰ Huumeiden käyttö kriminalisoitiin vuonna 1966 annetulla asetuksella.²¹ Se määriteltiin järjestys- ja turvallisuusongelmaksi ja käytön kriminalisoinnilla pyrittiin hillitsemään nuorison kokeiluhalua. 1960-luvun alun Suomessa lisääntyttä huumausaineiden käyttöä on jälkepäin kutsuttu ”ensimmäiseksi huumeaaloksi”. Leimallista sille oli etenkin kannabiksen käytön leviäminen. Kansainvälisten trendien mukaisesti kannabiksen käyttö alkoi saavuttaa jalansijaa myös Suomessa ja sen laajamittaisempi yleistyminen alkoi vuosikymmenen lopulla.²²

1.1.2 1970-luku: Ilmapäiri kiristyy ja huumekuviot pirstoutuvat

Huumeiden käytön kriminalisointi näytti pintapuolisesti toimineen toivotulla tavalla. 1960-luvulla huumausaineiden käytön alkanut yleistymiskehitys saavutti Suomessa taitekohtansa 1970-luvun alussa, jolloin huumekekoilut vähenivät selvästi. Huumausaineiden käyttö asettui tuolloin selkeästi 1960-luvun huippuvuosia alhaisemmalle tasolle ja tyypilliset suuret paikkakunnittaiset keskusryhmät hävisivät vähitellen. Käyttö rajoittui nyt pienryhmiin, omiin tuttavapiireihin ja kaupunkien keskustojen sijasta yksityisiin tiloihin. Aikaisemmat huumekuviot pirstoutuivat ja sulkeutuivat. Huume kuvioilla Pekka Hakkarainen viittaa ”niihin toimintoihin,

¹⁷ Hakkarainen 1992b, 70-72.

¹⁸ Hakkarainen 2015, 90.

¹⁹ Kainulainen 2009, 381.

²⁰ Hakkarainen 2015, 90.

²¹ Kainulainen 2009, 381.

²² Hakkarainen 1992b, 146; 64-65.

käytänteisiin ja järjestelyihin, joita huumeiden käytön ympärillä tietyinä aikana, tietyllä alueella ja tiettyjen ihmisten piirissä esiintyy. Huumekuvioiden määreitä ovat käytön laajuus, käyttäjäkunta, käytetyt aineet ja niiden käyttötavat sekä aineiden hankinta ja tarjonta.” Suuret ja näkyvät huumeiden käyttäjien keskusryhmät katosivat 1970-luvun ensimmäisten suurempien poliisitutkintojen aikaan, joiden osana monet ryhmien jäsenistä joutuivat kuulusteluihin ja oikeuden eteen huumausainerikoksista syytettyinä. Myyjät saivat vankilarangaistuksia ja käyttäjiä sakotettiin.²³

Tämä suunta vahvistui vuoden 1972 huumausainelaisissa. Se säädettiin Juha Partasen mukaan kiihtyneessä poliittisessa ilmapiirissä, jota huumeiden lisäksi värjivät huolet vapaasta abortista, kasvavasta alkoholin kulutuksesta, koululais- ja opiskelijaradikalismista sekä muista 1960-luvun kulttuurisen murroksen ilmiöistä.²⁴ Voimaan tulleen huumausainelain mukaan huumausaineiden käyttö määriteltiin kokonaan kielletyksi. Eduskunta päätti lopullisesti asiasta arvalla.²⁵ Käytön kriminalisointi vuoden 1966 asetuksessa ja 1972 huumausainelaisissa määritteli käyttäjät rikollisiksi, mikä siirsi Pekka Hakkaraisen mukaan kaikki käyttäjät yhteiskunnalliseen marginaaliin. Kontrollipolitiikalla onkin ollut olennainen vaikutus suomalaisen huumausaineiden käytön kehityskulkuun.²⁶

Poliisin toiminnan tehostuminen ja ilmapiirin vähittäinen kiristyminen korostivat huumeiden käytön rikollisuutta. Poliisikontrollin riskin kasvaessa käyttäjien varovaisuus ja suojautuminen lisääntyivät. Ilmapiirin kiristymisen lisäksi toinen suurten keskusryhmien hajoamiseen vaikuttanut tekijä oli huumekuvioiden sisäinen. Osa kannabiksen käyttäjistä siirtyi vahvempiin aineisiin, joiden ympärille kehittyi vähitellen omat kuvionsa. Keskusryhmien hajoamisen ja käytön piiloutumisen myötä huumekaupalla katosi näkyvä kontaktipohja, katukauppa väheni olemattomiin ja kaupankäynti siirtyi pääasiassa yksityisasuntoihin.²⁷

Suomalaiset salakuljetukseen perustuvat huumemarkkinat alkoivat jakautua kahtia. Amfetamiinin salakuljetuksesta alkoivat vastata ammattimaiset rikolliset. Kannabiksen salakuljettajat ja kauppiaat olivat puolestaan tavallisesti itsekin kannabiksen käyttäjiä. Myös muusikot ja opiskelijat toivat pieniä määriä kannabista maahan ulkomaan

²³ Hakkarainen 1992b, 51; 78; 89.

²⁴ Partanen 2002, 26.

²⁵ Perälä 2013, 218.

²⁶ Hakkarainen 1992b, 164.

²⁷ Hakkarainen 1992b, 89-90.

matkoiltaan. Ensimmäinen poliisin raportoima kannabiksen viljelytapaus on vuodelta 1972, seuraava tuli poliisin tietoon vasta vuonna 1975.²⁸

Kolmas vaikuttava tekijä suurten keskusryhmien hajoamisessa oli se, että monet niiden jäsenistä lopettivat huumeiden käytön. Se jäi useimmille ohimeneväksi välivaiheeksi ja samalla hippiaate ja 1960-lukulainen vapaamielisyys syrjäytyivät poliittisen järjestäytymisen tieltä. Kiinnostus huumausaineita kohtaan väheni ja kehitys tasoittui. Uusia kokeilijoita oli silti edelleen ja tässä suhteessa huumekuviot olivat vakiinnuttaneet asemansa Suomessa. Vakiintuneen käyttäjäkunnan muodostumisella onkin ollut tärkeä suomalaisia huumekuvioita vakauttava ja ylläpitävä vaikutus. Kokeneet käyttäjät ovat toimineet huume kulttuurin kantajina ja siirtäneet perinteitä eteenpäin. Vanhemmalla käyttökunnalla on ollut käytön jatkuvuutta tukeva ja uusintava merkitys.²⁹

1.1.3 1990-luku ja 2000-luku: Toinen huumeaalto

Suomen huumausainetilanne muuttui jälleen 1990-luvun ”toisen huumeaallon” myötä. Ilmiö oli tälläkin kertaa yleismaailmallinen ja yksi sen tärkeä edellytys oli kansainvälisen huumetuotannon- ja kaupan organisoituminen. Toinen huumeaalto oli ensimmäistä ratkaisevasti laajempi ja siihen liittyi useita erilaisia huumeita.³⁰ Ne tekijät, kuten valistus, viranomaiskontrolli, voimakas negatiivinen julkisuus, vapaa alkoholipolitiikka ja nuorisokulttuurin kaupallistuminen, joiden seurauksena ensimmäinen huumeaalto laantui, olivat jo todellisuutta toisen huumeaallon alkaessa.³¹

Toisessa huumeaallossa ei Juha Partasen mukaan ollut kyse enää 1960-luvun protestiluonteisesta alakulttuurista. Sen sijaan sen ytimessä oli yhteiskunnan vallitseviin arvoihin sitoutuneiden nuorten aikuisten tarve ja halu rentoutua vapaa-aikana vaativan opiskelun tai työelämän vastapainoksi. Samalla siihen sisältyivät myös koulutuksesta ja työelämästä syrjäytyneiden nuorten hakeutuminen raskaiden huumeiden käyttäjiksi. Huumevalistus ja huumeilla pelottelu ei enää vakuuttanut ihmisiä, eikä kontrollia voitu enää kiristää paljoakaan.³²

1990-luvulta 2010-luvulle tultaessa suomalaisten kannabiskokeilujen määrä on tilastojen mukaan kolminkertaistunut kuluneen kahdenkymmenen vuoden aikana ja vuoden

²⁸ Perälä 2013, 219.

²⁹ Hakkarainen 1992b, 82; 88-89.

³⁰ Partanen 2002, 23-25.

³¹ Seppälä & Mikkola 2001, 227-229.

³² Partanen 2002, 23-25.

aikainen käyttö on kuusinkertaistunut. Käytön lisääntymisen lisäksi suomalaisten asenteet kannabiksen käyttöä kohtaan ovat lieventyneet, etenkin nuorten aikuisten keskuudessa. Samalla kriittinen asennoituminen muita huumausaineita kohtaan on pysynyt entisellään ja suhtautuminen tupakoinnin ja humalajuomisen riskejä kohtaan on kiristynyt.³³ Pekka Hakkaraisen mukaan kannabiksen kulttuurisen aseman muutoksesta ja käytön normalisoitumisesta kertoo vahvimmin kannabiskokemusten yleistyminen nuorten aikuisten keskuudessa.³⁴

2000-luvun alusta lähtien poliisin takavarikkotiedot ovat näyttäneet, että hasis on saanut kilpailijan kasvatetusta kannabiksen kukinnosta.³⁵ Keskeinen tekijä suomalaisessa kannabiksen käytön kasvussa onkin ollut pienimittaisen kotikasvatuksen yleistyminen. Sitä on edistänyt erilaisiin olosuhteisiin sopeutuvien kannabislajikkeiden jalostus ja sisäkasvatusteknologian nopea kehitys. Kasvattajat saavat internetistä yksityiskohtaisia kasvatusohteita ja jakavat keskustelupalstoilla vertaistietoja. Kotikasvatus on entistä helpompaa ja kasvatetun kannabiksen laatu on parantunut merkittävästi.³⁶

1.2 Aikaisempi tutkimus

Huumeiden ja niiden käytön tutkimus on monitieteinen ala. Aihetta on tutkittu esimerkiksi antropologian, lääketieteen, psykologian, kriminologian, sosiologian ja historian tutkimuksen piirissä. Päihdyttävät aineet eivät ole folkloristiikassakaan täysin tutkimaton aihe. Anna-Leena Siikala käsitteli vuonna 1979 julkaistussa artikkelissaan kärpässien rituaalikäyttöä pohjoisessa Euraasiassa. Siikala totesi kärpässien olleen šamanistisen ekstaasin käynnistäjä ja sen rituaalikäytön viestivän ikivanhoista uskonnollisen käyttäytymisen ja kokemuksen muodoista.³⁷ Siikala sivusi kärpässien käyttöä uudestaan vuonna 1999 kirjassaan *Suomalainen šamanismi*, jossa hän totesi suomalais-ugrialaisten kansojen tunteneen oluen, siman ja paloviinan lisäksi Siperian šamaanien käyttämät kärpässienet. Myös Lapissa kärpässien käytöstä on Siikalan mukaan säilynyt tietoja ja hän olettaa suomalaisten tietäjien käyttäneen kärpässientä innoituksen välineenä ennen olutta.³⁸

³³ Hakkarainen *et al.* 2015, 326-327.

³⁴ Hakkarainen 2015, 115.

³⁵ Perälä 2013, 220.

³⁶ Hakkarainen, Perälä & Metso 2011, 148.

³⁷ Siikala 1979, 45.

³⁸ Siikala 1999, 238.

Vuonna 1988 Katriina Anttila sivusi marihuanan ja LSD:n saapumista Yhdysvaltojen katukuvaan ja niiden symbolista merkitystä vastakulttuurille filosofisesti analysoivassa folkloristiikan pro gradu –tutkielmassaan *1960-luvun vastakulttuurin maailmankuvasta*. Anttilan mukaan huumeiden käyttö liittyi tuolloin henkiseen etsintään ja kokemukseen. Yhdessä musiikin kanssa ne synnyttivät ristiriitaisuuksia huumeiden käyttäjien henkilökohtaisen kokemisen ja auktoriteettien antaman maailmankuvan välille. Kapinan välineeksi ne muuttuivat erityisesti tultuaan laittomiksi Yhdysvalloissa vuonna 1966.³⁹ Taina Ukkonen puolestaan tutki vuonna 2007 elämänkerrallista kerrontaa huumausaineiden käytöstä ja käytön lopettamisesta artikkelissaan *Toivo paranemisesta. Nuoren naisen päihdetarinan rakentuminen haastattelussa*.

Vaikka sallitut ja kielletyt päihteet sijoitetaan eri kategorioihin, liittyy niiden käyttöön ja sen merkityksiin sekä niiden tutkimukseen keskenään verrattavia piirteitä. Folkloristiikan piirissä alkoholin käyttöä on tutkinut Satu Apo, joka käsitteli suomalaista alkoholikulttuuria ja sen historiaa vuonna 2001 julkaistussa kirjassaan *Viinan voima. Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja -kulttuuriin*. Apo sivuaa tutkielmani kannalta relevanttia leimaamista ja sosiaalista kontrollia sekä juomisen salaamista Suomessa niinä kausina, kun alkoholin käyttö on ollut yleisesti paheksuttua. Myös Anna Eronen tutki alkoholin käyttöä vuonna 2016 folkloristiikan pro gradu -tutkielmassaan *Päihteistä rakentuva naiseus. Diskurssianalyttinen tutkimus naisten päihdekertomuksista*. Eronen tutki sitä, miten Päihdelinkki-sivustolle kirjoittaneet naiset rakensivat todellisuuttaan erilaisten diskurssien kautta ja kuinka naisten sukupuoliroolit esiintyivät heidän kertomuksissaan.

Kannabiksen ja muiden hallusinogeenien⁴⁰ käyttörituaaleja ja kulttuurihistoriaa käsitellään esimerkiksi vuonna 1973 julkaistussa ja antropologi Peter T. Furstin toimittamassa kirjassa *Flesh of the Gods. The Ritual Use of Hallucinogens*, jossa hän kokoaa yhteen joukon päihteiden rituaalikäyttöä koskevia artikkeleita. Yksi näistä artikkeleista on William A. Emboden Juniorin artikkeli *Ritual Use of Cannabis Sativa. A Historical-Ethnographic Survey*, jossa hän kuvaa kannabiksen rituaalikäytön tunnettua

³⁹ Anttila. 1988, 35.

⁴⁰ Psykedeelit, eli hallusinogeeniset yhdisteet ovat aineita, jotka aiheuttavat aistien vääristymiä sekä varsinaisia aistiharhoja, eli hallusinaatioita. Terminä ”hallusinogeeni” on harhaanjohtava, sillä aistiharhat ovat vain yksi osa yhdisteiden vaikutuksista, eivätkä ne ole yleisiä tavallisesti käytetyillä annoksilla. Psykedeelien somaattiset vaikutukset, kuten sydämen sykkeen nousu ja kohonnut verenpaine, ovat ohimeneviä ja jäävät yleensä lieviksi verrattuna psykologisiin vaikutuksiin. Myös kannabiksella voi olla hallusinogeenisiä vaikutuksia. < <https://www.paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/huumeet-ja-muut-paihdyttavat-aineet/lsd-ja-muut-hallusinogeenit>> Päihdelinkki.fi. 3.12.207.

historiaa. Kannabiksen ja muiden huumeiden käytön kulttuurihistoriaa arabialais-islamilaيسessa ja länsimaisessa maailmassa on tutkinut Jaakko Hämeen-Anttila. Hänen vuonna 2013 julkaistu kirjansa *Trippi ihmemaahan. Huumeiden kulttuurihistoria*, tarjoaa katsauksen siihen, miten nykyään suuressa osassa maailmaa laittomat huumeaineet saapuivat länsimaihin, kuinka niitä käytettiin ja kehitettiin, ja kuinka suhtautuminen niitä kohtaan muuttui.

Kannabiksen käyttöä on tutkittu runsaasti etenkin Yhdysvalloissa. 1960- ja 1970-luvuilla yhdysvaltalaisen ritualisoidusta kannabiksen käytöstä on tehnyt huomiota Norman E. Zinberg. Kirjassaan *Drug, Set, and Setting: The Basis for Controlled Intoxicant Use* hän tarkasteli hallittua huumeiden käyttöä sekä niiden vaikutusten suhdetta käyttäjän ominaisuuksiin ja käytön kontekstiin. Myös Erich Goode sivusi kannabiksen rituaalikäyttöä tutkiessaan 1960-luvulla sitä, miten sen käyttäjät käyttivät muita huumeita. Samaan aikaan Howard Becker käsitteli marihuanan käytön sosiaalista merkitystä sosiologian merkkiteoksessa *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*, jossa hän tutki sitä, miten poikkeavuus rakentuu yhteisöissä, kuinka marihuanan käyttö alkaa ja kuinka käyttöä hallitaan. Muita tutkielmani kannalta relevantteja yhdysvaltalaisia tutkijoita ovat Paul E. Willis, joka tutki 1970-luvulla huumeiden merkitystä yhdysvaltalaisessa hippialakulttuurissa sekä Herbert Blumer, joka teki huomioita huumeiden vaikutuksien tulkinnallisuudesta.

2000-luvulla kannabiksen käytön ja käyttäjän sosiaalisen identiteetin suhdetta ovat tutkineet esimerkiksi Richard Hammersley, Richard Jenkins ja Marie Reid. Kannabiksen sosiaalista merkitystä lahjana tutkii tulevassa väitöskirjassaan Marcel Maussin ja Bronislaw Malinowskin jalanjäljissä sosiaaliantropologi Shawnee Harkness, jonka kanssa olen vaihtanut aiheeseen liittyviä huomiota. Sosiaaliantropologian piirissä huumeiden käyttökulttuuria ja valtioiden käyttöä kontrolloivia koneistoja on tutkinut Axel Klein.

Varhaisimpia suomalaista kannabiksen käyttöä käsitelleitä haastattelututkimuksia edustaa Paula Määtän tutkimus, jossa hän seurasi sitä, miten hasiksen käyttö vaikutti sadan Jyväskyläläisen elämään vuosien 1971 ja 1975 välillä. Sanna Väyrysen mukaan käyttäjänäkökulman toi ensimmäisenä suomalaiseen huumeutkimukseen Pekka Hakkarainen. Vuonna 1987 julkaistussa sosiologian lisensointityössään *Huumeaineekulttuuri ja käyttötavat Suomessa* Hakkarainen jäsensi käytön kulttuurisia

koodeja ja erilaisia aineiden käyttötapoja käyttäjien omiin tulkintoihin nojautuen.⁴¹ Hakkaraisen laaja kannabiksen ja muiden huumeiden käyttöä käsittelevä tutkimus onkin muodostunut kaiken suomalaisen huumetutkimuksen kulmakiveksi. Olen ollut tutkielmaani kirjoittaessani onnekaassa asemassa, koska olen voinut jakaa suomalaisesta kannabiksen käytöstäni tekemiäni huomioita hänen kanssaan osana Turun yliopiston mentorointiohjelmaa, jonka kautta tutustuimme.

Käyttäjälähtöistä huumetutkimusta ovat jatkaneet tutkijat, kuten Markku Heinonen, joka haastatteli käyttäjiä heidän huumekontrollia koskevista kokemuksistaan hoitolaitoksissa ja kentällä 1980-luvun lopulla. Helsinkiläisiä nuorten ja nuorten aikuisten huumeiden käyttöä tutkittiin etnografisen haastattelu- ja havainnointitutkimuksen keinoin myös Stakesin Ehkäisevä päihdetyö -ryhmän vuonna 2002 toteuttamassa pilottitutkimuksessa. Pauliina Seppälä ja Tomi Mikkola kirjoittivat tästä vuonna 2004 raportin *Huumeet internetissä ja nuorisokulttuureissa. Havaintoja huumeiden merkityksistä ja riskikäsitteistä käyttäjäpiireissä*, jossa he käsitelivät käyttöyhteyksien ja kulttuuristen ympäristöjen vaikutuksia huumeiden käyttöön sekä tarkastelivat internetin vaikutusta huumeekulttuurin muotoutumisessa. Haastattelututkimusta huumeiden käytön tutkimuksessa on soveltanut myös Sanna Väyrynen, joka tutki nuorten naisten elämää huumeekuvioissa vuonna 2007 julkaistussa väitöskirjassaan *Usvametsän neidot. Tutkimus nuorten naisten elämästä huumeekuvioissa*.

Taru Kekoni tutki kannabisaktivistien näkökulmaa vuonna 2007 väitöskirjassaan *Kannabiksen käyttö, yhteiskunnallinen reagointi ja siihen vastaaminen*. Hän tarkasteli sitä, millaisena kannabiksen käyttö, yhteiskunnallinen reagointi sitä kohtaan ja tähän reagointiin vastaaminen näyttäytyivät hänen haastattelemiensa kannabisaktivistien näkökulmasta. 2000-luvun Suomessa huumeiden käyttäjiin kohdistuvaa rikosoikeudellista kontrollia sekä sitä ohjaavien lakien säätämistä, tulkintaa ja soveltamista on tutkinut Heini Kainulainen. Huumeiden käytön asemaa suomalaisena tabuna ja sen leimaavuutta ovat käsitelleet Juha Partanen ja Heikki Bothas.

Etnografista tutkimusta huumeiden käyttäjien ja kauppiaiden parissa on tehnyt Jussi Perälä, joka tutki Helsingin 2000-luvun alkupuolen huumemarkkinoiden toimijoita. Osana tutkimustaan hän seurasi huumeiden myynnin ja käytön arkea sekä vapaa-aikaa. Perälän vuonna 2011 julkaistussa väitöskirjassa *Miksi lehmät pitää tappaa?* ja vuonna 2013 julkaistussa kirjassa *Ikuinen säätö. Helsingin huumemarkkinat* käsittelemät

⁴¹ Väyrynen 2007, 25.

kenttätöitä, tutkimusetiikkaa sekä tutkijan ja tutkittavan välistä suhdetta koskevat kysymykset olivat minulle erityisen hyödyllisiä tutkielmani toteutuksen suunnittelussa.

Suomalaista kannabiksen ja muiden päihteiden käyttöä on käsitelty myös useissa pro gradu -tutkielmissa. Syitä kannabiksen käytön aloittamiselle ja jatkamiselle tutki vuonna 1990 valmistuneessa pro-gradu työssään sosiologi Aarne Kinnunen, joka haastatteli ja havainnoi helsinkiläisiä kannabiksen käyttäjiä. Gradun jälkeisessä tarkentavassa analyysissään hän tutki sitä, millaisia kuvauksia, luokituksia ja merkityksiä käyttäjät antoivat päihtymystilalleen ja käytölleen sekä teki havaintoja hallitusta käytöstä. Sari Sjöberg tutki vuonna 1998 uskontotieteen tutkielmassaan *Kannabiskysymyksen subjektiiviset, yhteiskunnalliset ja kulttuuriset ulottuvuudet* kannabista, sen käyttöä ja sen avulla tuotettua päihtymystä käyttäjien teemahaastattelujen ja fenomenologisen lähestymistavan kautta.

Aliisa Koivuranta tutki huumausaineiden viihdekäyttöä vuonna 2015 sosiaalityön pro gradu -tutkielmassaan ”*En ole työkaluina, oppaina, leikkikaluna ja lääkkeinä käyttämieni psykedeelien orja.*” *Kokemuksia huumausaineiden viihdekäytöstä* haastatteleamalla käyttäjiä ja analysoimalla heidän hänelle lähettämiään tekstejä narratiivista menetelmää käyttäen. Koivuranta tarkasteli sitä, miten huumausaineiden käyttö kehittyi, miksi tutkittavat käyttivät niitä ja millaisia vaikutuksia huumausaineiden käytöllä on ollut heidän elämäänsä. Vuonna 2017 Katri Lehtinen tutki sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielmassaan *Elämönhallinta ja psykedeelit. Nuorten aikuisten kokemuksia psykedeelien käytön ja elämönhallinnan yhteydestä* sitä, miten psykedeelien käyttö vaikutti hänen haastattelemiensa nuorten naisten elämönhallintaan. Tutkielmassaan hän sivusi huumeiden käyttöön liittyvää leimaa ja ritualisoitua käyttöä.

Kulttuurintutkimuksen piirissä huumeiksi määriteltyjen päihteiden rituaalikäytön tutkimus on pitkälti keskittynyt tutkijoiden oman elinpiirin ulkopuolelle tai menneisyyteen, eksoottiseen toiseuteen. Päihteiden käyttöön liittyviä rituaaleja on sivuttu sosiologian piirissä, mutta ne ovat harvoin olleet tutkimuksen ensisijainen kohde. Tutkielmassani tarkastelen huumeiden käyttöä nykykulttuurina ja kansanperinteenä. Pyrkimykseni ei ole irrottaa sitä aikaisemmasta huumetutkimuksesta, jota olen soveltanut työssäni, vaan painottaa huumeiden ja niiden käytön kulttuurisidonnaisuutta.

1.3 Kysymyksenasettelu ja tutkielman aseointi

Tutkimuskysymykseni on *Miksi suomalaiset kannabiksen käyttäjät ritualisoivat kannabiksen käyttönsä?* Tutkimuskysymykseni perustuu suomalaisesta kannabiksen käytöstä tekemiini havaintoihin. Ensimmäinen näistä havainnoista on se, että suomalaisilla kannabiksen käyttäjillä on verrattain yhtenäinen tapakulttuuri, joka noudattaa jaettuja normeja ja etikettejä ja jonka sisällä viitataan kannabiksen käyttöön rituaalisena toimintana. Tarkastellessani ritualisoinnin merkitystä otan nämä normit ja etiketit tarkasteluni kohteeksi. Esitän huomioita siitä, miten erilaiset tekijät vaikuttavat kannabiksen ritualisoidussa käytössä, sekä havainnollistan tyypillisen suomalaisen kannabisrituaalin piirteitä. Tutkin myös sitä, miten ritualisoidun kannabiksen käytön merkitys käyttäjille muuttuu ajan myötä.

Toinen havaintoni liittyy siihen pelkoon, joka suomalaisten kannabiksen käyttäjien parissa liittyy käytön paljastumiseen sekä käyttäjien kokemukseen siitä, että heitä marginalisoidaan stereotyyppien kautta. Olen tulkinut sekä paljastumisen pelon, että kokemuksen stereotyypeistä liittyvän toisiinsa. Niissä on kyse jostain suuremmasta kuin pelkästä kannabiksen käytöstä seuraavasta lain määräämästä rangaistuksesta. Uskon, että paljastumisen pelolla ja marginalisoinnin tunteella on yhteys ritualisoituun kannabiksen käyttöön. Tarkastelen tätä ritualisoitua toimintaa Arnold van Gennepin kuvailemana siirtymäriittinä, jossa ovat läsnä rituaalin kaavamaisuus, sekä käyttäjien kokemus siitä, että heidän asemansa yhteiskunnan jäsenenä saattaa muuttua. Aineistossani on merkkejä siitä, että tämän tunteen voimakkuudessa on tapahtunut muutos, jolla on yhteys laajempiin muutoksiin suomalaisessa päihdekulttuurissa. Asetan analyysini lopussa suomalaisen kannabiskulttuurin tämän laajemman päihdekulttuurin kontekstiin, sekä pohdin sen nykytilaa ja tulevaisuutta.

Satu Apo valitsi suomalaisen alkoholin käytön tutkimuksensa kohteeksi, koska hän koki sen kulttuurihistorian jääneen valkeaksi alueeksi kansanperinteemme tutkimuksen piirissä.⁴² Näen Apon tavoin suomalaisen kannabiksen käyttökulttuurin tutkimuksen jääneen puutteelliseksi. Suomalaista kannabiksen käyttöä käsittelevä tutkimus on huomionnut ritualisoidun kannabiksen käytön olemassaolon, muttei ole keskittynyt syvemmin tarkastelemaan sen merkitystä.⁴³ Kuten Apoa kiinnosti alkoholi, minua kiinnostaa kannabikseen liittyvä kulttuurinen ajattelu: kollektiiviset mielikuvat,

⁴² Apo 2001. 15

⁴³ Esimerkiksi Hakkarainen 1992a. 129.

käsitykset, tunteet, toiveet, toimintaohjeet, perustelut ja selitykset, jotka liittyvät kannabikseen, sen hankintaan, käyttöön, vaikutukseen ja käytöstä aiheutuviin ongelmiin.⁴⁴

Aineistoni ja aihetta käsittelevän kirjallisuuden perusteella näen kannabiksen käytön muuttuneen Suomessa viimeisen kuudenkymmenen vuoden aikana alkoholikulttuuriimme verrattavaksi kansanperinteeksi, jota ei ole lähestytty sellaisena. Tutkielmassani tuon suomalaisen kannabiksen käytön folkloristiikan piiriin lähestymällä siinä näkemiäni rituaalin piirteitä ja käyttäjien kokemaa tunnetta aseman muutoksen vaarasta. Hallusinogeenien tutkimuksen tulee valottaa kulttuuristen muuttujien merkitystä kannabiksen kaltaisten aineiden käytössä sekä niiden merkitystä erilaisissa sosiokulttuurisissa konteksteissa, kuten rituaaleissa. Esimerkiksi kannabiksella tehdyt laboratoriokokeet eivät kerro itsessään paljon, jollei niitä yhdistetä kulttuuriseen kontekstiin, kulttuurisesti ehdollistuneeseen yksilöön ja yhteisöllisiin odotuksiin.⁴⁵

Lähestymistavaltaan tutkielmani paikantuu folkloristiikan, uskontotieteen, antropologian ja sosiologian piiriin. Näen tutkielmani edustavan sitä synkronista tutkimustapaa, jonka myötä kenttätyöstä tuli lastenperinteen ja populaarikulttuurin ohella 1960-luvulla yksi folkloristiikan tutkimusohjelmista ja joka toi sen askeleen lähemmäksi kulttuuri- ja sosiaaliantropologiaa. Uusien perinteiden löytämisestä ja kuvaamisesta tuli Jyrki Pöysän mukaan synkronisen tutkimustavan myötä folkloristisen tutkimuksen arkikäytännöistä.⁴⁶ Kannabiksen käyttökulttuurin tutkimuksen käsitän modernin kansanperinteen tutkimuksena. Kuten Leea Virtanen toteaa, modernin kansanperinteen ”löytäminen” tuo sen ennen pitkää tutkimuksen piiriin, ja tämä puolestaan auttaa meitä ymmärtämään paremmin sekä omaa aikaamme että oman yhdessäolomme peruskuvioita.⁴⁷

Tutkielmani jatkaa folkloristiikalle perinteistä marginaalisten ihmisryhmien tutkimusta, jota Diane Goldstein ja Amy Shuman kutsuvat *stigmatisoidun vernakulaarin* tutkimukseksi. Vernakulaarissa esiintyvä stigma liittyy sekä ”kansan” käsitteeseen liittyvään toiseuteen, alemmuuteen tai vähemmistöasemaan, että siihen, kuinka folkloristiikan tutkijat ihmiset hallitsevat identiteettejään ja sitä, miten heidät nähdään. Oppiaineen fokus asettaa tutkijan asemaan, jossa hän voi tutkia vernakulaarissa ilmenevää sanallistettua stigman kokemusta. Samalla tuo fokus kehottaa tutkijaa

⁴⁴ Apo 2001, 15.

⁴⁵ Furst 1972, xiv-xv.

⁴⁶ Pöysä 1989, 10.

⁴⁷ Virtanen 1984, 9.

tarkastelemaan stigmaa performanssina, stigmatisaation prosessia sekä stigman saaneen väestön poliittisia kuvauksia.⁴⁸

Stigmatisoidun vernakulaarin tutkimus edustaa muutosta folkloristiikassa ja stigman tutkimuksessa. Se tarkoittaa siirtymistä marginaalin tutkimuksesta marginalisoinnin tutkimukseen, liittyen samalla aikaisempiin oppiaineissa käytyihin etnosentrismia, kulttuurirelativismia, diskriminaatiota, stereotyyppisiä ja identiteettipolitiikkaa koskeviin keskusteluihin.⁴⁹ Sovellan analyysissäni Howard Beckerin leimautumisteoriaa, joka painottaa poikkeavuuden määrittymistä yhteisön toiminnan kautta. Tutkielmani yhdistyy stigmatisoidun vernakulaarin tutkimukseen, koska käsittelen siinä kannabiksen käytön julkiseen paljastumiseen liittyvää leimaamisen prosessia, sekä sitä, miten käyttäjät käsittelevät leimautumisen uhkaa ja siihen liittyvää pelkoa ritualisoimalla toimintansa. Valitsemani teoreettisen taustan vuoksi käytän tutkielmassani termiä *leima* stigman sijaan. Tutkimusotettani voisi siis myös kutsua *leimatun vernakulaarin* tutkimukseksi

Pyrkimykseni kannabiksen käytön tuomisessa folkloristiikan tutkimuksen piiriin ovat verrattavissa muistitietotutkimuksen pyrkimykseen laajentaa erilaisia menneisyyden tulkintoja ja vallitsevia totuuksia tutkimalla erilaisia pieniä ilmiöitä ja näkökulmia, kuten arkea, marginaalia ja sellaisia yhteisöjä, joiden olemassaolosta ei välttämättä ole minkäänlaisia dokumentteja. Tällaisista tutkimuslähteistä löytyvät jäljet ja johtolangat voivat paljastaa vaikuttavia rakenteita, poikkeuksia ja konflikteja. Pienet jäljet ovat usein avaimia tulkintoihin, jotka paljastavat laajempia ilmiöitä.⁵⁰ Käyttäjälähtöinen huume tutkimus onkin tällaista pienten ilmiöiden tutkimusta, joka liittyy suurempiin rakenteisiin.

Tutkimalla kannabiksen ritualisoitua käyttöä ja käyttöön liittyvän leiman pelkoa tutkin samalla sitä, millaisia vaikutuksia valtaväestön asenteilla ja instituutioiden vallankäytöllä on kannabiksen käyttäjien elämässä. Leimaamisen sosiaalinen mekanismi perustuu pohjimmiltaan yhteisön edun ja arvojen puolustamiseen, mutta näiden tavoitteiden sivutuotteina syntyy joskus hyödytöntä syrjintää.⁵¹ Kulttuurisena ilmiönä tutkittuna suomalaisen ritualisoidun kannabiksen käytön siteet suomalaiseen yhteiskuntaan ja valtakulttuuriin tulevat näkyviksi. Näin nousee esille se, miten valtakulttuuri luo ja muovaa niitä asioita, jotka se määrittelee ulkopuolisiksi ja itsestään poikkeaviksi.

⁴⁸ Goldstein & Shuman 2012, 116.

⁴⁹ Shuman & Bohmer 2012, 200; 220.

⁵⁰ Fingeroos & Haanpää 2006. 27; 31.

⁵¹ Korkeila & Koski 2017, 262.

Kuten Pekka Hakkarainen toteaa, täydentävät kvantitatiiviset ja kvalitatiiviset menetelmät ja aineistot täydentävät sitä tietoa, jota erilaiset suomalaista huumeiden käyttöä ja sen muuttuvia trendejä kaavoittavat väestötutkimukset tuottavat.⁵² Tämän tutkielman tarkoitus on laajentaa suomalaista kannabiksen käyttöä koskevaa kuvaa tuomalla se folkloristiikan piiriin. Tutkielmani täydentää suomalaista huumeetutkimusta yhdistämällä folkloristiikassa ja kansainvälisessä huumeetutkimuksessa sovellettuja teorioita ja metodeja.

1.4 Tutkijan refleksiivinen paikantaminen

Moderni etnografia käsitetään prosessiksi, jonka olennaisia osia ovat tutkimustekstin kirjoittaminen, tutkijan persoona ja prosessin aikana tehtävät valinnat ja rajaukset. Tutkimuksesta kirjoittaminen vaatii näiden prosessin osien auki kirjoittamista, jota Outi Fingeroos on kutsunut *refleksiiviseksi paikantamiseksi*. Käsitteellä hän halusi korostaa sitä, miten tutkija paikantaa ja tekee itsensä näkyväksi tutkimustekstissä. Tämän paikantamisen ja näkyvyyden problematisoinnin tarve on korostunut sitä mukaa, kun etnografisen tutkimuksen kenttä on laajentunut kaukaisista maista ja kansoista tutkijan ”kotiin”. 1960-luvulla alkaneen antropologien pohdinnan tuloksena kulttuurin käsite on demokratisoitunut, pluralisoitunut, relativisoitunut ja politisoitunut. Tutkimuksen fokus on laajentunut kentältä itse prosessin kuvailuun, samalla kun etnografi itse on käsitetty persoonansa nimissä toimivaksi ja valtaa käyttäväksi subjektiksi.⁵³ Etnografisena tutkimuksena tutkielmani tulkinta on subjektiivisuuteni värittämää. Tutkijana minun on kuvattava tutkimaani ilmiötä koskevan esiyymmärryksen muodostumista, tutkimusprosessini vaiheita sekä teoreettisten ja metodisten valintojeni suhdetta tutkimukseen, jotta lukijani voi arvioida esittämiäni tulkintojen painoarvoa.

Ensimmäinen huumeisiin liittyvä muistoni on ala-asteelta, jossa kuulin, kuinka joku nimeämätön henkilö oli LSD:tä otettuaan luullut itseään appelsiiniksi ja alkanut kuoria itseään. Törmäsin tähän samaan tarinaan uudestaan kerätessäni haastatteluaineistoa useiden informanttieni kertomana ja se vaikuttaa levinneen kaupunkitarinana ainakin 1990-luvun kouluikäisten lasten parissa. Lapsuudessani huumeet ja niiden käyttäjät olivat minulle epämääräinen ja etäinen asia, jonka kohtasin vain osana koulun huumevalistusta sekä toisinaan elokuvissa, televisiossa ja sanomalehdissä. Käsitin huumeiden käyttäjät

⁵² Hakkarainen 2015, 118.

⁵³ Eloressa 2/2003 julkaistu artikkeli *Refleksiivinen paikantaminen kulttuurintutkimuksessa*. <http://www.elore.fi/arkisto/2_03/fin203c.html> 3.12.2017.

jonkinlaisiksi onnettomiksi epäihmisiksi, jotka asuivat jossain kaukana, mahdollisesti Helsingin lähiöissä.

Kun olin teini-ikäisenä ensimmäistä kertaa kosketuksissa kannabiksen käyttäjiin, vastustin jyrkästi heidän toimintaansa. Huumeiden käyttö oli mielestäni vaarallista, vastuutonta ja rikollista. Vältin tilanteita, joissa joutuisin olemaan tekemisissä minkään huumeisiin tai niiden käyttäjiin liittyvän kanssa. Vuodet kuluivat ja ehdoton kielteisyyseni kuitenkin väheni. Muistan pohtineeni arvostamieni muusikkojen, näyttelijöiden ja kirjailijoiden boheemia huumeiden käyttöä, josta huolimatta heistä oli tullut popkulttuurin ikoneita. Se lisääntynyt satunnainen kannabiksen käyttö, joka tuttavapiirissäni tapahtui, ei enää ahdistanut minua.

Muutettuani pois kotikaupungistani Joensuusta, löysin itseni tilanteesta, jossa tutustuin yhtäkkiä suureen joukkoon sekä kannabista, että muita huumeita eri tavoin käyttäneisiin ihmisiin. Sattuma ja uteliaisuuteni antoivat minulle erinomaisen tilaisuuden havainnoida suomalaista huumeekulttuuria ja muistan jo tuolloin ajatelleeni, että haluaisin vielä jonain päivänä kirjoittaa jotain aiheeseen liittyen. Kiinnitin etenkin huomiota siihen, miten kannabiksen käyttö toi yhteen hyvin erilaisia ihmisiä ja toimi näin pysyvien ihmissuhteiden luomisen välineenä. Tilanteissa, joissa käyttäjät kokoontuivat yhteen, oli läsnä erityinen tunne, jota en pystynyt nimeämään ennen tämän tutkielman kirjoittamista.

Aloitettuani opintoni aloin vähitellen soveltaa folkloristiikan piirissä käytettyjä teorioita ja käsitteitä siihen suomalaista huumeekulttuuria koskevaan tietoon, jota minulle oli kertynyt. Aloin pian nähdä tällä tiedolla olevan tieteellistä arvoa ja koin olleeni tilanteessa, jossa minulla oli esiymmärrykseni ja yhteyksieni ansiosta erinomainen tilaisuus tutkia kulttuuria, joka on monelle suomalaiselle näkymätön, ja jonka tutkimuksella on myös yhteiskunnallista merkitystä. Jyrki Pöysä onkin todennut, että kulttuurintutkijaksi kasvaminen edellyttää kasvamista itsen ja oman ympäristön ymmärtämiseen kulttuurisin käsittein. Hän näkee nykykulttuurin tutkimuksen houkuttelevan folkloristeja, koska se tarjoaa tien itseymmärryksen lisäämiseen.⁵⁴ Olenkin sekä kandidaatin tutkielmani, että pro gradu -tutkielmani kirjoittamisen myötä kokenut löytäneeni sen kentän, jolla haluaisin toimia tulevaisuudessa tutkijana.

Juha Perttulan mukaan tutkija päätyy usein tutkimaan sellaisia asioita, joiden aihe on hänelle omakohtaisesti tuttu. Tuttuus ei ole tutkimuksen toteuttamisen kannalta haitallista

⁵⁴ Pöysä 1989, 14.

ja se on myös inhimillistä. Ihmisen tarkkaavaisuus kiinnittyy luonnostaan niihin asioihin, jotka hän elämisensä perusteella mieltää kiinnostaviksi ja joita hän haluaa ymmärtää lisää.⁵⁵ Olen tutkielmaa suunnitellessani, kenttätöitä tehdessäni ja siitä kirjoittaessani ollut tietoinen siitä, että tutkijan ja hänen tutkimansa ilmiön välinen läheisyys voivat olla sekä voimavara, että pahimmillaan ohjata omalle subjektiivisuudelleen sokean tutkijan tulkintoja. Tällaista sisäpiiriläisyyden ja ulkopuolisuuden rajapinnalla tapahtuvaa liikettä Ilona Raunola on omaa paikantumistaan problematisoidessaan kutsunut *kerrostuneeksi sisäpiiriläisyydeksi*.⁵⁶

En tutkimusta tehdessäni ja siitä kirjoittaessani voi täysin irrottautua tästä kerrostuneesta sisäpiiriläisyydestä, joka muodostuu esitietämyksestäni, historiastani ja asenteistani. Samalla ilmiötä koskeva esiyymmärrykseni ja kontaktini ovat mahdollistaneet sen, että olen voinut päästä tutkimassani ilmiössä syvemmälle kuin tilanteessa, jossa olisin kohdannut sen ensimmäistä kertaa tutkijana. Oli tutkijan lähtöasetelma luonteeltaan etic tai emic, se ei ole toista arvokkaampi tai objektiivisempi. Paikantaminen muotoutuu ja muuntuu tutkimuksen osien rakentuessa kokonaisuudeksi, tutkimukseksi.⁵⁷ Tutkija ei voi irrottautua täysin itsestään, mutta hän voi olla tietoinen läsnäolostaan tutkimuksensa kaikissa vaiheissa. Itsefleksio on ollut läsnä aina kandidaatin tutkielmani aikaisista tutkimuspäiväkirjamerkinnöistä pro gradu -tutkielmani kirjoituksen loppumetreille asti.

Kuten Satu Apo toteaa, on folkloristille lähes vaistomaista asettua ”tavallisen ihmisen” puolustajaksi.⁵⁸ Myönnän, että osa päätöksestäni tutkia suomalaista huumeekulttuuria syntyi halusta puolustaa ihmisiä, joiden koin olevan kohtuuttoman marginalisoinnin uhreja ja toimia näin sorrettujen äänitorvena. Vuosia myöhemmin ymmärsin syyllistyneeni ajattelussani naiiviin idealistiseen putkinäköisyyteen. Asettaessani tutkimani ihmiset vain uhrin ahtaaseen asemaan, marginalisoin ja toiseutin heitä itse. He ovat tehneet tietoisesti valinnan käyttää kannabista ja tietävät, että heidän toiminnallaan voi olla seurauksia. Tutkittuani vuosia suomalaisia kannabiksen käyttäjiä voin todeta, että viimeinen asia mitä he kaipaavat, on tulla määritellyksi kannabiksen käyttönsä kautta. Mikä siis on suhteeni tutkiemiini ihmisiin, suomalaisiin kannabiksen käyttäjiin? Joitain heistä minulla on ollut ilo kutsua ystävikseni ja suurimpaan osaan suhtaudun neutraalin hyväksyvästi. Toisin sanoen, suhtaudun heihin tavallisina ihmisinä.

⁵⁵ Perttula 2006, 155.

⁵⁶ Raunola 2010, 305.

⁵⁷ Raunola 2010, 305.

⁵⁸ Apo 2001, 40.

Haastattelujeni ja kenttätyöni kautta minun ja näiden yksilöiden välille on syntynyt ihmissuhteita, kuten etnografin ja hänen tutkimiensa ihmisten välille usein syntyy. Ne eivät ole tavattomia, mutta niiden avaaminen on välttämätön osa tutkijan paikantamista. Tämän asetelman aiheuttamaa problematiikkaa Helmi Järviluoma on pohtinut vuonna 2010 julkaistussa artikkelissaan *Podetko ystävyyttä? Etnografia ja biofilian haaste*. Musiikkietnografisen *Kuuluvaks*-projektin aikana Järviluoma muodosti tutkimus- ja ystävyysuhteen turvapaikanhakijanaiseen. Hän pohti sitä, onko oikein ”kesyttää” etnografiaa tehdessään itselleen ystävä, joka on haavoittuvaisessa asemassa.⁵⁹

Ystävystyminen tai informanttieni ”kesyttäminen” ei ollut asia, jota lähdin tietoisesti tavoittelemaan tai jonka kautta pyrin hankkimaan aineistoa. Näen ystävystymisen tapahtuneen luonnollisesti tilanteissa, joissa tutustuimme toisiimme ja vietimme aikaa yhdessä. Ystävyys, kuten tutkijan ja tutkittavan välinen suhde, perustuvat molemmat luottamukselle. Ero kahden ystävän ja tutkijan ja tutkittavan välillä on se, että tutkijalla on asemansa puolesta enemmän valtaa. Se, että olen saanut informanteiltani käyttööni heitä koskevaa intiimiä ja arkaluonteista tietoa, asettaa minut valta-asemaan heihin nähden ja asettaa heidät haavoittuvalle asemaan. Se, että kirjoitan subjektiivisia tulkintoja heidän antamastaan tiedosta, tekee minusta yhden äänen muiden valtaa käyttävien äänien joukossa. Asemani puolesta minulla on valta tuottaa heistä representaatioita, joiden totuudenmukaisuutta he eivät voi haastaa julkisesti, ilman että he vaarantaisivat yhteiskunnallisen asemansa.

Vaikka haluankin antaa tutkimieni ihmisten äänen kuulua, on tämä teksti minun tulkintani siitä, mitä he ovat kertoneet ja mitä minä olen kuullut ja nähnyt. Kuten Maria Vasenkari toteaa, täydellisen symmetrinen, valta-asetelmaltaan tasavertainen tutkimus lienee mahdotonta. Tutkimus ei voi olla täydellisen symmetristä, mutta epäsymmetriasta voi olla tietoinen ja sitä voi pitää aisoissa tekemällä eettisesti harkittuja ratkaisuja. Käsittelen näitä tutkimuksen aikana tekemiäni ratkaisuja tarkemmin luvussa 3.1.

Etnografinen tutkimus ei saa olla vain yksisuuntainen prosessi, jossa tutkittavista ihmisistä puristetaan aineisto ja sen jälkeen hylätään heidät. Heillä on oikeus saada tutkimuksesta jotain ja jokaisen tutkijan velvollisuus on harkita, mitä tutkimukseen

⁵⁹ Järviluoma 2010, 244-245.

osallistuvat ihmiset siitä saavat.⁶⁰ Esimerkiksi Järviluoma kollegoineen auttoivat naista, jonka kanssa hän oli ystäväystynyt, saamaan työtä.⁶¹

Tutkimukseeni osallistumisesta minulla ei ollut tarjota informanteilleni mitään tällaista konkreettista hyötyä. Haastattelujen lopussa ja niiden jälkeen antamiensa kommenttien perusteella informantit olivat kuitenkin pitäneet haastattelutilanteita miellyttävänä ja haastatteluiden aikana tapahtuneen kannabiksen käytön itsereflektion kiinnostavina. Haastattelujen litteraatioihin kirjoittamani runsaat maininnat haastattelijan ja haastateltavan naurusta kertovat minulle, että kyseessä ei ollut ainakaan epämiellyttävä kohtaaminen. Informanteistani oli positiivista, että kannabiksen käyttöä tutkitaan myös käyttäjänäkökulmasta ja he toivoivat asiaa koskevan julkisen keskustelun jatkuvan. On mahdollista, että he kokivat voivansa osallistumisellaan vaikuttaa kannabiksen käyttäjien yhteiskunnalliseen asemaan Suomessa. Uskon kuitenkin pääimmäisen syyn olleen heidän halunsa keskustella asiasta, josta he voivat tavallisesti keskustella vain harvojen ja valittujen ihmisten kanssa.

Tämän tutkielman tarkoitus ei ole romantisoida kannabiksen käyttöä tai suomalaista kannabiksen käyttäjää. Toivon, ettei suvaitsevaa suhtautumistani kannabiksen käyttäjiä kohtaan tulkita kehotukseksi kannabiksen käyttöön ja lain rikkomiseen. Tutkielmani tarkoitus on tuoda folkloristiikan tiedonintressi uudelle nykykulttuurin alueelle. Näin jatkan sitä folkloristisen tutkimuksen perinnettä, jossa pyritään tuomaan esiin myös sellaiset äänet, jotka eivät muuten kuulu tai uskalla puhua yhteiskunnassa. Riippumatta siitä, miten ihmisten toimintaan suhtaudutaan, tulee heitä kuulla siihen liittyen. Kuten Mikko Salasuo ja Antti Häkkinen toteavat, kertovat asiat, joita pidetään salassa ja piilossa, jotka eivät ole hyväksytyjä tai sopivia, paljon yhteiskunnan arvoista ja logiikasta.⁶² Näin katsottuna suomalaisen huumekulttuurin tutkimus on myös osaltaan suomalaisen kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimusta.

2. TOOREETTINEN VIITEKEHTYS JA KÄSITTEET

Esittelen tässä luvussa tutkielmani teoreettisen viitekehyksen, sekä sen keskeiset käsitteet. Rituaalin määrittelen käyttäen apunani Catherine Bellin teosta *Ritual:*

⁶⁰ Vasenkari 1996, 29.

⁶¹ Järviluoma 2010, 249.

⁶² Häkkinen & Salasuo 2015, 14.

Perspectives and Dimensions, jossa hän tarkastelee ritualisoidun toiminnan monimuotoisuutta ja rituaalin erilaisia määritelmiä. Tutkin kannabiksen ritualisoitua käyttöä Arnold van Gennepin kuvaamana siirtymäriittinä, jonka suhdetta erilaisiin elämäntilanteisiin hän käsiteli ensimmäisen kerran vuonna 1909 kirjassaan *The Rites of Passage*. Gennepin ajatuksia jatkoi seitsemänkymmentä vuotta myöhemmin Victor Turner, joka paneutui teoksessaan *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. Turner irrotti van Gennepin käyttämän liminaalitalan käsitteen siirtymäriitin kontekstista ja kuvasi sitä järjestyksen ulkopuoliseksi tilaksi, eräänlaiseksi yhteiskunnan vastakohtaksi. Palautan analyysissäni tämän Turnerin liminaalitalan osaksi van Gennepin siirtymäriittä.

Van Gennepin määrittelemiä siirtymäriittiin liittyviä pyhän ja alhaisen käsitteitä sovellan William Padenin ja Edward Shilsin sekulaarin yhteiskunnallisen pyhän määritelmien kautta. Paden toi pyhän järjestyksen mallin antropologiseen pyhää käsittelevään keskusteluun, koska hän koki van Gennepin uskonnollis-maagisen näkökulman, jossa pyhä on toiseuden ja yliluonnollisen voiman ilmentymä, dominoivan sitä. Padenin sekulaarissa järjestyksen mallissa pyhä vastaa sosiaalista organisaatiota ja eheyttä.⁶³ Yhdistettynä Shilsin pyhäksi käsitteellistämään yhteiskunnan auktoriteettien aseisiin tämä pyhän määritelmä soveltuu uskonnollis-maagista pyhää paremmin tutkimani ilmiön käsittelyyn. Pyhä yhdistyy alhaiseen suomalaisessa huumeiden käytössä, jonka Juha Partanen määritteli vuonna 2002 julkaistussa artikkelissaan *Huumeet maailmalla ja Suomessa* suomalaiseksi tabuksi.

Tämän tabun rikkoja voi tulla leimatuksi poikkeavaksi yhteiskunnan toimesta, jolloin häntä odottavat sen virallisten ja epävirallisten auktoriteettien soveltamat sanktiot. Tätä leiman syntymisen prosessia tarkastelen Howard Beckerin vuonna 1963 julkaistussa kirjassa *Outsiders, Studies in the Sociology of Deviance* esittämän leimautumisteorian pohjalta, jota Anton J.M. Dijker ja Willem Koomen ovat jalostaneet vuonna 2007 julkaistussa kirjassaan *Stigmatization, Tolerance and Repair. An integrative Psychological Analysis of Responses to Deviance*. Beckerin teoria soveltuu erityisen hyvin tutkielmani aihepiiriin, koska hän käytti kannabiksen käyttöä ensisijaisena esimerkkinä yhteiskunnassa ilmenevästä poikkeavasta käyttäytymisestä. Dijklerin ja Koomenin huomiot leimaamisen lisäksi mahdollisista suvaitsemisesta ja sopeuttamisesta yhteisön reaktion muotoina tuovat monipuolisemman näkökulman siihen, miten

⁶³ Paden 1996 3-5, 10.

poikkeavuuteen reagoidaan yhteiskunnassa. Kannabiksen käytön poikkeavuutta ja siitä seuraavaa leimaa ovat tutkineet myös Richard Hammersley, Richard Jenkins, Marie Reid, sekä Taru Kekoni. Olen täydentänyt Beckerin, Dijkerin ja Koomenin teorioita myös Jyrki Korkeilan, Kaarina Kosken, Juha Partasen, Peter Conradin ja Joseph Schneiderin poikkeavuuden syntymisen prosesseista tekemillä huomioilla ja käyttämällä esimerkeillä.

2.1 Rituaali ja toiminnan ritualisointi

Kuten Catherine Bell toteaa, ei rituaalille ole olemassa selkeää ja laajasti hyväksyttyä määritelmää. Nykyään rituaali käsitetään monimutkaiseksi sosiokulttuuriseksi viestintävälineeksi, joka rakentuu perinteestä, olosuhteiden vaatimuksista ja itseilmaisusta. Se on väline, jonka kautta osoitetaan niitä suhteita, joiden uskotaan olevan olemassa hetkessä ihmisten sekä erilaisten voimanlähteiden, auktoriteettien ja arvojen välillä. Kaikkia riiteiksi kutsuttuja toimintoja ei voida kuitenkaan typistää yhtenäiseen, arkkityyppiseen tai universaaliin joukkoon toimintaa, asenteita, rakenteita tai funktioita. Rituaali syntyy sekä reaktiona maailmaan, että pyrkimyksenä hallita sitä. Se muodostaa ja ylläpitää sosiaalisia siteitä. Sen osallistujat vastaanottavat rituaalin aikana alitajuisesti tietoa ja kokemusta. Se kanavoi sekä ratkaisee sosiaalisia konflikteja ja kriisejä.⁶⁴

Selkeimpiä rituaaleja ovat uskonnollinen tai sekulaari toiminta, joka muodostaa perinteen ja rituaalien kaanonin. Perinteeseen kodifioitujen, usein kirjallisesti säilyneiden ja koulutettujen asiantuntijoiden toimittamien rituaalien lisäksi on kuitenkin useita tavallisia toimintoja, joita ihmiset voivat tehdä *rituaalinomaisesti*. Bell ei pidä rituaalia tästä *ritualisoidusta* toiminnasta erillisenä kategoriana, vaan pitää sitä joustavana ja strategisena toimintatapana. Ritualisoitu toiminta voi olla uskonnollista tai sekulaaria, julkista tai yksityistä, rutiininomaista tai improvisoitua, muodollista tai kasuaalia, säännöllistä tai epäsäännöllistä.⁶⁵ Se *miten* toimitaan voi tehdä toiminnasta rituaalin viestimällä siitä, että sillä on jotain erityistä merkitystä, joka erottaa sen muusta arkisesta toiminnasta.⁶⁶

Rituaalin ominaisuuksiksi voidaan käsittää muodollisuus, perinteisyys, muuttumattomuus, yhteisten sääntöjen noudattaminen, sakraali symbolismi ja performanssi.⁶⁷ Rituaalin toimittajat eivät aina itse näe rakentavansa sitä ja heidän

⁶⁴ Bell 1997, x-xi; 59.

⁶⁵ Bell 1997, 138.

⁶⁶ Bell 1997, 166-169.

⁶⁷ Bell 1997, 138-159.

yleisimmät syyt toiminnalleen ovat ”olemme aina tehneet näin,” ”tämä on perinteemme,” tai ”teemme näin, koska se aiheuttaa jonkin positiivisen asian tapahtumisen.” Mitä useammin rituaali toistetaan, sitä perinteisemmältä se vaikuttaa.⁶⁸ Olen tehnyt tämän huomion myös aineistossani ja palaan siihen analyysini yhteydessä.

Rituaali on joustava käsite, jolle ei ole yhtä ainoaa määritelmää. Se onkin ennen kaikkea kulttuurintutkijan väline määrittellä hänen tutkimansa ilmiö joksikin sen osallistujille erityiseksi tapahtumaksi, joka eroaa heidän ”tavallisen” elämänsä tapahtumista. Tutkin ritualisoitua kannabiksen käyttöä tällaisena erityisenä tapahtumana. Tämä erityisyys näyttäytyy kannabiksen ritualisoidun käytön tapauksessa siinä, miten siihen liittyvä toistuva, hallittu kaavamainen toiminta suoritetaan noudattaen perinteisiä etikettejä ja normeja. Hetken erityisyys on havaittavissa myös osallistujista itsestään, heidän toiminnassaan ja kehonkielessään. Kuvailen tämän ritualisoidun kannabiksen käytön yleisiä piirteitä tarkemmin luvuissa 4.1 ja 4.2. Tutkielmassani tarkastelen vain sellaista kannabiksen käyttöä, jossa on ritualisoidun toiminnan piirteitä. Näin tutkielmani ulkopuolelle rajautuu sellainen kannabiksen käyttö, joka ei noudata minkäänlaista aikaisempaa pohjapiirrosta. En ole varma, olenko koskaan havainnoinut kannabiksen käyttöä, mutta sellaista on teoreettisesti oltava. Tällaista kannabiksen käyttöä voisi olla esimerkiksi kannabiksen vahingossa tapahtuva käyttö.

2.2 Siirtymäriitti, tabu, liminaalitila ja communitas

Ryhmien ja yksilöiden elämä itsessään on Arnold van Gennepin mukaan irtautumista ja uudelleen yhdistymistä, muodon ja tilan muutosta, kuolemaa ja uudelleen syntymistä. Ihmiselämä on sarja uusia kynnyksiä, kuten vuodenajan tai vuoden vaihde, kuukaudet ja päivänajat, syntymän, lapsuuden, täysi-ikäisyyden, kypsyyden ja vanhuuden jaksot sekä kuoleman ja tuonpuoleisen raja, joita yksilöt ja ryhmät ylittävät. Toisinaan yksilö on yksin kaikkien tilojen ulkopuolella, toisinaan yhdessä tilassa oleminen erottaa hänet toisista.⁶⁹

Tarkastelen tutkielmassani suomalaista ritualisoitua kannabiksen käyttöä siirtymäriittinä, jonka kautta yksilö siirtyy yhteiskunnallisesta *tilasta* toiseen. Yhteisön jäsen voi kuulua useaan tällaiseen tilaan samanaikaisesti, kun taas toiset niistä seuraavat toisiaan järjestyksessä. Jokaisessa yhteiskunnassa on esimerkiksi iän ja suvun, politiikan, hallinnon ja maantieteeten mukaan määrittyneitä tiloja, kuten ihmisryhmä, kylä ja

⁶⁸ Bell 1997, 166-169.

⁶⁹ Van Gennep 1960, 189-190-

kaupunki. Van Gennep määritteli universaaleiksi, kaikissa yhteisöissä esiintyviksi tiloiksi esimerkiksi naisten ja miesten välisen seksuaalisen jaon sekä uskonnollis-maagisen jaon pyhän ja alhaisen välillä.⁷⁰

Tilan määritän Victor Turneria soveltaen yksilön statusta tai virka-asemaa kattavammaksi käsitteeksi, joka kattaa kaikki ne vakaat tai toistuvasti esiintyvät olosuhteet, jotka kulttuurissa tunnustetaan.⁷¹ Yhteiskunta on kulttuurissa tunnustettu vakaa olosuhde, jonka olemassaolon määrittely tarkoittaa sen rajaamista. Tällöin yhteiskunnan ulkopuolelle jää tila, jota määrittää sen ulkopuolisuus. Se siirtymä, jota tarkastelen tässä tutkielmassa, on kannabiksen käytön myötä tapahtuva siirtymä yhteiskunnan jäsenen tilasta yhteiskunnan ulkopuoliseen tilaan, jossa yksilö määrittyy hänen ulkopuolisuutensa kautta.

Tutkielmassani käsitän pyhän ja alhaisen van Gennepin uskonnollis-maagista jakoa sekulaarimpien William Padenin ja Edward Shilsin pyhän määritelmien kautta. Paden määritteli pyhän siksi ideaalijärjestykseksi, jota yhteisöt puolustavat ja institutionalisoivat. Auktoriteetin totteleminen ja tarkasti määritellyt statushierarkiat ovat Padenin mukaan oleellinen osa tämän pyhän järjestyksen ylläpitoa.⁷² Edward Shilsin mukaan yhteisöt antavat pyhän statuksen auktoriteeteille, instituutioille ja eliitille, jotka muodostavat yhteisön keskiön. Sen keskeisyyttä vahvistaa läheinen yhteys niihin arvoihin, joita yhteisö pitää pyhinä sekä johtavaan auktoriteettiin. Nämä eliitin jäsenet sekä edustavat että muokkaavat yhteisön keskusarvoja.⁷³

Alhaisen ja pyhän, tutkielmassani yhteiskunnan ja sen järjestystä rakentavien normien ja lakien, sekä sen ulkopuolisen tilan, jossa nuo normit ja lait eivät päde, välinen yhteensopimattomuus on niin suuri, ettei ihminen voi siirtyä niiden välillä ilman väliin sijoittuvan vaiheen läpi käymistä. Tällaiset muutokset yksilön tilassa aiheuttavat häiriötä sekä yksilön, että yhteisön elämässä ja tätä häiriötä pyritään vähentämään erilaisten siirtymäriittien kautta. Pyhä ja alhainen eivät ole pysyviä ominaisuuksia, vaan aina sidonnaisia tiettyyn tilanteeseen. Näin yhteisön jäsen voidaan yhdessä tilassa käsittää pyhäksi ja toisessa alhaiseksi. Samalla se, miten yksilö itse käsittää pyhän ja alhaisen, riippuu siitä, missä tilassa hän on. Siirtymäriitin tarkoitus on antaa suojaa sekä yhteisölle, että yksilöille tilanteissa, joissa pyhä ja alhainen kääntyvät pääläelleen.⁷⁴ Pyhä ja alhainen

⁷⁰ Van Gennep 1960, 189.

⁷¹ Turner 2007, 106.

⁷² Paden 1996 3-5; 10.

⁷³ Shils 1975, 4-5.

⁷⁴ Van Gennep 1960, 1; 3: 12-13.

voidaan erilaisissa olosuhteissa yhdistää samaan tilaan, yksilöön tai toimintaan. Pyhä ja alhainen, sisä- ja ulkopuolisuus, järjestys ja epäjärjestys ovat relatiivisia tiloja, jotka määrittyvät jatkuvasti uudelleen.

Asioista, joilla on tällainen kaksinainen luonne, voi tulla yhteisöissä sen jäsenien toimintaa ohjaavia ja arvottavia *tabuja*. Tabu voi olla jotain pyhää, mutta samalla vaarallista, epäpuhdasta ja saastuttavaa. Juha Partasen mukaan tabun ulottuvuudet ilmenevät monin tavoin huumeiden käytössä, jonka käsitän tutkielmassani suomalaisiksi tabuksi, ja siihen kohdistuvissa yhteiskunnallisissa reaktioissa ja huumeisiin liitetyissä merkityksissä.⁷⁵ Myös Aarne Kinnunen toteaa, että huumausaineilla on voimakas symbolilataus Suomessa. Yleisessä mielipiteessä huumeiden käyttö edustaa selkärangattomuutta sekä yhteiskunnan arvoista ja normeista piittaamattomuutta.⁷⁶

Enemmistö suomalaisista pitää huumeita vaarallisina, riippuvuutta aiheuttavina aineina. Tiukka, ankariinkin rangaistuksiin turvautuva huume politiikka saa laajalti tukea, ja joukkoviestinnässä korostuvat huumeiden käytön riskit ja huumeiden yhteys rikollisuuteen. Partanen kutsuu tätä asenteista ja joukkoviestinnästä sekä yhteiskunnallisista toimista rakentuvaa kokonaisuutta narkofobiaksi, huume peloksi. Joillain ihmisillä narkofobian taustalla voivat omat tai lähipiirissä tapahtuneet huonot huume kokemukset. Suurimmalla osalla suomalaisista ei ole kuitenkaan minkäänlaista kosketusta huumeisiin tai niiden käytön seurauksiin. Heidän näkemyksensä perustuvat yksinomaan siihen, mitä julkisuudessa esitetään. Partanen määrittelee suomalaisen väestön suhtautumisen huumeisiin kaksijakoiseksi. Huumeiden käyttö on yleistynyt erittäin nopeasti ja nuorten huume asenteet ovat muuttuneet myönteisemmiksi. Samalla väestön valtaenemmistö suhtautuu huumeisiin vahvan kielteiseksi ja tukee tiukasti rajoittavaa huume politiikkaa. Tällainen kaksijakoisuus on ominaista tabuille.⁷⁷ Partanen kirjoitti narkofobiasta vuonna 2002 ja vaikka väestön asenteet esimerkiksi kannabiksen käytön suhteen ovatkin muuttuneet sallivammiksi sen jälkeen, kokevat aineistoni mukaan käyttäjät silti, että kannabiksen käyttö on tabu ja sen käyttäjiin suhtaudutaan kielteisten stereotyyppien kautta.

Van Gennepin määrittelemät siirtymäriitin kolme vaihetta, joiden kautta sen osallistujat siirtyvät pyhän ja alhaisen välillä, ovat *erottaminen, liminaalitila ja takaisin liittäminen*. Victor Turner tiivistää vaiheet seuraavasti: Erottamisen vaiheessa yksilö tai ryhmä

⁷⁵ Partanen 2002, 19.

⁷⁶ Kinnunen 1992, 42-43.

⁷⁷ Partanen 2002, 18-19.

irrottautuu joko entisestä tilastaan yhteiskunnan sosiaalisessa rakenteessa, tietyistä kulttuurisista olosuhteista tai molemmista. Keskimmaisessa limaalivaiheessa riitin subjektin tai ”matkaajan” ominaisuudet muuttuvat moniselitteisiksi; hän kulkee sellaisen kulttuurisen alueen läpi, jota määrittävät vain harvat, jos mitkään edellisen tai tulevan tilan ominaispiirteistä. Kolmannessa, eli takaisin liittämisen vaiheessa siirtyminen viedään päätepisteeseensä. Riitin subjekti päätyy jälleen suhteellisen vakaaseen tilaan, johon kuuluu joukko selkeästi määriteltyjä rakenteellisia oikeuksia ja velvollisuuksia muita yhteiskunnan jäseniä kohtaan. Hänen odotetaan käyttäytyvän niiden vakiintuneiden normien ja eettisten sääntöjen mukaisesti, jotka kuuluvat tiettyjen asemien haltijoille tällaisten asemien järjestelmässä.⁷⁸

Soveltaessaan van Gennepin ajatuksia Turner käsitteellisti liminaalin tilaksi, joka on erillään yhteiskuntarakenteesta. Yhteiskuntarakenteeksi hän määritteli kullekin yhteiskunnalle tyypillisen erityisten, toisistaan riippuvaisten instituutioiden järjestyksen sekä asemien ja niihin sijoittuvien toimijoiden järjestelmän. Hän irrotti liminaalitalan van Gennepin kuvailemasta siirtymäriitistä tilaksi, jossa yhteiskuntarakenteen, jonka aikaisemmin määrittelin pyhäksi, yksinkertaistuu sen ulkopuolelle siirryttäessä ja lakkaa lopulta olemasta. Liminaalisuus oli hänelle aika ja paikka, jossa voidaan vetäytyä sosiaalisen toiminnan normaaleista muodoista.⁷⁹ Kannabiksen käyttö onkin hyvä esimerkki toiminnasta, jota ei pidetä Suomessa sosiaalisesti normaalina ja joka sijoittuu yhteiskuntarakenteen ulkopuolelle.

Turnerin mukaan liminaalisuuden tai liminaalisten henkilöiden, joihin hän viittaa myös ”kynnyksellä seisovina ihmisinä” ominaispiirteet ovat aina monimerkityksisiä. Liminaaliset olosuhteet ja henkilöt kaihtavat kulttuurisia luokitteluja, joiden avulla tiloja ja asemia normaalisti jäsennetään. Liminaaliset olennot ovat niiden asemien välissä, joita lain, perinteen, tapojen ja seremonioiden voimalla on vakiinnutettu ja järjestetty. Heillä ei ole statusta. Tällaisessa tilanteessa olevien keskuudessa vallitsee yleensä vahva tunne toveruudesta ja tasa-arvoisuudesta, koska heitä normaalielämässä erottavat arvot ja statukset ovat kadonneet tai ne on riitin osana tasoitettu.⁸⁰

Liminaalisissa ilmiöissä on yhdistelmä alhaisuutta ja pyhyttä, yhdenmukaisuutta ja toveruutta. Niissä voidaan havaita kaksi vastakkaista, vuorottelevaa mallia ihmisten välisten yhteyksien rakentumiselle. Ensimmäisessä mallissa yhteiskunta on poliittisista,

⁷⁸ Turner 2007, 106-107.

⁷⁹ Turner 2007, 193.

⁸⁰ Turner 2007, 107-108.

oikeudellisista ja taloudellisista asemista rakentunut, usein hierarkinen erojen järjestelmä, jossa ihmisten välisiä erotteluita on paljon ja statuksia voidaan arvioida määrällisesti. Toisessa, erityisesti liminaalivaiheessa esiin nousevassa mallissa yhteiskunta on rakenteeton tai vain vähäisessä määrin rakenteellinen, suhteellisen yhdenmukainen *communitas*, tasavertaisten osallistujien välinen yhteisö. *Communitas* tarkoittaa latinaksi rakenteetonta yhteisöä, jonka jäsenet ovat tasavertaisia. Turner käytti käsitettä yhteisön sijaan erottaakseen tällaisten sosiaalisten suhteiden muodon normaalielämän yhteisöistä.⁸¹

Vaikka liminaalisuus, jossa *communitas* syntyy, onkin Turnerilaisittain määriteltynä yhteiskuntarakenteen ulkopuolella, kehittyy sille silti aikaa myöten oma rakenteensa. Tämä johtuu siitä, että *communitasin* spontaaniutta ja välittömyyttä, jotka ovat vastakohtaisia yhteiskuntarakenteen oikeudellis-poliittiselle luonteelle, on vaikeaa ylläpitää kovin kauan. Spontaaniille *communitakselle* kehittyy aikaa myöten rakenne, jossa yksilöiden väliset vapaat suhteet muuttuvat normien säätelemiksi suhteiksi. Tällaista *communitasta* Turner kutsuu *normatiiviseksi communitakseksi*. Se syntyy ajan kulumisesta, tarpeesta saada voimavaroja liikkeelle ja järjestää niiden käyttöä ja sitä, että tämänkaltaisten tavoitteiden saavuttamiseksi ryhmän jäsenten sosiaalinen kontrollointi on välttämätöntä. Tällaiseksi normatiiviseksi *communitakseksi* Turner nimeää rituaalien liminaalivaiheelle ominaisen *communitaksen*.⁸²

Communitas voi Turnerin mukaan olla myös ideologinen, jolloin siinä voidaan toteuttaa näkemystä siitä, miten ihmiset voisivat parhaiten elää toverillisessa sopusoinnussa keskenään. Ideologisissa *communitaksissa* yhdistyvät säännönmukaisesti liminaalisuus, rakenteellinen alempiarvoisuus, alhainen status ja rakenteellinen ulkopuolisuus, sekä sellaiset yleisinhimilliset arvot, kuten koko ihmiskunnan kattava rauha ja sopusointu, hedelmällisyys, henkinen ja fyysinen hyvinvointi, yleismaailmallinen oikeudenmukaisuus, kaikkia koskeva toveruus sekä miesten ja naisten, nuorten ja vanhojen ja kaikkien rotujen ja etnisten ryhmien tasa-arvoisuus Jumalan, lain tai elämänvoiman edessä. Turnerin mukaan kaiken historiassa tunnetun spontaanin *communitaksen* kohtalona on ollut vääjäämättä rappeutua ja liueta rakenteeseen ja lakiin, joko normatiiviseen tai ideologiseen *communitakseen*.⁸³

⁸¹ Turner 2007, 108-109.

⁸² Turner 2007, 152-153.

⁸³ Turner 2007, 153-155.

Turnerilainen liminaalitila on siis olemassa siirtymäriitistä irrallisena tilana. Tutkielmassani sovellan tätä yhteiskuntarakenteen ulkopuolista liminaalitalan määritelmää osana van Gennepin siirtymäriittiä. Käsitän turnerilaisittain liminaalin Padenin ja Shilsin pyhäksi määrittelemän yhteiskuntarakenteen ja tuon rakenteen ulkopuolisuuden väliseksi tilaksi, jonne siirrytään osana van Gennepin kuvailemaa siirtymäriittiä.

2.3 Poikkeavuus ja leima

Käsittelen tutkielmassani kannabiksen käyttäjien kokemusta siitä, että heidän toimintansa, jonka määrittelin tabuksi, nähdään Suomessa *poikkeavana*. Howard Becker määrittelee poikkeavuuden syntyvän tilanteesta, jossa yksilö rikkoo sen sosiaalisen ryhmän sääntöjä, jonka jäsen hän on. Rikkomuksen takia henkilö voidaan nähdä ryhmän silmissä erilaisena ja hänen ei luoteta enää toimivan ryhmän jakamien sääntöjen mukaisesti. Tällöin hänet leimataan poikkeavaksi. Se, kuinka poikkeavana yksilö nähdään, määrittyy tapauskohtaisesti ja riippuu siitä, millaista sääntöä on rikottu. Becker käyttää esimerkkeinä liikenerikkomusta, liiallista juopumusta, varkautta, murhaa, raiskausta ja maanpetosta. Kaikki nämä teot rikkovat ryhmän asettamia sääntöjä, mutta niitä ei pidetä keskenään verrattavina, eikä niihin syyllistyneitä kohdella samalla tavalla. Myös se, kokeeko sääntöä rikkonut tulleen kohdelluksi asianmukaisesti, vaihtelee tapausittain. Riippumatta ulkopuoliseksi määritellyn mielipiteestä, hänet käsitetään entisestä ryhmästään poikkeavana.⁸⁴

Osana leimaamisen prosessia tiettyjä ryhmiä tai yksilöitä koskevat havainnot tai oletukset yleistetään joko yhtä henkilöä tai kokonaista ryhmää määrittäviksi ensisijaisiksi ominaisuuksiksi.⁸⁵ Poikkeavuudesta tulee leiman saaneen ensisijainen ominaisuus yhteisön silmissä, vaikka hänellä olisi muita yhteisiä ominaisuuksia yhteisön jäsenten kanssa.⁸⁶ Näin yksilön arvoa ja hänen koko ihmisyyttään punnitaan jonkin muista poikkeavan, ei-toivotun ominaisuuden vuoksi.⁸⁷

Dijker ja Koomen määrittävät yhteisöjen reaktion poikkeavuuteen kolmijakoiseksi. Poikkeava voidaan leimata, poikkeavuutta voidaan suvaita ja poikkeavuus voidaan sopeuttaa osaksi yhteisöä, jolloin se ei ole enää poikkeavaa. Jos leimataan ja näin

⁸⁴ Becker 1997, 1-3.

⁸⁵ Dijker & Koomen 2007. 6.

⁸⁶ Becker 1997, 33.

⁸⁷ Korkeila & Koski 2017. 237.

määritellään hänen poikkeavuutensa kautta, voidaan hänet näin eristää ihmissuhteista ja yhteisöstä. Poikkeavuus nähdään näin yksilöä tai ryhmää ensisijaisesti määrittävänä ominaisuutena, jonka kautta heihin reagoidaan. Näin leimaaminen toimii sosiaalisen kontrollin muotona, joka tähtää leimatun poistamiseen yhteisöstä tai ryhmästä. Pahimmillaan se voi johtaa salailuun tai eristäytymiseen.⁸⁸

Julkisesti poikkeavaksi tunnistettu henkilö voidaan syrjäyttää konventionaalisista ryhmistä. Vaikkei poikkeavuus itsessään estäisi henkilöä toimimasta ryhmästä, voi poikkeavuuden julkisuus tehdä toiminnasta mahdotonta. Julkinen reaktio poikkeavuutta kohtaan saattaa tehdä heidän normaalin jokapäiväisen toimintansa mahdottomaksi ja pakottaa heidät esimerkiksi rikollisuuden pariin. Yhteisöt ovat integroituneita tavalla, jossa eri piireissä tapahtuva sosiaalinen toiminta vaikuttaa muihin piireihin.⁸⁹

Suomalaiset kannabiksen käyttäjät käyvät töissä, opiskelevat, harrastavat, ovat parisuhteessa ja hankkivat lapsia. Ulkoisesti mikään ei erota heitä muista suomalaisista ja yhteiskunnasta, jonka jäseninä he toimivat. Tästä huolimatta sekä yhteiskunnallisten toimijoiden, että valtaväestön suhtautumiselle on ominaista kannabiksen käyttäjien stereotyyppinen kategorisointi osaksi ongelmallista käyttäjien ryhmää ja näin ollen heidän leimaamisensa ongelmia tuottaviksi yhteiskunnan jäseniksi.⁹⁰

Tämän leiman kautta Juha Partasen kuvaamat yhteiskunnassa vallitsevat narkofobiset asenteet ja käsitykset huumeista alkavat määrittää koko yksilön statusta ja identiteettiä. Väestön enemmistön narkofobiset asenteet niputtavat kaikki huumeet yhteen, riippumatta niiden vaikutuksesta tai käyttöön liittyvistä riskeistä. Näin yksilön kannabiksen käyttö määrittää hänet *huumeiden* käyttäjäksi. Samalla narkofobia merkitsee haluttomuutta olla tekemisissä huumeiden käytön kanssa, vaikeuttaen näin sen käsittelemistä normaaleissa sosiaalisen elämän verkostoissa, kuten perheissä, kouluissa tai työpaikoilla. Käsitteily ulkoistetaan sen sijaan poliisin tai terveydenhoitohenkilökunnan hoidettavaksi. Narkofobia leimaa käyttäjää, vaikuttaen heidän käsitykseensä itsestään, määrittäen heidän identiteettiään samaan tapaan kuin homofobia homoseksuaalisuutta, antisemitismi juutalaisuutta tai patriarkaaliset asenteet naiseutta.⁹¹

Poikkeavuutta voidaan kuitenkin myös suvaita. Vaikka sitä voidaan pitää edelleen negatiivisena ominaisuutena, voidaan sen kantajalle silti antaa lupa olla ja toimia kuten

⁸⁸ Dijker & Koomen 2007. 6.

⁸⁹ Becker 1997, 34-35.

⁹⁰ Kekoni 2007, 5-6; 43-44.

⁹¹ Partanen 2002, 18-19.

ennenkin. Ihmisen poikkeavuus voidaan käsittää hänen muusta persoonastaan erillisenä tai sen olemassaolo voidaan sivuuttaa. Näin ihmiset, jotka pitävät yksilöä poikkeavana, mutta ovat valmiita suvaitsemaan hänen poikkeavuuttaan, voivat edelleen toimia hänen kanssaan. Tällainen suvaitsevaisuus on tyypillistä yhteiskunnissa, joissa sosiaalinen kontrolli ja muu kontrolli jätetään instituutioille ja yksilöiden individualismia kunnioitetaan. Poikkeavaa yksilöä voidaan silti vältellä, jos hänen poikkeavuutensa ja siihen reagoinnin tukahduttaminen herättää epämiellyttäviä tunteita.⁹²

Kolmas Dijkerin ja Koomenin määrittelemä yhteisön reaktio poikkeavuuteen on pyrkimys keskittyä vain havaitun poikkeavuuden käsittelyyn, sen sijaan että yksilö määriteltäisiin kokonaisvaltaisesti sen kautta. Parhaimmillaan tämä voi tarkoittaa yhteisön ja yksilön välistä ongelmanratkaisua ja molemminpuolista sopeutumista. Näin voidaan toimia esimerkiksi tilanteissa, joissa poikkeavuutta ei ole vielä leimattu julkiseksi.⁹³

Richard Hammersley, Richard Jenkins ja Marie Reid kuvaavat kannabiksen käyttöä esimerkkinään käyttäen sitä, miten poikkeavuuden julkisuus voi synnyttää siihen reagoinnin tarpeen. Vaikkei kannabiksen käyttöä pidetäkään enää joissain sosiaalisissa piireissä, kuten opiskelijoiden parissa, itsessään leimaavana toimintana, voi se paljastuessaan johtaa leimaaviin konflikteihin auktoriteettien, kuten vanhempien, poliisin, koulutuslaitoksen ja vuokranantajien kanssa. Vaikka useilla ihmisillä voi yksilöinä olla suvaitsevaisia mielipiteitä kannabiksesta, ovat rangaistukset ja käyttäjän poissulkeminen edelleen mahdollisia seurauksia julkisesti paljastuneesta kannabiksen käytöstä. Rangaistuksen antaja, kuten vanhempi tai opettaja, voi käyttää itsekin kannabista, mutta kokea, että hänen velvollisuutensa on rangaista esimerkiksi alaikäisen tai oppilaan vastaavaa käytöstä. Tämä johtuu siitä, että erilaisiin sosiaalisiin asemiin liittyy erilaisia vapauksia, sekä siitä että käytön julkinen paljastuminen, toisin kuin yksityinen, vaatii auktoriteettiasemassa olevaa reagoimaan siihen.⁹⁴

Leimaamista esiintyy kaikissa kulttuureissa, mutta se, mitä pidetään poikkeavana, vaihtelee. Asia tai asian tila määritetään negatiivisesti vain, jos ne määritellään kulttuurissa sellaiseksi. Näin tämä määritelmä on kulttuurisidonnainen, eikä asioissa itsessään oleva ominaisuus.⁹⁵ Teot tai ihmiset eivät siis ole itsessään poikkeavia. Sen

⁹² Dijker & Koomen 2007, 11.

⁹³ Dijker & Koomen 2007, 6-7.

⁹⁴ Hammersley, Jenkins, Reid 2001, 141.

⁹⁵ Conrad & Scheider 1992, 30.

sijaan sosiaaliset ryhmät luovat poikkeavuutta säännöillä, joiden rikkominen tarkoittaa poikkeavuutta, sekä soveltamalla noita sääntöjä yksilöihin ja leimaamalla heidät poikkeaviksi. Kaikki poikkeavaksi määritelty toiminta ei johda automaattisesti leimautumiseen, vaan vaatii leimaan johtavaa reaktiota muilta ihmisiltä. Poikkeavuuden leima on siis täysin irrallinen siitä teosta, johon se sosiaalisessa ryhmässä yhdistetään. Tämä tarkoittaa sitä, että yksilö voidaan leimata poikkeavaksi ilman että hän on rikkonut sääntöä sekä sitä, että yksilö voi tehdä poikkeavan teon ja välttää leiman, jos tekoa ei todisteta tai siihen ei reagoida.⁹⁶

Leimaamisen mekanismi on sama riippumatta siitä, mikä näkökanta on vallitseva ja mikä siitä poikkeava.⁹⁷ Satu Apo totesi leimaamisen toimineen Suomessa kyläyhteisöjen alkoholiongelmien käsittelystrategiana. Kyläyhteisöissä juopot tunnettiin ja tiedettiin tarkkaan; heistä juoruttiin ja laulettiin. Juoruamisen ja panettelun tarkoitus ei Apon mukaan ollut niinkään ohjata juoppoa kaidalle tielle, vaan rankaista tätä leimaamalla ja eristämällä tämä, jolloin kyläyhteisön jäsen sai kantaa leimaa ehkä koko ikänsä. Nuorten miesten tapauksessa juopon leima saattoi estää avioitumisen ja sitä pidettiin hyväksyttävänä syynä kosinnan torjumiselle.⁹⁸ Ero Apon tarkastelemien kyläyhteisöjen yleisessä tiedossa olleiden juopoiksi leimattujen jäsenten ja tutkimieni kannabiksen käyttäjien välillä on se, että kannabiksen käyttö on pääsääntöisesti *salattua poikkeavuutta*. Siis poikkeavuutta, joka ei ole paljastunut julkisesti.⁹⁹ Kuten totesin, on tyypillinen kannabiksen käyttäjä tavallinen yhteiskunnan jäsen. Vaikka hänen kannabiksen käyttöönsä pidetään poikkeavana, tulee siitä konkreettista vain, jos se huomioidaan ja siihen reagoidaan. Jatkan tämän aiheen käsittelyä luvuissa neljä ja viisi.

Kuten Anton J.M Dijker ja Willem Koomen huomauttavat, on poikkeavuus terminä ongelmallinen, koska se määritellään yleensä negatiiviseksi, kuten rikosten, sekä fyysisten sairauksien tapauksessa.¹⁰⁰ Kun käsittelen tutkielmassani kannabiksen käyttöä poikkeavana toimintana, en tarkoita sitä, että pitäisin käyttäjää tai käytön aktia itsessään poikkeavana. Poikkeavuudella tarkoitan sitä, miten kannabiksen käyttöön suhtaudutaan suomalaisessa yhteiskunnassa ja kuinka käyttäjät kokevat tämän negatiivisen suhtautumisen assosiaation kautta määrittävän heitä. Heitä yhdistää, kuten Becker toteaa,

⁹⁶ Becker 1997, 8-9.

⁹⁷ Korkeila & Koski 2017, 243.

⁹⁸ Apo 2001, 139-140.

⁹⁹ Becker 1997, 20.

¹⁰⁰ Dijker & Koomen 2007, 4-5; 8-9.

tietoisuus ja kokemus kannabikseen liittyvästä ulkopuolisuuden leimasta, tai ainakin sen uhasta, riippumatta siitä, onko heistä koskaan leimattu sen käytön vuoksi.¹⁰¹

3. AINEISTO JA METODIT

Tässä luvussa kuvaan tutkielmani aineistoa, sen keruuprosessia, aineiston käsittelyä ja siihen liittyviä erityisiä eettisiä ja laillisia kysymyksiä, sekä aineistoni analyysin vaihteita. Tutkielmani primaariaineisto koostuu vuosien 2016 ja 2017 välillä tekemistäni kolmestatoista haastattelusta yhdeksän informantin kanssa sekä vuosien 2014 ja 2017 välillä suorittamani kenttätyön aikana tekemistäni havainnoista ja muistiinpanoista. Olen tämän lisäksi hyödyntänyt vuonna 2015 kirjoittamaani kandidaatin tutkielmaa varten keräämäni haastatteluaineistoa, joka käsittää seitsemän haastattelua kymmenen informantin kanssa.

Valitsin nämä haastattelut tutkielmani sekundaariaineistoksi, ilmiötä käsittelevän tutkimuskirjallisuuden kanssa, koska niissä sivuttiin kannabiksen käyttöä ja muita primaariaineistossa esiintyviä teemoja, kuten leimautumisen pelkoa. Kandidaatin tutkielmani, jossa käsitelin laajemmin suomalaista huumeekulttuuria, toimikin hyödyllisenä esitutkimuksena. Se antoi minulle käsitystä kohteen tavoitettavuudesta ja informanttien saatavuudesta sekä kokemusta haastatteluiden tekemisestä.

3.1 Haastatteluaineisto

Haastatteluni olivat muodoltaan puolistrukturoituja teemahaastatteluja. Teemahaastattelu sopii Sirkka Hirsjärven ja Helena Hurmeen mukaan käytettäväksi, kun tutkimuksen kohteena ovat tunteellisesti arat aiheet tai kun tutkitaan ilmiötä, joista haastateltavat eivät ole päivittäin tottuneet keskustelemaan. Teemahaastatteluissa keskustelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin, joista keskustellaan. Haastattelun aihepiirit ovat etukäteen tiedossa, mutta teemahaastatteluissa ei noudateta lomakehaastattelujen kysymysten tarkkaa muotoa ja järjestystä.¹⁰²

Muotoilin haastatteluissa käyttämieni kysymysten teemat¹⁰³ ilmiön aikaisemman tuntemukseni ja tutkimuskirjallisuuden pohjalta, mutta pyrin myös tekemään

¹⁰¹ Becker 1997, 10.

¹⁰² Hirsjärvi & Hurme 1995, 35-36.

¹⁰³ Liite 1, 2, 3. Haastattelujen kysymyspohjat.

haastattelutilanteiden rakenteesta mahdollisimman joustavan sen suhteen, millaisia asioita voitiin käsitellä. Tartuin haastatteluissa kiinnostavina pitämiini asioihin ja laajensin keskustelua niiltä osin. Etukäteen suunnitellut kysymykset toimivat enemmän keskustelulle rakennetta antaen, kuin sen suunnan jatkuvasti määräten. Ne helpottivat myös aineiston analyysivaiheen teemoittelu.

3.1.1 Informantit

Tutkielmassani käyttämäni haastatteluaineiston informantteina toimi kahdeksantoista suomalaista, kaupungeissa asuvaa, 20-60 -vuotiasta kannabiksen käyttäjää. Yksitoista heistä oli miehiä, kahdeksan naisia. Kannabista he ovat käyttäneet vaihtelevasti viidestä neljäänkymmeneen vuotta. Tässä tutkielmassa ja aineistossani viitataan informantteihin heidän valitsemillaan tai minun antamillani nimimerkeillä.

Informanteistani haastattelin yksittäishaastatteluina Anni-Liinaa, Atlasta, Eliasta, Malinia, Orvokki Ketolaa, Sirkkaa, Taftia, Tayloria, Uolevia ja Valtteria. Ryhmähaastatteluina haastattelin Hooveria ja Piercea, Sirkkaa ja Sepiä, Tonttua ja Uolevia, Sekä Washingtonia, Jeffersonia, Rooseveltia ja Lincolnia. Osaa informanteistani haastattelin siis sekä yksin että ryhmässä. Haastattelin Orvokkia ja Sirkkaa kolme kertaa ja Eliasta ja Uolevia kahdesti. Informanteistani haastattelin Sirkkaa, Sepiä ja Orvokkia sekä kandidaatin tutkielmaani, että pro gradu -tutkielmaani varten. Yksittäishaastatteluissa korostui minun ja haastateltavan välinen vuorovaikutus ja saatoin keskittyä heihin yksilöllisemmin. Ryhmähaastatteluissa saatoin puolestaan jättäytyä takalalle ja antaa informanttien vaihtaa mielipiteitä ja kokemuksia keskenään. Kumpikin haastattelumuoto soveltui aineiston keruuseen hyvin.

Tein useampia haastatteluja informanttien kanssa, kun siihen tarjoutui mahdollisuuksia. Näin saatoin käsitellä palata asioihin, joista olimme aikaisemmin keskustelleet, sekä esittää heille uusia kysymyksiä etenkin liittyen käyttöympäristön merkitykseen ja heidän kuvaamaansa *kuumotuksen*, paljastumisen pelkoon.¹⁰⁴ Lopetin näiden jatkohaastattelujen tekemisen aloitettuani aineiston tarkemman analyysin, koska aineistoni, joka oli kasvanut melko laajaksi, vastasi tutkimuskysymykseeni ja koin sen saavuttaneen saturaatiopisteensä. Koska osa haastatteluista tapahtui useamman vuoden aikana, niissä tarjoutui mahdollisuus havainnoida informanttien kannabiksen käytössä tapahtuneita

¹⁰⁴ Liite 2 ja 3.

muutoksia. Esimerkiksi Orvokin kanssa teimme ensimmäisen haastattelun vuonna 2015 ja kaksi seuraavaa haastattelua vuonna 2017, jolloin saatoimme reflektoida hänen aikaisempaa kannabiksen käyttöään.

Minulla ei ollut mainittavia ongelmia informanttien löytämisessä. Potentiaaliset informantit, joilta tiedustelin asiasta, suhtautuivat haastattelupyyntöihini poikkeuksetta positiivisesti. Kriteerini osallistumiselle olivat informanttien täysi-ikäisyys sekä kokemus kannabiksen käytöstä Suomessa. Kahdeksantoista informanttiani valikoituivat alustavasti kiinnostuneiden joukosta sen mukaan, miten aikataulumme sopivat yhteen. Olin tutustunut useisiin kannabiksen käyttäjiin ennen kuin aloin tutkia ilmiötä ja olin luonut uusia kontakteja osana kandidaatin tutkielmaani varten tekemääni kenttätyötä. Tutustuin uusiin informantteihini pääasiassa sattuman kautta, esimerkiksi tutkielmani aiheen tullessa esille keskusteluissa. En soveltanut niin sanottua ”lumipallomenetelmää”, jossa yksi informantti olisi johtanut minut muiden informanttien luokse, koska koin informanttien riippumattomuuden toisistaan olevan tutkielman tulosten luotettavuuden kannalta tärkeää.

Olinkin tyytyväinen siihen, että sain informanteikseni käyttäjiä, jotka eivät kuuluneet keskenään samoihin sosiaalisiin piireihin. Tein aineistoa kerätessäni useita matkoja ympäri Suomea ja Anni-Liinan tapauksessa matkustin tapaamaan häntä Keski-Eurooppaan, jossa hän asui haastattelun aikaan. Tämä matka oli hedelmällinen kokemus tutkielmani kannalta. Paikallisen kannabiskulttuurin havainnointi sekä Anni-Liinan erilaiset kokemukset kannabiksen ritualisoidusta käytöstä hänen asuinmaassaan ja Suomessa, saivat minut pohtimaan tarkemmin sitä, mistä nämä erot voisivat johtua.¹⁰⁵

Suurimmat aineiston keruun haasteet liittyivät matkustamisen käytännön järjestelyihin ja yhteydenpitoon informanttien kanssa. En voinut keskustella heidän kanssaan tutkielmaani tai haastatteluihin liittyvistä asioista puhelimitse tai sähköpostitse, joten sovimme haastattelujen ajankohdista kasvotusten. Ensimmäinen syy tähän oli se, etten tahtonut jättää sähköpostin kaltaisia todisteita informanttieni osallistumisesta tutkielmaan. Toinen syy, johon tiesin varautua esitietämykseni pohjalta, oli se, etteivät huumeiden käyttäjät usein mielellään keskustele aiheesta puhelimitse tai muiden vastaavien väylien kautta. Syynä tähän on huumeepoliisin harjoittaman tarkkailun pelko, jonka laajuudesta saatava tieto on epävarmaa.¹⁰⁶ Niissä harvoissa tapauksissa, joissa

¹⁰⁵ Esimerkiksi. Anni-Liina 1/11/2017

¹⁰⁶ Perälä 2013, 120-121.

keskustelin haastattelusta informanttien kanssa puhelimitse tai sähköpostissa, keskustelimme tapaamisesta vain yleisellä tasolla, emmekä maininneet kannabista tai huumeiden käyttöä.

Huumeiden käyttö ja käyttäjät jaetaan usein tutkimuksissa kategorioihin sen mukaan, mitä huumeita he käyttävät, mitkä heidän yksilölliset ominaisuutensa ovat ja millaisia merkityksiä he antavat käytölleen.¹⁰⁷ Toisissa tutkimuksissa on yritetty erottaa suuri ”normaalien” ihmisten ryhmä, jotka ovat käyttäneet kannabista, mutta eivät ole ”oikeita” käyttäjiä, pienestä poikkeavasta ryhmästä, johon kuuluvat ”usein”, ”säännöllisesti”, ”pitkään”, ”toistuvasti” tai ”tavanomaisesti” käyttävät.¹⁰⁸ Aliisa Koivuranta kohtasi erilaisten käyttäjien kategorisoimisen ongelman gradussaan, koska hän rajasi käyttönsä koskemaan vain huumeiden viihdekäyttöä. Viihde- ja ongelmakäyttäjän välisen eron hän määritteli syntyvän siitä, että viihdekäyttäjä pyrkii hallitsemaan käyttöönsä, ongelmakäyttäjä ei. Rajanvedon ongelma oli, että osalla hänen käyttäjistään viihdekäyttö oli saanut myös ongelmallisia piirteitä. Lopulta hän rajasi osan aineistostaan pois analyysistään, koska se edusti hänen mielestään ongelmallista käyttöä.¹⁰⁹

Haastatteluhetkellä Atlas käytti kannabista päivittäin, kipulääkkeenä, esimerkiksi lenkkeillessään ja toisaalta välillä myös ”viihdekäyttäjän roolissa”.¹¹⁰ Taylorin ja Valtterin tapauksessa saattoi kulu useita kuukausia ilman että he käyttivät ollenkaan kannabista.¹¹¹ Tonttu ja Uolevi olivat ollessaan vaihdossa ulkomailla kuluttaneet enemmän kannabista ja käyttäneet sitä taas vähemmän palattuaan Suomeen.¹¹² Orvokki kertoi olleensa aikaisemmin kannabiksesta riippuvainen, katkaisseensa riippuvuutensa ja käyttävänsä haastattelun aikaan kannabista hyvin vaihtelevasti, keskimäärin kerran viikossa.¹¹³

Informanttini olivat käyttäneet vaihtelevasti myös muita laillisia ja laittomia päihteitä kuten LSD:tä, ekstaasia, psilositybiiniä sisältäviä sieniä, kokaiinia, tupakkaa ja alkoholia. Anni-Liina ei puolestaan käyttänyt taannoin ollenkaan alkoholia ja kertoi silloin suosineensa kannabista. Haastatteluhetkellä hän puolestaan käytti taas sekä kannabista, että alkoholia.¹¹⁴ Atlas oli lopettanut alkoholin käytön lähes kolmekymmentä vuotta

¹⁰⁷ Esimerkiksi. Salasuo & Rantala 2002, 42.

¹⁰⁸ Hammersley *et al.* 2001, 134

¹⁰⁹ Koivuranta 2015, 37.

¹¹⁰ Atlas 1/1/2017/AV; Atlas 1/2/2017/AV; Atlas 1/4/2017/AV

¹¹¹ Taylor 1/5/2015/AV; Valtteri 1/15/2017/AV

¹¹² Tonttu ja Uolevi 1/8/2016/AV

¹¹³ Orvokki Ketola 1/6/2017/AV; Orvokki Ketola 1/3/2017/AV

¹¹⁴ Anni-Liina 1/1/2017

sitten ja kertoi ”vanhoilla päivillään” kiinnostuneensa jälleen suomalaisista psilositybiiniä sisältävistä sienistä.¹¹⁵ Kuten edellä käyttämäni esimerkit osoittavat, on informanttieni kannabiksen ja muiden päihteiden käyttö yksilöllistä, vaihtelevaa ja moniulotteista. En ole kokenut tarpeelliseksi yrittää eritellä tai ryhmitellä informanttejani erilaisiin kategorioihin sen mukaan, millaisena näen heidän kannabiksen käyttönsä.

Hammersley, Jenkins ja Reid toteavat, että kannabiksen käyttäjien määrän lisääntyessä sen käyttäjien määrittely poikkeavaksi sosiaalisesti ryhmäksi ei ole enää mahdollista. Jotkut käyttäjistä kokevat kannabiksen käytön osaksi identiteettiään, toiset eivät. Kannabiksen käyttäjät sijaitsevat rajoitettujen sosiaalisten kontekstien sijaan lukuisissa erilaisissa asemissa ja instituutioissa. ”Kannabiksen käyttäjä” ei ole enää koherentti ja järkevä sosiaalinen rakennelma. Parhaimmillaan se elää byrokraattisessa mielikuvituksessa sosiaalisena kategoriana, joka määritellään virkavaltaa ja muita kontrollitoimenpiteitä varten. Se ei ole merkityksellinen ja itse-identifioitunut sosiaalinen ryhmä.¹¹⁶

Suomessa ”huumeiden käyttäjä” on terminä kohteensa kokonaisvaltaisesti määrittelevä hieman samaan tapaan kuin ”alkoholisti”.¹¹⁷ Myös ”kannabiksen käyttäjäksi”, määritelyyn yhdistetään leimaamisen kautta ominaisuuksia, joita heillä ei välttämättä ole. Keskustellessamme informanttieni kanssa siitä, kokivatko he olevansa kannabiksen käyttäjiä, palasimme toistuvasti siihen lopputulokseen, ettei heidän toimintaansa kuvaavampaakaan termiä ole olemassa suomen kielessä, siihen liittyvästä painolastista huolimatta. Ainoastaan Valteri ei kuvannut itseään kannabiksen käyttäjäksi, vaan määritteli itsensä ”kannabiksen nautiskelijaksi”, koska nautiskelu oli hänelle kannabiksen perusfunktio.¹¹⁸

Tietoisena käsitteeseen liittyvästä leimasta ja sen keinotekoisuudesta, kutsun haastattelemiani ja havainnoimiani henkilöitä *kannabiksen käyttäjiksi*, tai *käyttäjiksi*. Käytän termiä samaan tapaan kuin Pauliina Seppälä ja Tomi Mikkola, jotka vertasivat termiä *huumeiden käyttäjä* termeihin ”autoilija”, ”tupakoitsija” tai ”koiranomistaja”. Näin he viittasivat henkilön yhteen toimintaan, eivätkä ulottaneet nimitystä kattamaan

¹¹⁵ Atlas 1/17/2016, 1.

¹¹⁶ Hammersley *et al.* 2001, 137-139; 146.

¹¹⁷ Bothas 2002, 51.

¹¹⁸ Valteri 1/1/2017/AV

koko henkilön statusta tai identiteettiä. Näin he eivät liittäneet sanaan huumeiden käyttäjä kulttuurisia tai sosiaalisia lisämerkityksiä ja arvotuksia.¹¹⁹

Viitataan *kannabiksen käytöllä* sekä marihuanan, että hasiksen käyttöön, Aineistossani hasis mielletään yleisesti vaikutukseltaan kannabista voimakkaammaksi, mutta käyttöön liittyvän toiminnan tai sen merkitysten kannalta marihuanan ja hasiksen välillä ei ole ratkaisevaa eroa. Myös informanttini eivät pääsääntöisesti erotelleet marihuanaa ja hasista, ellen kysynyt niistä erikseen, vaan puhuivat niistä kannabiksena. Sama ilmiö toistui myös Pauliina Seppälän ja Timo Mikkolan haastatteluaineistossa.¹²⁰

Vanhemmassa, etenkin yhdysvaltalaisessa kannabiksen käyttöä käsittelevässä lähdekirjallisuudessa puhutaan pääasiassa marihuanasta, kun taas uudemmassa tutkimuskirjallisuudessa kannabista käytetään kattoterminä, jolla viitataan sekä marihuanaan ja hasikseen. Tekstin johdonmukaisuuden vuoksi olen kääntänyt marihuanaa koskevat maininnat kannabikseksi. Päihteillä tarkoitan kaikkia Suomessa laillisia ja laittomia päihdyttäviä aineita, myös tupakkaa ja alkoholia. Kannabiksen lääketieteellisen vaikutuksen aikana tapahtuvaan toimintaan viitataan *vaikutuksen alaisena olemisena*. Käsitellessäni käyttäjien kanssakäymistä sellaisten ihmisten kanssa, jotka eivät käytä kannabista, käytän termiä *ei-käyttäjä*.¹²¹

Tarkoitan käsitteellä *kannabiskulttuuri* sitä kokonaisuutta, jonka kannabiksen käyttöön liittyvät toimijat ja toiminta Suomessa muodostavat 1960-luvun ensimmäisestä huumeaallostamme tähän päivään. Kuten Pekka Hakkarainen totesi aiheesta käymässämme keskustelussa, resonoi nykypäivän kannabiksen käyttö 1960-luvun käytön kanssa, mutta ei sen pidemmälle. Tällä hän tarkoitti niitä erityisiä olosuhteita, jotka kannabiksen kriminalisointi ja huume kuvioiden pirstoutuminen Suomeen loivat. Suomalainen kannabiskulttuuri on tässä historiallisessa ja yhteiskunnallisessa kontekstissa esiintyvä toimijoiden ja toiminnan muodostama kokonaisuus. Liitän suomalaiseen kannabiskulttuuriin myös kannabiksen käytön tapakulttuurin, uskomukset, kannabista käsittelevä ajattelun, puheen, slangin ja erilaiset kannabista käsittelevät kulttuurin tuotteet, kuten musiikin, taiteen ja rituaalit. Tässä tutkielmassa tarkastelen yhtä suomalaisen kannabiskulttuurin osatekijöistä, ritualisoitua kannabiksen käyttöä, johon viitataan *kannabisrituaalina*.

¹¹⁹ Seppälä & Mikkola 2004, 32.

¹²⁰ Seppälä & Mikkola 2004, 75.

¹²¹ engl. *non-user*.

Suomalaiselle kannabiskulttuurille muodostavat kehyksen yhteiskunnan instituutiot, kuten lainsäätäjät ja poliisi, joiden toimintaan kannabiskulttuuri reagoi ja mukautuu. Suomalaisen huumeiden käytön kokonaiskulttuuriin viitataan *huumekulttuurina*. Käytän käsitettä rinnakkain Pekka Hakkaraisen käyttämän käsitteen *huumekuviot* kanssa sen esiintyessä tutkimuskirjallisuudessa. Olen päätenyt tähän erotteluun, koska lähestymistavassani korostuu kannabiksen ja muiden huumeiden käyttö kulttuurina ja kansanelämään liittyvänä toimintana. Kun käsitelen tutkielmani lopussa sitä suomalaista kulttuuria, jossa yhdistyvät sekä lailliset, että laittomat päihteet, käytän käsitettä *päihdekulttuuri*.

3.1.2 Haastattelutilanne

Lähestyin informanttieni kanssa pitämiäni puolistrukturoituja haastattelutilanteita keskusteluina. Tällä tarkoitan sitä, että jaoin silloin tällöin haastattelutilanteissa informanttieni kanssa esitietämykseni pohjalta tekemiäni havaintoja ja tulkintoja, jos koin niiden esille tuomisen aiheelliseksi. Uskon tällaisen keskusteleavan teemahaastattelun olleen oikea valinta käsittelemämme aihepiirin arkaluontoisuuden huomioon ottaen. Koska informanttini olivat valmiita jakamaan salaisuutensa kanssani, koin että minun tulisi tasavertaisuuden nimissä olla aktiivinen osallistuja keskustelussa, eikä pysyä täysin tutkijan roolissa. Pysin tällä tasoittamaan tällä sitä valtatasapainoa, joka syntyy etenkin silloin, kun tutkija kerää ihmisten intiimejä ja arkaluonteisia asioita koskevaa tietoa. Niiden informanttien suhteen, jotka olin tuntenut pidempään, tällainen jakaminen ei ollut yhtä tarpeellista. Tällöin tärkeämpää oli se, etten antanut aikaisempaan historiaamme perustuvien oletuksieni ohjata haastattelun kulkua.

Tällaiseen informantin kanssa tapahtuvaan ajatuksenvaihtoon sisältyy vaara siitä, että haastattelijat ohjaa informanttinsa vastauksia. Informanttini eivät kuitenkaan myötälle esittämiäni mielipiteitä, vaan esittivät myös eriäviä tulkintoja ja analysoivat sekä omaa kannabiksen käyttöään, että kannabiksen käyttökulttuuria. Koin kerrostuneen sisäpiiriläisyyteni edesauttaneen sitä, että informanttieni ei tarvinnut etsiä kokemuksilleen sosiaalis-kulttuurisesti jo ymmärrettyjä kuvaustapoja. Otin näin osittain sisäpiiriläisen tai muuten aiheeseen vihkiytyneen aseman, enkä edustanut ensisijaisesti vain folkloristiikan oppiainetta, Turun yliopistoa tai akateemista maailmaa. Näin informanttini saattoivat käyttää vapaasti kannabiksen käyttöön liittyviä ilmaisuja ja slangia kuvatessaan kannabiksen käyttöön. Olen merkinnyt haastattelujen litteraatioihin

näiden slangisanojen merkityksiä, joita kysyin myös informanteiltani tapauksissa, joissa en tiennyt niiden merkitystä.

Markku Heinosen mukaan huumeiden käyttäjien äänitetyn haastattelututkimuksen litteraatioita lukiessa näkee, että haastateltavat ”puhuvat nauhurille”, esittävät tiettyjä rooleja, yrittävät miellyttää haastattelijaa ja antaa hänelle odottamiaan kommentteja. Tekemässään haastattelututkimuksessa hän kieltäytyi haastattelujen äänittämisestä myös siksi, ettei halunnut esineellistää ihmisiä, joista hän piti ja välitti. Hänen mukaansa on myös asioita, joista ”ei yksinkertaisesti voi rehellisesti tunteen tasolla kertoa haastattelijalle muutaman tunnin tuttavuuden jälkeen.” Äänitteiden tekemisen sijaan Heinonen teki muistiinpanonsa jälkikäteen. Hänen mukaansa hän muisti haastatteluissa puhutut asiat vielä vuodenkin päästä ilman minkäänlaisia kirjallisia muistiinpanoja. Samalla hän kylläkin toteaa, että mitättömiltä tuntuvat pikkuasiat, jotka jälkepäin saattavat osoittautua hyvinkin merkittäviksi, tahtovat usein unohtua välittömästi.¹²²

Kokemukseni haastattelutilanteiden äänittämisestä eivät vastaa Heinosen kokemuksia. Olin tuntenut osan informanteistani usean vuoden ajan, mikä epäilemättä teki haastattelutilanteista äänityksestä huolimatta luonnollisempia, mutta toisten informanttien kanssa kyseessä oli joko ensimmäinen tai toinen kohtaamisemme. Informanttini Taftin kanssa tekemääni haastattelua lukuun ottamatta äänitin kaikki tekemäni haastattelut sanelimelle. Kyseinen haastattelu oli ensimmäinen, jonka tein kandidaatintutkielmaani varten ja ainoa, josta kirjoitin ainoastaan muistiinpanot haastattelutilanteessa. Muistiinpanojen tekeminen ja samanaikainen haastatteluun keskittyminen vaikeuttivat haastatteluun keskittymistä. En kokenut, että sanelimen läsnäolo olisi vaikuttanut informanttien käytökseen myöhemmissä haastatteluissa. Entuudestaan tuntemattomatkin informantit saattoivat ottaa puheeksi kipeitäkin asioita, joista en ollut heiltä kysynyt. En usko, että pelkästään haastattelujen aikana ja jälkeen tehnyt kirjalliset muistiinpanot olisivat tuottaneet läheskään niin kattavaa aineistoa, kuin litteroidut haastatteluäänitteet.

Tunnelmaltaan haastattelutilanteet olivat viihtyisiä ja rentoutuneita, lukuun ottamatta hetkiä, jolloin keskustelimme informanttien huumekontrollia koskevista kokemuksista tai sen aiheuttamista peloista. Sanelimen läsnäolo oli välillä myös huumorin aihe, kuten tässä Hooverin kuvauksessa hänen asuntoonsa tehdystä kotietsinnästä.

¹²² Heinonen 1989, 15-16.

Hoover: LSD jääkaapissa ei huume poliisia juuri hetkauttanut, koska mulla on puhdas rikosrekisteri tänä päivänä. Mulla natikat¹²³ roikku siellä ja mulla oli aktiivihiihlfiltterit ja kaikki saatana paikalla. Ainut mikä puuttu oli kasvit. Ja se (huume poliisi) kysyi, että mitä sä oot täällä tehnyt? Ja mä sanoin, että chiliä. (Hoover kumartuu mikkiä kohden) Niin kuin kasvatinkin! (Virratvuori nauraa) (Hoover ja Pierce. 1/4/2015/AV)

Toteutin haastattelut informanttien asuinnoissa, omassa kodissani ja Anni-Liinan tapauksessa paikallisessa kahvilassa. Annoin informanttien valita heille itselleen parhaiten sopivat haastattelupaikat, minkä koin välttämättömäksi haastattelumme aiheen intiimiyden vuoksi. Haastattelut kestivät tunnista kolmeen tuntiin. Pidempien haastatteluiden yhteydessä pidimme informanttien kanssa tarpeen mukaan ruoka-, kahvi- ja tupakointitaukoja.

3.1.3 Nimellinen suostumus ja tutkijan ilmoitusvelvollisuus

Tutkielmaa varten keräämäni henkilötietoja sisältävä aineisto muodosti henkilörekisterin, jota käsittelin henkilötietolaissa¹²⁴ määriteltyjen velvoitteiden mukaisesti. Henkilötietolaki määrittelee *henkilörekisteriksi* käyttötarkoituksensa vuoksi yhteenkuuluvista merkinnöistä muodostuvan henkilötietoja sisältävän tietojoukon. *Rekisterinpitäjä* määrittellään henkilöksi, jonka käyttöä varten henkilörekisteri perustetaan ja jolla on oikeus määrätä rekisterin käytöstä. *Rekisteröity* on henkilö, kuten haastattelemani informantit, jota rekisterin sisältämä henkilötieto koskee.¹²⁵ Vaikka arkaluontoisten henkilötietojen, kuten rikosten, käsittely on kielletty henkilötietolaissa, voi tutkija käsitellä niitä saatuaan nimenomaisen suostumuksen henkilöltä, jota henkilötieto koskee.¹²⁶ Nimenomainen suostumus on yleensä kirjallisesti tai muulla tavoin todisteellisesti annettu suostumus.¹²⁷

Nimellisen suostumuksen saaminen muodostui tutkielmani kannalta eettiseksi ongelmaksi. Vaatimuksen tarkoitus on turvata osallistujien vapaaehtoinen osallistuminen tutkimukseen ja toimia todisteena siitä. Kirjallinen todistus tutkimukseen osallistumisesta olisi kuitenkin yhdistänyt informanttini keräämääni haastatteluaineistoon ja aiheuttanut heille mahdollisesti haittaa. Tämä asetti minut vaikeaan asemaan, jossa en voinut noudattaa sekä lain vaatimusta nimellisestä suostumuksesta, että tutkittavien

¹²³ Suurpainenaatriumlamppu. Käytetään mm. kasvivalaisimena.

¹²⁴ Henkilötietolaki 1999/523 2. luku § 5.

¹²⁵ Henkilötietolaki 1999/523 1. luku 3 §.

¹²⁶ Henkilötietolaki 1999/523 3. luku § 11-12.

¹²⁷ Kuula 2006, 85.

yksityisyyden suojaa koskevia vaatimuksia. Koin tutkittavien yksityisyyden suojan tutkimuseettisesti tärkeämmäksi, joten tyydyin heidän suulliseen suostumukseensa.

Tutkimuksen yhteydessä laillisesti sitova suostumus syntyy kuitenkin myös tilanteissa, joissa tutkittava suostuu osallistumaan tutkimukseen, vaikka kirjallisia sopimuksia ei allekirjoitettaisi. Tutkimuksesta informointi muodostaa käytännössä tutkimuksen sisällön. Jos tutkija ei anna tutkittaville erillistä kirjallista informaatiota tutkimuksesta, muodostavat hänen tutkittaville antamansa suulliset lupaukset aineiston käyttöä määrittävän suostumuksen. Henkilötietoja, kuten yksittäisten ihmisten elämänselityksien ainutkertaisia tapahtumia, sisältävää aineistoa, voidaan säilyttää, mikäli aineiston käyttöehdoista ja säilyttämisestä tieteellistä jatkokäyttöä varten on sovittu tutkittavien kanssa.¹²⁸

Ennen haastatteluja pidin informanteilleni alustuksen, jossa selostin heille tutkielmani tarkoituksen, sen, miten haastattelu etenisi ja kuinka tulisin käsittelemään aineistoa. Kerroin informanteilleni ettei heidän nimeään käytettäisi aineistossa ja että he esiintyisivät ainoastaan valitsemallaan tai minun antamalla aliaksella. Kerroin heille poistavani haastatteluäänitteet välittömästi litteraation jälkeen, muutaman päivän sisällä haastattelusta. Annoin informanteille mahdollisuuden halutessaan kieltäytyä vastaamasta mihin tahansa kysymykseen tai keskeyttää haastattelu milloin tahansa, ilman erillistä syytä. Yksi informanteistani pyysi minua keskeyttämään äänityksen kertoessaan asiasta, jonka hän ei halunnut päätyvän äänitteelle.

Kehotin informantteja itsestään ja muista puhuessaan välttämään sellaisten yksityiskohtien mainitsemista, jotka viittaisivat heidän henkilöllisyyteensä. Kerroin myös poistavani tällaiset yksityiskohdat litteraatiosta, jos niitä päätyisi vahingossa äänitteelle. Tarjosin informanteille mahdollisuuden tutustua heitä koskevaan aineistoon kuuntelemalla haastatteluäänitteen tai lukemalla sen pohjalta tehdyn litteraation sekä lopullisen tutkielmani. Yksikään informantti ei kuunnellut äänitettä tai pyytänyt litteraatiota luettavakseen. Koin tämän mahdollisuuden olleen silti tärkeä, koska se tarjosi heille mahdollisuuden arvioida osallistumistaan vielä haastattelun jälkeen.¹²⁹

Tällaiset toimenpiteet voivat olla erityisen tärkeitä silloin, kun haastateltavat ovat tavalla tai toisella haavoittuva tai muuten arkaluonteinen ryhmä.¹³⁰ Keräämäni aineisto olikin

¹²⁸ Kuula 2006, 88-90; 100.

¹²⁹ Liite 1.

¹³⁰ Vakimo 2010, 103.

erittäin arkaluontoista ja olisi voinut informantteihini yhdistyessään aiheuttaa huomattavaa haittaa. Korostin alustuksessani sitä, että informanttien osallistumisen riippui täysin heidän vapaaehtoisesta suostumuksestaan, ja että he voisivat halutessaan perua osallistumisensa myös haastattelujen jälkeen, jolloin aineistoa ei käytettäisi tutkielmassa, arkistoitaisi tai säilytettäisi hallussani. Kehotin heitä myös ottamaan minuun yhteyttä, jos heillä olisi tutkielmaani tai heiltä keräämääni aineistoon liittyviä kysymyksiä.

Rikoksia koskevat tiedot luetaan arkaluonteisiin tietoihin, joiden suhteen tutkijoilla on vaitiolo- ja salassapitovelvollisuus. Tutkimustarkoituksiin kerättävät tiedot on tarkoitettu yksinomaan tutkimuksen tarkoituksiin. Niitä ei voida käyttää ihmisten tarkkailuun, valvontaan tai rangaistustoimenpiteisiin.¹³¹ Tutkijan salassapitovelvollisuuteen on kuitenkin olemassa poikkeus. Rikoslain mukaan tutkijalla on velvollisuus ilmoittaa tekeillä olevasta törkeästä rikoksesta, joka voitaisiin vielä estää.¹³² Esimerkiksi törkeä huumausainerikos määritellään Suomen rikoslaisissa seuraavasti:

Huumausainerikos on törkeä, jos sen kohteena on erittäin vaarallinen huumausaine tai suuri määrä huumausainetta, sillä tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä, rikos tehdään osana huumausainerikokseen laajamittaiseen tekemiseen erityisesti järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa, jos se aiheuttaa usealle ihmiselle vakavaa hengen tai terveyden vaara, tai jos huumausainetta levitetään alaikäisille tai muuten häikäilemättömällä tavalla. Huumausainerikos on myös kokonaisuutena arvostellen luokiteltava törkeäksi. (Rikoslaki 1993/1304 50. luku 2 §)

Tärkeää ilmoitusvelvollisuuden kohdalla on se, että törkeän rikoksen on oltava vielä estettävissä. Jo tehdyistä rikoksista, törkeydestä riippumatta, tutkija ei saa paljastaa tietojaan, jolleivät ne liity tekeillä olevan törkeän rikoksen estämiseen.¹³³ Kerroin tästä velvollisuudesta informanteilleni, koska koin sen olevan eettisesti oikea ratkaisu. Minusta ei tuntunut oikealta pyytää informanteja luottamaan minuun ja kertomaan siitä, miten he ovat rikkoneet lakia, samalla salaten sellaisen erityistilanteen olemassaolo, jossa joutuisin rikkomaan heidän luottamuksensa ja ilmiantamaan heidät. En saanut tietooni aineistoa kerätessäni ja kenttätyötä mitään sellaista, mikä olisi täyttänyt laissa määritellyt törkeän huumausainerikoksen tunnusmerkit.

¹³¹ Kuula 2006, 94-95.

¹³² Rikoslaki 1998/563 15. luku § 10.

¹³³ Kuula 2006, 95-96.

3.1.4 Aineiston käsittely

Suorittamieni haastattelujen jälkeen siirsin äänitteeni sanelimelta tietokoneelle, litteroin ne ja poistin äänitteen. Pidin jatkuvasti huolta siitä, ettei yhdestäkään äänitteestä ollut missään vaiheessa olemassa enempää kuin yksi kappale, joka oli joko sanelimessa tai tietokoneellani. Äänitteitä ei ole missään vaiheessa käsitellyt tai kuunnellut minun lisäksi kukaan muu, enkä ole käsitellyt niitä kotini ulkopuolella. Tietokone, jolla äänitteitä säilytin, on ollut vain minun käytössäni, eikä ulkopuolisilla henkilöillä ole pääsyä siihen. Sisällöltään litteraatiot vastaavat lähes täysin nauhoittamiani haastatteluja, enkä ole joutunut muokkaamaan niiden sisältöä jälkikäteen huomattavissa määrin. Ainoat tekemäni muutokset koskevat muutamaa tapausta, jossa informantit viittasivat itseensä, toisiinsa tai kolmansiin osapuoliin oikeita nimiä käyttäen.

Arkistoin tutkielmani palautuksen jälkeen keräämäni litteroidun haastatteluaineiston Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteen tutkimuksen arkistoon. Kandidaatintutkielmaani varten keräämäni aineisto kerättiin vain omaa käyttöäni varten, eikä sitä arkistoida. Ennen kuin aloitin pro gradu -tutkielmani aineiston keruun, otin yhteyttä arkistoon ja tiedustelin voisiko esimerkiksi poliisi päästä halutessaan käsiksi siellä olevaan arkistomateriaaliin. Arkistosta vastattiin, että tämä olisi periaatteessa mahdollista ja kehoitettiin ottamaan se huomioon aineiston käsittelyssä. Käytännössä tämä tarkoitti aineiston anonymisointia, jonka olisin tehnyt riippumatta siitä, oltaisiinko aineisto arkistoitu. Viitatessani haastatteluaineistooni tekstissä, mainitsen alaviitteessä haastateltavan aliaksen, äänitteen tunnusnumeron, lainauksen sisältävän kohdan numeron haastattelun sisällysluettelossa, aineiston keruuvuoden, sekä haastattelijan nimikirjaimet.¹³⁴

Tutkijalla ei ole niin sanottua lähdesuojaa, eli hänellä ei ole kaikissa tapauksissa oikeutta kieltäytyä luovuttamasta aineistoa viranomaisille.¹³⁵ Tiedustelin tästä asiasta Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston lakimieheltä, jonka mukaan minulla olisi oikeus kieltäytyä vastaamasta poliisin esittämiin kysymyksiin, jos ne paljastaisivat suoraan tai välillisesti haastattelimieni informanttien henkilöllisyyden. Tällainen lähdesuojaan perustuva vaitiolo voidaan kuitenkin murtaa, jos kyseessä on rikos, josta säädetty ankarin seuraamus olisi vähintään kuusi vuotta vankeutta, esimerkiksi törkeä huumausainerikos.

¹³⁴ Esimerkiksi: Anni-Liina. 1/7/2017/AV

¹³⁵ Kainulainen 2015, 68.

Lakimies kehotti minua muuttamaan haastattelumateriaalit tunnistamattomaan muotoon niin nopeasti kuin mahdollista, jotta niitä ei voitaisi enää yhdistää informantteihini.¹³⁶

Kuten totesin luvussa 3.1.3, en saanut tietooni aineistoni keruuni aikana mitään sellaista, mikä olisi täyttänyt esimerkiksi törkeän huumausainerikoksen määritelmän. Vaikka poliisin kuultavaksi joutuminen oli hyvin epätodennäköinen mahdollisuus, halusin varmistua siitä, millaisia oikeuksia minulla oli ja ei ollut vaitiolovelvollisuuteeni liittyen.

3.2 Kenttätyö

Haastatteluaineiston keruun lisäksi harjoitin vuosien 2014-2017 välillä kenttätyötä, jonka aikana kohtasin erilaisia kannabiksen käyttäjiä, keskustelin heidän kanssaan ja havainnoin heidän toimintaansa, kuten kannabisrituaalien suoritusta. Aloitin kenttätyöni osana kandidaatin tutkielmani aineiston keruuta. Tämän havainnointityön mahdollistivat aikaisemmat yhteyteni kannabiksen käyttäjiin. Kenttätyöni aikana seurasin noin tusinan kannabista käyttävän miehen ja naisen toimintaa eri puolilla Suomea. Näistä informanteista haastattelin Orvokkia, Sirkkaa, Sepiä, Tonttua, Uolevia ja Valteria. Heidän lisäksi havainnoin myös näissä tilanteissa satunnaisesti läsnä olleita kannabiksen käyttäjiä.

Kenttätyöni tapahtui osana erilaisia sosiaalisia tilanteita. En siis pyrkinyt luomaan keinotekoisia tilanteita, joissa olisin esimerkiksi pyytännyt ihmisiä käyttämään kannabista, jotta voisin havainnoida sitä. Kenttätyöni oli siis luonteeltaan satunnaista havainnointia, jossa tutkin kannabiksen käyttöä sen ”luonnollisessa ympäristössä”. Vuosien 2014-2017 välillä havainnoin arvioideni mukaan noin sadasta kahteensataan luvussa neljä kuvaamani kannabisrituaalin piirteet täyttävää rituaalia. Koska seurasin kannabiksen käyttöä useissa sijainneissa ja toisistaan riippumattomien käyttäjien parissa, olen luottavaisempi sen suhteen, että havainnoillani on jonkinasteista yleistettävyyttä. Olen koonnut näistä havainnoista luvuissa 4.1 ja 4.2 esittämäni kuvauksen tyypillisestä suomalaisen kannabisrituaalin valmisteluista ja suorituksesta.

Ollessani kentällä en pitänyt mukanani sanelinta tai muutenkaan tehnyt pääsääntöisesti muistiinpanoja niissä hetkissä, joissa olin informanttieni kanssa. Koin että

¹³⁶ Ketola, Antti. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston lakimie. Kysymys tutkijan todistusvelvollisuudesta. Sähköpostiviesti tekijälle 14.3.2017. Tekijän hallussa.

muistiinpanojen tekeminen olisi häirinnyt sekä havainnoimiani tilanteita. Muistiinpanoni tein havainnoimieni tilaisuuksien jälkeen, jos olin tehnyt tärkeinä pitämiäni huomioita. En siis ole tehnyt muistiinpanoja jokaisesta rituaalista, jota seurasin kenttätyössäni. Aineiston kylläntymispiste tuli vastaan melko varhain, mutta näen tämän olevan merkki siitä homogeenisyydestä, joka suomalaisen kannabiksen käytön tapakulttuurissa vallitsee. Muistiinpanojeni ja tutkimuspäiväkirjani kirjoittaminen muodostivat pohjan hermeneuttista kehää seuraavalle aineiston uudelleen lukemiselle, jota olen jatkanut kenttätyöni ja tutkielman kirjoittamisen aikana.

Kenttätyöhön liittyy paradoksi, jossa tilanteen havainnointi ja siinä läsnäolo ovat käsitteinä ristiriidassa keskenään, eikä niiden merkityssisältöjä voi sovittaa yhteen. Läsnäolo tarkoittaa sekä fyysistä että psyykkistä toimintaa suhteessa tutkittaviin ihmisiin. Tutkimuksen kohteen havainnointi puolestaan ei ole mahdollista kuin etäisyyden päästä. Paradoksi on kuitenkin Maria Vasenkarin mukaan ratkaistavissa, jos kenttätutkija nojaa hermeneuttiseen tiedonkäsitykseen, jossa tieto ja tutkimusaineisto ovat luonteeltaan intersubjektiivisia, kahden subjektin välisestä vuorovaikutuksesta syntyviä. Nämä subjektit voivat olla esimerkiksi tutkija ja hänen tutkimansa yksilö, haastattelija ja haastateltava.¹³⁷ Esimerkiksi haastatteluissa syntynyt aineisto oli tällaisen vuorovaikutuksen tulosta, jossa minä ja informantini pohdimme heidän kokemuksiaan ja havaintojaan yhdessä.

Se, että tieto käsitetään intersubjektiiviseksi, ei tarkoita, etteikö tutkimuksessa pyrittäisi silti objektiivisuuteen. Vasenkari viittaa Johannes Fabianiin, jonka mukaan kyseessä on objektiivisuuden uudelleen määrittely. Sitä ei saavuteta teorian ja metodien kautta, vaan tutkijan omaa toimintaansa käsittelevästä itsereflektiosta hänen tutkimusprosessinsa jokaisessa vaiheessa.¹³⁸ Olen käsitellyt tätä itsereflektiota aikaisemmassa luvussa 1.4. Tutkija on subjekti, joka osallistuu aktiivisesti aineistonsa tuottamiseen, ei kuvittele kertovansa totuutta vaan havainnoi ja yrittää ymmärtää niitä todellisuuksia, joita ihmiset luovat ja joissa he elävät. Tekemällä havaintoja tutkija tekee näitä todellisuuksia koskevia tulkintoja.¹³⁹

Kuten haastatteluaineistoni, myös tämä kenttätyön aikana keräämäni aineisto on minun läsnäolonni ja tulkintani värittämää. Tutkija, jolla ei esimerkiksi olisi minkäänlaista aikaisempaa kosketusta suomalaiseen kannabiskulttuuriin, olisi voinut tuottaa hyvin

¹³⁷ Vasenkari 1996, 8-9.

¹³⁸ Fabian 1971, 40.

¹³⁹ Vasenkari 1996, 9.

erilaisia havaintoja ja tulkintoja. Kentällä havainnoimani tilanteet olivat aina sosiaalisia, vaikka paikalla olisi ollut vain minä ja havainnointini kohde. Näissä tutkimissani sosiaalisissa tilanteissa, joita Vasenkarin mukaan voidaan kutsua myös *kulttuuriseksi tilanteeksi*, intressini ulottuivat sen konkreettisia toimintoja ja tapahtumia syvemmälle. Tavoittelin tietoa siitä, mitä näissä tilanteissa toimiminen edellyttää ja minkä avulla näitä tilanteita ja niissä käyttäytymistä määritellään, ymmärretään, tulkitaan ja selitetään. Huolimatta aikaisemmasta tuttavuudestani ilmiön ja havainnoimieni ihmisten parissa, kävin läpi prosessin, jossa purin analyttisesti näitä kulttuurisia tilanteita. Tämän purun kautta ne näyttäytyivät minulle uudestaan. Tilanteet, jotka olin aikaisemmin käsittänyt kokonaisuuksina, muuttuivat Vasenkarin kuvaileman systemaattisen havainnoinnin rakennusosiksi, joiden perusteella tutkija voi sanoa jotain tutkimastaan kokonaisuudesta.¹⁴⁰

3.4 Aineiston analyysi

Satu Apo toteaa, että kulttuuri-ilmiöiden ymmärtäminen ja tulkinta ovat sidoksissa tutkijan yksilöllisiin hahmottamistapoihin. Ollakseen tieteellisesti vakuuttava, on tutkijan perustelava väitteensä. Empiirisessä kulttuurintutkimuksessa yleisin vakuuttamistapa on aineistoargumentti.¹⁴¹ Pertti Alasuutari vertaa laadullista analyysiä arvoituksen ratkaisemiseen, jossa yksittäisiä vihjeitä ja johtolankoja seuraamalla päädytään ratkaisuun.¹⁴² Hän jakaa laadullisen analyysin kahteen vaiheeseen: havaintojen pelkistämiseen ja arvoituksen ratkaisemiseen. Tällainen erottelu on kuitenkin vain analyttinen; käytännössä vaiheet nivoutuvat aina toisiinsa. Laadullisessa analyysissä aineistoa tarkastellaan kokonaisuutena, joka valottaa jotain erityiseksi ymmärretyn sisäisesti loogisen kokonaisuuden rakennetta. Kaikki luotettavina pidetyt ja selvitettävään kuvioon tai mysteeriiin kuuluviksi katsotut seikat tulee kyetä selvittämään siten, että ne eivät ole ristiriidassa esitetyn tulkinnan kanssa.¹⁴³

Aineistoa litteroidessani jaoin sen alustavasti teemallisiin kokonaisuuksiin. Tällaisia olivat esimerkiksi ”käyttöön positiivisesti vaikuttavat tekijät” ja ”käyttöön negatiivisesti vaikuttavat tekijät”. Tässä minua auttoi se, että olin toteuttanut haastatteluni teemahaastatteluina, joissa käsitellyt aihepiirit olivat pääsääntöisesti yhtenäisiä, etenivät

¹⁴⁰ Vasenkari 1996, 16-18.

¹⁴¹ Apo 2001, 30.

¹⁴² Alasuutari 1999, 33.

¹⁴³ Alasuutari 1999, 38-39.

samassa järjestyksessä ja jäsensivät alustavaa tekstiaineistoa. Jatkoisin aineistoni analyysissä tästä alustavasta teemoittelusta. Tutkin samalla kenttätöihin liittyviä muistiinpanojani ja tutkimuspäiväkirjaani, etsien niistä toistuvia merkityksiä ja sisältöjä, jotka liitin haastatteluteksteihin. Liitin esimerkiksi ”käyttöön negatiivisesti vaikuttavat tekijät”-teemaan huomioita, joita olin tehnyt liittyen käyttäjien hermostuneisuuden tilanteissa, joissa käyttö tapahtui paikoilla, jossa oli paljon ulkopuolisia ihmisiä. Aloin etsiä teksteistä induktiivisesti toistuvia ja toisiaan vastaavia, täydentäviä ja vastakkaisia merkitysrakenteita.

Näiden merkitysrakenteiden yleistävä määrittelemisen, esimerkiksi tutkielmani tapauksessa rituaaliin liittyvien teemojen etsintä, edellyttää tutkijan ennakkotietoa siitä, mitä kaikkea hänen kohteeseensa voi liittyä. Yleistämällä toistuvien merkitysrakenteiden sisältö saadaan tulokseksi temaattinen kategoria, tai teema.¹⁴⁴ Tässä analyysivaiheessa esiymmärrykseni, kenttätöni ja aihetta käsittelevä tutkimuskirjallisuus olivatkin erittäin hyödyllisiä, koska osasin niiden pohjalta tehdä oletuksia siitä, mitä kaikkea kohteeseeni voisi liittyä. Vähitellen loin teemoille alakategorioita, kuten ”rituaalin”, alakategorian ”rituaalia edeltävä toiminta”, ”rituaalin aikainen toiminta” ja ”rituaalin jälkeinen toiminta”. Teemojen kategorisointi ei ollut yksinkertainen jana, jolla oli alkunsa ja loppunsa, vaan se seurasi hermeneuttista kehää, jossa aineiston luku ja jäsentely seurasivat toinen toistaan. Analyysin aikana palasin jatkuvasti aineistoni pariin, luin litteroituja haastatteluja, kävin läpi kentällä tekemiäni muistiinpanoja ja luin tutkimuspäiväkirjaani.

Hermeneuttisen kehän seuraaminen on johdattanut minut aina uusien vihjeiden ja johtolankojen pariin, jotka ovat ohjanneet analyysiäni. Analyysi ja tutkimuskirjallisuus ovat puolestaan herättäneet uusia kysymyksiä, jotka ovat asettaneet aineistoni jälleen uuteen valoon ja uudelleen tulkittavaksi. Havaintojen teko on ollut jatkuva prosessi, joka on jatkunut aina aineiston keruusta tutkielman kirjoittamisen loppuun saakka. Tärkeää on ollut myös astua välillä sivuun, poistua kirjoituspöydän äärestä ja antaa ajatusten kypsyä. Erityisen hyödylliseksi koin analyysivaiheessa ajatuksieni jäsentämisen tuttavieni kanssa. Näin saamani palaute auttoi minua sekä sanallistamaan huomioitani ja tulkintojani, että hiomaan argumenttejani ja niiden loogista etenemistä.

¹⁴⁴ Apo 2001, 28.

4. SIIRTYMÄRIITTI JA TABURIKKOMUS

Olen jakanut analyysini kolmeen pääluokkaan. Tässä luvussa kuvaan tyypillisen suomalaisen siirtymäriitiksi määrittelemäni kannabisrituaalin valmisteluja sekä sitä ohjaavaa etikettiä ja normeja. Analysoin tämän ritualisoidun toiminnan merkityksiä haastatteluaineiston, kenttätöissäni tekemiäni havaintojen ja lähdekirjallisuuteni avulla. Ritualisoidun kannabiksen käytön kuvauksen jälkeen tarkastelen sitä, millaisia tunteita kannabiksen käyttö yhteiskunnan tabun rikkomuksena herättää rituaalin osallistujissa.

Luvussa viisi tarkastelen taburikkomuksesta syntyvää yhteiskunnasta irtautumisen ja turnerilaiseen liminaalitilaan joutumisen tunnetta. Tämä tunne voi herättää rituaalin osallistujissa sekä pelkoa huumeiden käyttäjäksi leimautumisesta, että yhdistää heitä ritualisoidun kannabiksen käytön kautta. Luvussa kuusi tutkin sitä, miten rituaalin merkitys muuttuu siihen osallistuville yksilöille, kun heidän kokemuksensa kannabiksen käytöstä kasvaa. Lopuksi tarkastelen kannabiksen käyttöä osana laajempaa suomalaista päihdekulttuuria, sekä sitä, miten kokemus yhteiskunnan asenteista vaikuttaa ritualisoituun kannabiksen käyttöön.

4.1 Rituaalin valmistelut

Yksinkertaisimmillaan suomalaista kannabisrituaalia edeltävät valmistelut tarkoittavat esimerkiksi kannabissätkän käärimistä, piipun puhdistamista ja täyttämistä tai vaporisaattorin lämmittämistä. Valinta erilaisten valmistelujen ja käyttövälineiden välillä perustuu useisiin tekijöihin, kuten osallistujien henkilökohtaisiin mieltymyksiin tai siihen, millaisessa ympäristössä käyttö tapahtuu. Esimerkiksi sätkät ja taskuun mahtuvat piiput ja vaporisaattorit soveltuvat niin sisä- kuin ulkokäyttöön. Suuremmat välineet, kuten vesipiiput, ovat pitkälti sidonnaisia sisätiloihin niiden näkyvyyden ja kuljettamisen epäkäytännöllisyyden vuoksi.

Muita rituaalia edeltäviä mahdollisia valmisteluja ovat esimerkiksi taustamusiikin valitseminen, teen keittäminen, valaistuksen muuttaminen, suitsukkeen tai kynttilöiden sytyttäminen ja ruoan tai elokuvan ottaminen valmiiksi käsille. Mitkään näistä eivät olet välttämättömiä rituaalin suorittamisen kannalta, vaan niiden tarkoitus on lisätä ympäristön miellyttävyyttä ja luoda tietynlainen ilmapiiri ja osoittaa näin, että kyse on erityisestä hetkestä. Toisaalta esimerkiksi suitsukkeiden polttaminen peittää kannabiksen palamisesta syntyvää tuoksua, jonka päätymistä ulkopuolisten nenään halutaan välttää.

Näin valmisteluilla on merkityksensä myös osallistujien salassa pysymisen kannalta. Ulkona tapahtuvaan rituaaliin tällaisia valmisteluja sisältyy harvemmin. Toisinaan joku osallistuja saattaa syyttää savukkeen, joka peittää ainakin osittain kannabiksen tuoksun.

Rituaalin suoritus vaatii myös siihen sopivaan paikkaan siirtymistä. Rituaali voidaan suorittaa joustavasti erilaisissa ympäristöissä ja sen sisältö pysyy paikasta riippumatta samana. Informanttini käyttivät kannabista useissa erilaisissa paikoissa, kuten kodeissaan, muissa yksityisasunnoissa, puistoissa, konserteissa, baareissa ja luonnossa. Norman E. Zindbergin mukaan syy rituaalin joustavuuteen käyttötilanteen suhteen on sen lääketieteellinen vaikutus. Hänen tutkimansa kokeneet käyttäjät pystyivät hallitsemaan kannabiksen vaikutusta ilman suuria vaikeuksia ja pystyivät yleensä toimimaan ”normaalisti” ollessaan vaikutuksen alaisena, jos siitä tuli välttämätöntä.¹⁴⁵ Myös Aliisa Koivuranta huomioi, että kannabiksen käyttötilanteisiin liittyi vähemmän rajoituksia kuin muihin psykedeeleihin.¹⁴⁶

Kannabiksen vaikutus yksilöön on monimutkainen yhtälö, jossa yksikin muuttuja voi vaikuttaa ratkaisevasti siihen, miten käyttäjä kokee sen vaikutuksen. Identtiset annokset kannabista kahdessa erilaisessa kontekstissa voivat tuottaa keskenään huomattavan erilaiset kokemukset. Nämä vaikutukset vaihtelevat sekä yksilöllisesti, että ajallisesti.¹⁴⁷ Informantit totesivat toistuvasti, että ennen kannabiksen käyttöä käyttäjän olon tulisi olla rentoutunut ja miellyttävä. Epämiellyttävät paikat ja tilanteet eivät informanttien mukaan muutu miellyttävämmäksi kannabiksen vaikutuksen alaisena ja tämä voi joskus pahentaa tilannetta entisestään.

Virratvuori: Joo. Sit tota liittyen siihen vaikutukseen. Niin, niin mitä sellasii tekijöitä on. Niinkun, jotka sun kohdalla vaikuttaa siihen, että no, miten se vaikuttaa? (Virratvuori ja Orvokki naurahtavat)

Orvokki: No tietysti siis ympäristö, ympäristö ensinnäkin vaikuttaa siihen kokemukseen. Se että onks, onks turvallinen olo ja jos on jotain hirveetä dark psyke trance -paukutusta niin, niin semmosessa tilanteessa se vaikutus voi olla monesti epämiellyttävä. Tai voi se olla jollain tavalla miellyttäväkin. Mutta se niinkun eroaa paljon siitä, että istuu jossain ulkona kalliolla ja kuuntelee tuulen suhinaa ja lintujen laulua.

Virratvuori: Okei joo.

¹⁴⁵ Zinberg 1984, 136.

¹⁴⁶ Koivuranta 2015, 83.

¹⁴⁷ Zinberg 1984, 172.

Orvokki: Sitten tietenkin lajike, lajikkeen ominaisuudet. Ja sitten ihan sellanen oma henkinen ja fyysinen tila. Verensokeri ja... Ja... mielentilat. (Orvokki Ketola. 2/10/2017/AV)

On huomion arvoista, että monet informanteistani käyttivät puhuessaan mielentilan ja ympäristön suhteesta Norman E. Zinbergin määrittelemää käsitettä *set and setting*, jonka informanttini Orvokki suomensi muotoon ”olo ja olosuhteet”.¹⁴⁸ Zinberg käytti käsitettä kuvatessaan sitä, miten huumekokemus syntyy kolmen tekijän yhteisvaikutuksena. Nämä tekijät ovat hänen mukaansa käytetyn huumeen lääketieteellinen vaikutus, käyttäjän mielentila ja yksilölliset ominaisuudet sekä käytön konteksti, eli käyttöön liittyvien merkityksenantojen ja sosiaalisen ympäristön yhdistelmä.¹⁴⁹ On kiinnostavaa, että Zinbergin 1970-luvulla käyttämä termi on päätynyt suomalaisten kannabiksen käyttäjien vernakulaariin. Tämä voi olla merkki siitä, että huumeiden käyttöä koskeva tieto liikkuu globaalisti sekä käyttäjiltä tiedepiireihin, että takaisin käyttäjien pariin.

Vaikka kannabista on mahdollista käyttää joustavasti, hakeutuivat informanttini silti pääsääntöisesti paikkoihin, jotka he kokivat itselleen miellyttäväksi ja kannabiksen käytölle mahdollisimman otollisiksi.

Virratvuori: Millasis niinkun tilanteis tai paikoissa tykkäät sit käyttää kannabista?

Anni-Liina: Millasissa tilanteissa. No sellasissa ehdottomasti missä on hyvä atmosfääri ja miljöö. Sitten niinkun. Esimerkiks silleen puistossa aurinko paistaa, mukavaa, blaablaa. Tai keikoilla. Että siis niinkun jonkun tietyn sorttiset musiikkikeikat vähän kaipaakin sitä. (Molemmat naurahtavat) Tai no ei nyt silleen tottakai. Aina siellä voi olla selvinkin päin. Mutta jotkut musiikkigenret on vähän sellasia et joihin pääsee ineen ihan täysillä (Anni-Liina naurahtaa) silloin kun on vähän semmosessa (Anni-Liina naurahtaa) lamaannuksen tilassa. (Anni-Liina naurahtaa)

Virratvuori: Mut et niinkun ulkoilma ja musiikki... Niin jees?

Anni-Liina: Ulkoilma ja musiikki on tosi, tosi jees. Että, että niin sisällä oleminen ehkä vähän silleen. Tai no tottakai niinkun riippuu ihan mielentilasta. Että jos haluaa vaikka olla, olla kotona ja rentoutua sillä ihan vaan silleen vaikka saa paremmin unta. Sekin on tietysti ihan hyvä, hyvä, hyvä versio siihen myöskin. (Anni-Liina. 1/4/2017/AV)

Informanttien kriteerejä kannabiksen käyttöön sopivalle paikalle olivat miellyttävä ilmapiiri ja ympäristö, rauha, turvallisuus ja yksityisyys. Sillä, millaisessa paikassa rituaali suoritetaan, oli haastattelemieni käyttäjien mukaan suuri vaikutus siihen, miten he kokivat kannabiksen vaikutuksen. Toistuva ilmiö aineistossani oli kannabiksen käyttö

¹⁴⁸ Orvokki Ketola 1/10/2017/AV

¹⁴⁹ Zinberg 1984, 5.

luonnossa ja sen positiiviseksi koettu yhteys kannabiksen vaikutukseen. Monet informanteistani, kuten Valtteri, jonka luonnonuskoon kannabiksen käyttö liittyi, pitivät luontoa itselleen mieluisimpana ympäristönä kannabiksen käytölle ja harrastivat kannabiksen käyttöä ulkona etenkin kesäisin.¹⁵⁰

Virratvuori: Sie tuos. Vähän puhuttiinkin tuosta, että mitä sie sitten teet nautiskeltuas kannabista. Mutta haluat sie vielä käydä sitä vielä vähän läpi?

Valtteri: Joo siis, joo siis... Niinkun äsken sanoin niin tulee makoiltaa kallioilla ja nurmikoilla ja kateltua taivaita ja ja luonnonilmiöitä. Yks hienoimmista kokemuksista on se, että ystäväni kanssa kerran hänen maaseutumökkillään. Niin tuota istuttiin pihakeinussa ja ja siinä pössyteltiin rauhassa ja. Ja ilta alko hämärtyä ja oli toukokuun loppupuolta ja ja hanhet, jotka aina menee siitä sen talon yli, niin hanhiparvet lenti. Lenti siitä tota ylitse, ylitse, sen talon ylitse. Ja ja istuttiin sitten siinä, siinä tota... Maisemassa ja tota seurattiin sitä muuttoliikettä ja sen jälkeen sitten, sitten tota ihasteltiin semmosta. Ja sitten rupes... Satamaan ja ukkostamaan ja ja sitten sen sen niinkun maiseman ja ja luonnonilmiöitten... Ihmettely siinä.

Valtteri: Niin niin tuota sitten, sit se luontoelämys jatkui sillä, että seurattiin hienoa ukonilmaa ja tuota... Ja, ja kommunikointiin salamoitten kanssa, joka on aika fantastista silleen niinkun. Ja sit siinä liittyi niinkun sen ukko- ukkosen ja salamoinnin lisäksi tuli jonkunnäkönen yhteys aiempiin sukupolviin. Ja se... Oli yliluonnollisen hieno, mutta jotenkin samaan aikaan hyvin normaali kokemus. (Valtteri 1/16/2017/AV)

Kannabiksen ritualisoidut käyttötilanteet ovat pääasiassa yksityisiä ja salassa järjestettyjä. Salailu on yleinen menettelytapa tilanteissa, joissa vaarana on leimautuminen. Joskus se voi liittyä häpeään, jota asianomainen tuntee ja pyrkii siksi salaamaan muilta. Toisinaan kyse on puolestaan kokijan kulttuurisesta tai kokemusperäisestä tiedosta, jonka perusteella asianomaiset tietävät, että paljastumisesta seuraisi vain vaikeuksia.¹⁵¹

Kannabiksen käytön salaamisen tapauksessa kysymys vaikuttaa olevan pääsääntöisesti jälkimmäisestä syystä. Käyttäjät tuntevat hyvin suomalaiset narkofobiset asenteet ja salaavat käyttönsä, koska voivat näin välttää siitä mahdollisesti seuraavia vaikeuksia. Yleisesti ottaen informanttien kannabiksen käyttö tapahtui paikoissa, jossa läsnä oli vähän tai ei ollenkaan ulkopuolisia ihmisiä. Informanttini kertoivat pitävänsä kannabiksen julkista käyttöä pääasiassa hermostuttavana tai epämurkavana. Jotkin paikat ja tilanteet koetaan liian virallisiksi kannabiksen käyttöön.

Atlas: Mut joo et et et et sen lisäksi et on tollasii tilaisuuksii, mihin ei menis. Esimerkiks johonkin niinkun klassisen konsertin konserttisaliin tai museoon niinku. Välillä ne tilaisuudet. Tai siis mä nautin siis musiikista, mut et ne on tilaisuutena

¹⁵⁰Valtteri 1/18/2017/AV

¹⁵¹ Korkeila & Koski 2017. 245.

jotenkin sitten semmosii välillä jäykkiä, et et et paukuissa tuntuis epämiellyttävältä olla...

Virratvuori: Joo.

Atlas: ...siellä tai kokis semmosta ulkopuolisuutta. Sitten taas tämmösil vaihtoehtofestareilla taas sehän niinkun luo sitä yhteenkuuluvuutta silleen kun ollaan syöty samaa keksiä.¹⁵² (Molemmat nauravat) Niinku. (Atlas 1/4/2017/AV)

Sekä Anni-Liina, että Sirkka kuvasivat kannabiksen käyttöä Suomessa seikkailuksi.¹⁵³ Se vaatii sopivan paikan löytämistä, johon voidaan tarvittaessa käyttää paljonkin aikaa ja vaivaa. Sirkkan mukaan sopivan paikan metsästys on ollut hänelle hauska osa kannabiksen käyttöä. Yleensä nämä seikkailut ovat johtaneet luontoon. Sirkka uskoo, ettei olisi ilman kannabiksen käytön ”veruketta” muuten ehkä koskaan käynyt tällaisilla paikoilla. Yksi tällainen paikka oli Sirkkan mukaan ”ihana rauhaisa salapaikka kallionkielekkeellä”.¹⁵⁴

Sirkka: Tai no yks semmonen paras paikka oli kyllä itse asiassa kun. No sekin on luonnonläheinen. Mutta sellainen oikein kunnan niinkun salapaikka. Että kesällä se on todella tiheäkasvusta.

Sirkka: Sinne menee, ei ees mitään polkua. Vaan siitä menee semmonen tie, josta pääsee sitten sen metsän läpi. Sitten siinä on semmonen iso jyrkkä kallio. Siinä edessä on pieni tila, missä pystyy just ehkä kolme ihmistä oleen. Ja siinä edessäkin on puita.

Sirkka: Silleen että sä näet siellä vastakkaisella uimarannalla olevat tapahtumat. Mut kukaan ei näe sua sinne. Koska se on niin tiheä se ranta. Se oli itseasiassa ehkä yksi just hauskimista paikoista. Koska siellä oli jotenkin tosi niinkun rauhaisa ja hauska just semmonen ”Mä näen maailman, mutta maailma ei näe mua”-paikka. (Sirkka 2/7/2017/AV)

Käyttö, johon liittyy tällainen seikkaileva paikan etsiminen, tuo oman lisänsä kannabiksen käytöstä saatuun kokemukseen. Siihen liittyy etukäteisvalmisteluja, pitkienkin matkojen taittamista, fyysisten esteiden ylittämistä sekä ainakin teoreettinen kannabiksen käytön tabuluonteeseen liittyvä salailun ja vaaran tunne. Kun matka on taitettu ja sopiva paikka löydetty, osallistujat palkitsevat itsensä käyttämällä kannabista yhdessä.

Tonttu: Kyllähän sitä on kerran istuttu kalliolla silleen, että on satanu vaakatasossa (Tonttu naurahtaa). Ja minulla ja ystävälläni on ollut tasan yksi tulitikku. Ja toinen on pitänyt sateenvarjoa vaakatasossa meidän edessä ja minä olen sytyttänyt sen spliffin (kannabissätkän).

Uolevi: Se onnistui?

¹⁵² Kannabista voidaan syödä esimerkiksi erilaisten leivonnaisten sisään leivottuna.

¹⁵³ Anni-Liina 1/6/2017; Sirkka 1/7/2017/AV

¹⁵⁴ Sirkka 1/7/2017/AV

Tonttu: Se oli hazardi experience, mutta erittäin hauskaa (Tonttu naurahtaa) myöskin. (Tonttu ja Uolevi. 2/2/2017/AV)

Tällainen kannabiksen käyttö, jossa käyttäjät salaavat taburikkomuksensa siirtymällä paikkoihin, joissa muut eivät näe, muuttuu vähemmän tarpeelliseksi, jos käyttö voi tapahtua käyttäjän kotona. Nuorempana Sirkka saattoi suunnitella etukäteen päivänsä niin, että hän ajoi hyvästä käyttöpaikasta toiseen. Tämä oli hänelle mieluinen tapa viettää aikaa, mutta tällä hetkellä ajelulle lähteminen vain kannabiksen käyttämisen takia tuntuisi hänestä kummalliselta. Olennaisesti tähän liittyi hänen mukaansa se, ettei heillä ollut silloin hyvää paikkaa, jossa olla. Hänen mukaansa tämä oli verrattavissa alkoholin juomiseen alaikäisenä. Kannabiksen käyttö vaati samaan tapaan paikan valinnan suunnittelua, koska sitä ei voinut tehdä missä vain. Nyt kun hänellä on oma koti, jossa hän voi käyttää kannabista huoletta, ei hänellä ole samanlaista tarvetta tehdä sitä muualla.¹⁵⁵

Rituaalin valmisteluiden tarkoituksena on luoda sille mahdollisimman otolliset olosuhteet, jotka sekä vaikuttavat myönteisesti kokemukseen kannabiksen vaikutuksesta, että suojelevat rituaalin osallistujia. Myös Pekka Hakkarainen on huomionnut toisten käyttäjien läsnäolon vaikuttavan käytön turvallisuuteen. Hän kiinnitti myös huomiota siihen, että käyttötilanne saatetaan järjestää varta vasten siten, että käytön turvallisuus pyritään maksimoimaan. Tämä voidaan saavuttaa esimerkiksi varmistautumalla siitä, että ulkopuoliset tekijät eivät pääse häiritsemään tilaisuutta. Tällainen varautuminen on osa huumeiden hallittua käyttöä ja keskeinen osa kontrollilta suojautumiselta. Hakkarainen huomioikin, että tilanteisiin, joissa huumeita käytetään, liittyy erilaisia kokemusta jäsentäviä rituaaleja.¹⁵⁶

4.2 Rituaalin suoritus

Kun tarvittavat valmistelut on suoritettu ja osallistujat ovat siirtyneet sopivaan paikkaan, voi rituaali alkaa. Rituaaliin liitetty erityisyys syntyy siitä kontrastista, joka muodostuu sen ja epämuodollisten tilanteiden välille. Tämä kontrasti ilmenee esimerkiksi siinä, miten osallistujat noudattavat rituaalin edellyttämää etikettiä, joka erottaa sen muista sosiaalisista toiminnoista ja määrittää seremoniallisen areenan, jolla toiminta tapahtuu.¹⁵⁷

Kun suomalainen kannabisrituaali alkaa, tapahtuu sen toiminta ääneen sanomattoman

¹⁵⁵ Sirkka 1/15/2017/AV

¹⁵⁶ Hakkarainen 1992a, 129.

¹⁵⁷ Bell 1997, 139-144.

etiketin mukaan, jonka kannabiskulttuurin normit sanelevat. Seuraavaksi esittämäni tyypillisen suomalaisen kannabisrituaalin kuvaus perustuu kentällä tekemiini havaintoihin sekä haastatteluaineistooni.

Suomessa rituaali suoritetaan tyypillisesti niin, että osallistujat asettuvat rituaalin seremoniallisen areenan muodostavaan piiriin, jossa he ovat kasvotusten toistensa kanssa. Rituaalin sisällä ei ole hierarkiaa, joka erottaisi osallistujat toisistaan. Ainoat erityisemmät roolit ovat kannabiksen käytön aloittaja, sekä mahdolliset osallistuvat noviisit, joita ohjataan tarpeen mukaan. Osallistuja, joka aloittaa kannabiksen käyttämisen ensimmäisenä, on usein se, jonka kannabista käytetään tai se, joka on ”tehnyt työt” tai ”väsännyt”, eli ollut vastuussa rituaalin valmisteluista, kuten kannabissätkän käärimisestä. Toisaalta aloittajan asemaa voidaan tarjota esimerkiksi kokoontumisen isännälle tai emännälle, tai vaikkapa osallistujalle, jonka syntymäpäiviä juhlitaan.

Virratvuori: Kuka sen sit alottaa aina sen polttamisen?

Uolevi: Sehän nyt aina vaihtuu. Yleensä se joka on se kääntäjä.

Tonttu: Niin niin. Yleensä se joka tekee niinkun hommat. Eli käärii sen.

Uolevi: Tai sitten riippuen tilanteesta. Jos joku...

Tonttu: Niin. Välil voidaan tarjota silleen.

Uolevi: Niin.

Tonttu: ”Sä saat alottaa koska olet pitkästä aikaa kyläilemässä.” (Tonttu naurahtaa)

Uolevi: Niin tai jos on vieraita tai tälleen.

Virratvuori: Niin et se on joku tämmönen kunnianosoitus myös?

Tonttu: Kyllä! Vähän joo.

Uolevi: Niin kyllä tämmönen. Tai et oot ansainnut tän jotenkin tälleen.

Virratvuori: Et se ei oo aina se ihminen jonka kannabista poltetaan?

Uolevi: Eiii. Ei se oo.

Tonttu: Ei välttämättä.

Uolevi: Yleensä se on se kyllä joka kääräsee, joka ehkä alottaa. Mutta myös riippuu. (Tonttu ja Uolevi 4/11/2017/A)

Käytön aloittanut osallistuja ottaa sätkästä, piipusta tai vaporisaattorista annoksensa ja antaa sen etikettiä noudattaen seuraavalle vieressään olevalle osallistujalle. Pääsääntöisesti kannabista tarjotaan piirissä myötöpäivään. Se, kuinka suuren annoksen kukin osallistuja omalla vuorollaan ottaa, on osallistujien tulkittava intuitiivisesti, eikä sitä määritellä ennen rituaalia. Yleisin annostus on noin kahdet tai kolmet ”imut” tai

”savut” sätkästä, piipusta tai vaporisaattorista. Vesipiipusta poltettaessa otetaan pääsääntöisesti vain kerta-annos. Usein rituaalin aloittava osallistuja voi toimia esimerkkinä siitä, kuinka suuri annos on sopivaa ottaa.

Virratvuori: Onks sit sen suhteen mitään tallasta etikettiä? Et tyyliin kuinka monta imua otetaan?

Elias: No ei oo mitään ääneen lausuttua. Mut kyl mä paheksun sellasii jotka niinkun ottaa reilusti enemmän kuin toiset. (Elias 3/2/2017/AV)

Norman E. Zinbergin mukaan edellä kuvatun kannabissätkän piirissä kierrättämisen tarkoitus on sen vaikutuksen säätely. Aika, joka kuluu ”imujen” välillä, antaa käyttäjälle mahdollisuuden tarkkailla omaa päihtymyksen tasoaan. Useat Zinbergin haastattelemat yhdysvaltalaiset käyttäjät kertoivat, että heillä oli tapana lopettaa polttaminen muutaman ”imun” jälkeen, jotta vaikutus saavuttaisi heidät ja he voisivat päättää, haluavatko he lisää.¹⁵⁸ Myös Suomessa rituaalin osallistujat voivat jokaisella kierroksella halutessaan kohteliaasti kieltäytyä ottamasta lisää, jolloin vuoro siirtyy, eli ”passataan” seuraavalle.

Väitän kuitenkin, että ainakin suomalaisessa kannabisrituaalissa, joka harvoin kestää pidempään kuin viisi minuuttia, eivät käyttäjät voi havaita käytetyn kannabiksen vaikutusta kuin vasta rituaalin loputtua. Kannabiksen passaamisessa on suomalaisen rituaalin tapauksessa kyse siitä, että osallistuja arvioi aikaisemman kokemuksensa perusteella, kuinka paljon kannabista hän tahtoo käyttää. On mahdollista, että Zinbergin 1970-luvulla haastattelemiensa yhdysvaltalaisien käyttäjien kannabis oli heikompaa, kuin 2010-luvun Suomessa kasvatettu ja käytetty tuote, joka aineistoni ja kuulemieni käyttäjänekdoottien perusteella on globaalia keskiarvoa vahvempaa.

Anni-Liina: Mutta toisaalta siinä on se vaara, että etenkin Suomessa, jos polttaa sitä tosi vahvaa pilveä (kannabista). Ja ei oo ihan niinkun varma tai siitä että laittoko just silleen sopivaa määrää siihen sätkään. Niin sit se nousee hitaammin silleen. Et sä et tiiä silleen. Sä et voi lopettaa tavallaan. Tai sillä ite polttamishetkellä se et voi olla ihan varma aina, että onks tää nyt niinkun enough. Vaan, vaan niinkun että joskus se tulee silleen vartti myöhemmin silleen (Virratvuori nauraa) ”Ei vittu, otin kyllä muutamat henkoset liikaa”, tai muuta semmosta. (Anni-Liina 1/3/2017/AV)

Rituaalin osallistujien välinen kannabiksen jakaminen on verrattavissa niihin kaksimerkityksisiin ruoan ja juoman vaihtoriitteihin, joita Satu Apo on käsitellyt tutkiessaan suomalaisen alkoholikulttuurin historiaa.¹⁵⁹ Rituaalin aikana tapahtuva kannabiksen jaettu käyttö tuottaa suopeutta ja harmoniaa, mutta velvoittaa myös samalla vastavuoroisuuteen. Kannabista tarjotaan aina kaikille osallistujille riippumatta siitä,

¹⁵⁸ Zinberg 1984, 137-138.

¹⁵⁹ Apo 2001, 132-133.

ovatko he ennestään tuttuja vai tuntemattomia. Kannabiksen jakaminen muiden käyttäjien kanssa on suomalaisen kannabiskulttuurin vahvimpia normeja. Periaatteen noudattaminen tarkoittaa sitä, ettei kannabiksen käyttö ole aina niinkään sidottu sen saatavuuteen, joka voi olla usein arvaamatonta, vaan käyttäjien sosiaalisiin siteisiin.

Kuten van Gennep huomautti, ei kaikkien rituaalien funktio ole toimia ainoastaan siirtymäriiteinä, vaan niillä voi myös muita tarkoituksia.¹⁶⁰ Suomalaisen ritualisoidun kannabiksen käyttö toimii siirtymäriitin lisäksi keinona vahvistaa sen osallistujien sosiaalisia siteitä, sekä ritualisoidun toiminnan normien kautta parantaa kannabiksen saatavuutta, joka on sen myynnin, kasvatuksen ja hallussapidon kriminalisoinnin takia vaihtelevaa.

Pauliina Seppälän ja Tomi Mikkolan mukaan kannabiksen käyttöriitteihin ei liitetä yhtä selkeästi esiin tuotuja ja tarkasti noudatettuja hallinnan normeja kuin varsinaisten psykedeelien kohdalla. Normeja esimerkiksi mielialan ja käyttötilanteen suhteen kuitenkin on ja niitä esitetään varsinkin uusille käyttäjille. Esimerkiksi erilaisia ikäviä olotiloja pelätessä käytetään kannabista mieluiten omassa tai ystävän asunnossa suljetussa käyttäjäpiirissä.¹⁶¹ Tämä normi liittyy edellisessä luvussa 4.1 käsittelemäni mielentilan ja ympäristön merkitykseen. Atlas, joka oli haastattelemistani käyttäjistä kokenein, kertoi ohjanneensa kokemattomampia käyttäjiä tässä suhteessa.

Virratvuori: Sä mainitsit tuossa ihan ohimennen siitä et millasella asenteella siihen (kannabiksen käyttöön) kannattaa suhtautua. Niin mikä se on niinku sit se oikea asenne?

Atlas: No semmonen ehkä niinku rela. Kyl mä oon ollu itte tämmösis tilanteissa joissa niin niin tuota joku on enskertalainen. Varsinkin kun se tapahtu jälleen sellasella klassisella tavalla et semmosessa nousuhumalassa poltetaan. Et et tämmönen enskertalainen on menny ihan oikeesti niinku psykoosiin siitä. Ja niin niin tuota. Ja sitten kuvittelee kaikennäköstä et et kohta on niinku sydänkohtaus tai nyt mä tuun hulluks tai nää perinteiset... (Atlas naurahtaa)

Virratvuori: Joo.

Atlas: ...jutut. Ja niin niin tuota. Ja sitten kun siihen ei oo mitään muuta lääkettä olemassa kuin joku semmonen niinku lievästi makee juoma ja sitten vaan semmonen niinku rauhottuminen. Et et kun malttas kerrankin vetää henkeä silleen niinku tarpeeks syvään niin se voi helpottaa jo ihan niinku. Et se et et et ennen kun käytetään, otetaan ne paukut, niin niin tuota sen tilanteen pitä olla jo semmonen jotenkin mahdollisimman niinkun rento ja mukava ja täl viisiin. Niinku tän tyyppist ohjaamist sitä on tullu harrastettuu. (Atlas 1/11/2017/AV)

¹⁶⁰ Van Gennep 1960. 11.

¹⁶¹ Seppälä & Mikkola, 2004. 81.

Muita havainnoimiani suomalaisen kannabiskulttuurin normeja ovat yllä mainitsemani vastavuoroisuuden periaate sekä Seppälän ja Mikkolan kuvaama mielialan ja käyttötilanteen tärkeyttä painottava normi. Kolmas normi, jonka lähes kaikki informanttini mainitsivat, on varovaisuus kannabiksen ja alkoholin yhteiskäytössä. Tällainen sekakäyttö on mahdollista, mutta se vaatii opettelua. Kuten Atlaksen yllä esittämässä esimerkissä, kokemattomien käyttäjien ensimmäiset kokemukset kannabiksen ja alkoholin yhteisvaikutuksesta voivat olla arvaamattomia ja epämiellyttäviä. Haastattelemani käyttäjät olivat oppineet aloitteluajojensa huonoista kokemuksistaan ja samalla heidän kykynsä käyttää kannabista hallitusti oli kasvanut. Anni-Liina kertoi, että hänen kykynsä käyttää kannabista ja alkoholia yhdessä on parantunut ajan myötä.

Anni-Liina: Mä poltin niin harvoin, että mulla oli semmonen aika visu, että että maks neljä kaljaa että sen jälkeen en todellakaan polta pilvee. Koska siihen aikaan se ois ollu mulle vähän liikaa. Että nykyään on ihan erilainen, erilainen niinku toleranssi siinä asiassa. Ja silleen. (Anni-Liina 1/5/2017/AV)

Aineistossani kävi ilmi, että informanttini jakoivat käsityksen siitä, ettei kaikki kannabiksen käyttö ole hyväksyttävää. Tällaisen käytön merkkejä olivat heidän mielestään kannabiksen liiallinen käyttö, käyttö mahdollisimman voimakkaan päihtymystilan saavuttamiseksi sekä ongelmien pakeneminen käytön kautta. Käyttäjät kiinnittävät huomiota muiden tuntemiensa käyttäjien kannabiksen käyttöön, arvioivat sitä, keskustelevat siitä muiden käyttäjien kanssa ja saattoivat tarvittaessa myös yrittää puuttua väärinkäyttönä pitämäänsä käyttäytymiseen.¹⁶²

Virratvuori: Ooksä koskaan sitten puuttunu niinkun toisen ihmisen tapaan käyttää kannabista tai halunnu puuttua siihen jostain syystä?

Atlas: No ei nyt ihan heti tuu mieleen. Ehkä no tämmönen ehkä tuli nyt äkkii mieleen. Siis siihen käyttöön itteensä ei voinu puuttua silleen, mut et mä itte vaan huomasin et et mä en haluu enää niinkun niin niin tuota jotenkin hengaa siin jutussa. Et et yks pariskunta, heillä jotenkin kannabiksen käyttö riistäyty pahemman kerran käsistä. Silleen et et he alko oleen aamust iltaan vaan niinkun paukuissa, ihan hirveis paukuissa. Ja ja ja jossain vaiheessa se oli niinkun tavallaan hauskaa mut sitten jossain vaiheessa se vaan niinku se vaan alko jotenkin silleen niinku oleen tylsää, kun huomaa et siin on todella semmonen niinkun tietty kuvio, joka vaan toistuu niinkun tunnin tai jopa alle tunnin välein. (Atlas 1/12/2016/AV)

¹⁶² Esimerkiksi Elias 3/6/2017/AV; Tonttu ja Uolevi 4/172016/AV; Orvokki Ketola 2/1/2017/AV

Eliaksen tapauksessa yhteiskunnan asenteet säännöllistä huumeiden käyttöä kohtaan vaikuttivat siihen, kuinka säännöllisesti hän käytti kannabista. Haastatteluhetkellä hän oli asettunut tietoisesti rytmiin, jossa hän käytti kannabista noin joka toinen päivä.

Virratvuori: Niin mikä siinä niinkun on tarkoituksena sit tämmösessä että...

Elias: No se, no siin on joku tämmönen ajatus siitä et ei oo hyvä, jos se on liian usein.

Virratvuori: Joo.

Elias: Tai liian usein toistuvaa. Et siinä tulee joku niinkun itellä ehkä vähän semmonen huono omatunto tai jotain vastaavaa ja ehkä pelkää niinkun... Et, et. En mä tiä. Siis se on varmaan jotain sellasta mikä tulee yleensä kulttuurista. Et koska se on niin paheksuttuu narkkaritouhua niin pitää jotenkin...

Virratvuori: Niin pitää jotenkin todistaa itselle ja muille?

Elias: Niin juu, kyllä. (Elias. 1/9/2017/AV)

Tämä kuvaa hyvin sitä, että poikkeavuudella ja sen kokemuksella on eri sävyjä. Näin säännöllinen kannabiksen käyttö voidaan kokea muiden ihmisten silmissä poikkeavammaksi kuin säännöstelty kannabiksen käyttö. Koska Elias hallitsee kannabiksen käyttönsä näin, hän voi erottautua holtittoman huumeidenkäyttäjän stereotyyppistä. Tämä on myös esimerkki siitä, miten Juha Partasen kuvaamat narkofobiset asenteet määrittävät käyttäjien identiteettiä ja vaikuttavat heidän käsitykseen itsestään.¹⁶³ Vaikka käyttäjät, kuten informanttini eivät pitäisikään itseään rikollisina tai muuten poikkeavina, he voivat silti itsensä ulkopuolisten asenteiden vuoksi kokea, että heissä on jotain vikaa.

Viimeiseksi huomioimakseni normiksi nimeän sen, ettei kannabista tulisi käyttää huomiota herättävällä tavalla. Tällainen käyttö voi asettaa kaikki rituaaliin osallistujat vaaraan, koska yhteen jäsenen kiinnittyvä huomio voi paljastaa heidät kaikki

Orvokki: Mutta on tosiaan siinä semmonen että kyllä sitä niinkun huomaa, että jos on vaikka jossain puistossakin. Niin että vaikka puistossa nyt muuten vois olla mukava istua ja poltella jointtia (kannabissätkää). Mutta esimerkiksi nyt tässä kaupungissa eräässä puistossa, jossa kesällä paljon vietin aikaa. Niin että kun näki. Tai no itse en nähnyt, mutta kuulin että siitä oli poimittu joitain tyyppisiä kyytiä, jotka oli polttaneet jointtia. Ja sitten että monesti näki, että poliisit ajo siitä tosi hitaasti ja tarkkaili. Ja sillain että näin selvästi että mä oon yksi niistä tarkkailun alaisista henkilöistä. Niin kyllähän se niinkun tekee siitä epämukavampaa. Ja että siitä tulee sellasta ihmeellisen salamyhkästä. Että siitä asiasta ei voida oikein puhua ja sitä jointtia ei voi ojentaa kenellekään, vaan se täytyy jotenkin salakavalasti ruohikon

¹⁶³ Partanen 2002, 18-19.

kautta. Ja niinkun että kaikki koko ajan vähän vilkuilee ympärilleen. Täytyy olla tosi tarkkana. (Orvokki Ketola 3/8/2017/AV)

Kannabiksen kierrättämissä ringissä etiketin mukaan jatketaan, kunnes se on käytetty ja rituaali on suoritettu. Se, mitä osallistujat tekevät kannabiksen käytön jälkeen, vaihtelee tilanteen mukaan, eikä sitä ohjaa mikään etiketti. Osallistujat voivat esimerkiksi tunnustella hetken kannabiksen alkavia vaikutuksia, keskustella, vitsailla, katsella maisemia, soittaa musiikkia tai palata rituaalia edeltävään toimintaansa. Esimerkiksi juhlissa, joissa osallistujat ovat kokoontuneet hetkellisesti suorittamaan rituaalin tiettyyn, tarkoitusta varten rajattuun huoneeseen, tai rakennuksen ulkopuolelle, palaavat he takaisin muun juhlaväen pariin. Näin he poistuvat seremonialliselta areenalta.

Vaihetta, jossa käyttäjä alkaa havaita kannabiksen vaikutuksen merkkejä, kutsutaan ”nousuksi”. Nousuihin voi liittyä ryhmässä käyttäessä myös kannabiksen alkavan vaikutuksen havainnoimista ja arviointia. Kun kannabiksen havaittavat vaikutukset vähitellen lakkaavat, puhutaan ”laskuista”. Rituaali saatetaan esimerkiksi juhlissa toistaa uudelleen useasti, yleensä noin muutaman tunnin välein. Tässä ajassa kannabiksen vaikutukset ovat ehtineet saavuttaa huippunsa, tasoittua ja laskea. Koska kannabista on käytetty suunnilleen yhtä paljon ja samanaikaisesti, tapahtuvat kaikkien osallistujien ”nousut” ja ”laskut” lähes samaan aikaan. Näin kaikki osallistujat pysyvät samassa rytmissä. Toisaalta jos osallistujat kokevat vaikutuksen olevan riittämätön, eli ”vajaa”, voidaan rituaali toistaa heti kaivattujen vaikutusten saamiseksi.

Kannabiksen käyttö edellä kuvatulla tavalla on yleisin tapa, jolla olen nähnyt rituaalin suoritettavan. Erilaisilla kannabista käyttävillä ryhmillä ja yksilöillä on omia mieltymyksiään, jotka heijastuvat myös rituaalin etiketissä. Vaikka etiketti voi vaihdella, rituaalin normit, kuten kannabiksen jakaminen kaikkien osallistujien kesken, ovat toistuneet havainnoimissani suomalaisissa kannabisrituaaleissa. On mahdollista, että suomalaisen kannabiksen käytön alkuaikoina normeiksi muodostuneet tavat ovat muuttuneet perinteeksi, jota noudatetaan edelleen. Atlaksen kuvaus ”Jeesuspaukuista” vastaa piirteiltään sitä, millaista kannabiksen käyttö on edelleenkin Suomessa, vaikka kannabiksen määrä annoksissa onkin saatavuuden paranemisen myötä kasvanut.

Atlas: Mut et et kuitenkin et se pääasiallinen tapa oli niinku polttaa niinku puolet pilveä ja puolet tupakkaa. Siis tämmönen ihme... Sielt seitkytluvulta niinku pesiytynyt tämmönen kaava.

Virratvuori: Joo. Ja minkä takia sitä tupakkaa sitä tupakkaa käytetään siinä seassa?

Atlas: Se on joku vanha traditio. Menee jonnekin historiaan silleen et et. Varmaan sekin sitten Suomessa et kun pilvi on ollu niin kallista.

Virratvuori: Niin.

Atlas: Siis se puolet ja puolethan on vielä niinkun hyvin semmonen niinkun ideaali. Kun ajattelee et silloin aikoinaan, kun hasis silleen niinkun kallista ja harvinaista et et. Et et se saatto olla semmonen niinku pieni pipana mikä sotketaan semmoseen kouralliseen jotain semmosta piipputupakkaa silleen ja sit kymmenen ihmistä niinkun imee sitä samaa piippua (Atlas naurahtaa) silleen et. Sille on oma nimikin sille, Jeesuspaukut. (Molemmat nauravat)

Virratvuori: Mistä, mistä se, mikä se yhteys siinä on Jeesukseen?

Atlas: (Atlas nauraa) Se on varmaan niinkun tää kalatempu et et saadaan...

Virratvuori: Niin niin.

Atlas: ...joku olematon pipana niinku venytettyä silleen kymmenelle ihmiselle. (Molemmat nauravat) (Atlas. 1/3/2017/AV)

Mitä useammin rituaali toistetaan, sitä vahvemaksi sen asema muuttuu ja sitä perinteisemmältä se vaikuttaa.¹⁶⁴ Havaintojeni mukaan ritualisoituun kannabiksen käyttöön osallistuvat käyttäjät eivät juuri mieti sitä, miksi riitit suoritetaan totuttuun malliin. Rituaalin muoto etiketteineen on itsestäänselvyys. Siitä on tullut perinne, jonka käyttäjät ovat omaksuneet ja jota he kantavat ja välittävät eteenpäin. Tonttu ja Uolevi havainnollistivat tätä keskustellessamme siitä, minkä takia Suomessa kannabiksen käyttäjät yhteen kokoontuessaan kierrättävät sätkää piirissä.

Virratvuori: Sä sanoit tosta niinkun että Suomessa poltetaan... Kierrätetään vasemmalle sitä...

Tonttu: Joo.

Uolevi: Niin en tiä siitä vasemmasta mutta ehkä. Tuo on kyllä hauska nimittäin omassa kaveriporukassa tai... Tai lähipiirissä aina kun joku polttaa kannabista niin se on yleensä semmonen et sitten kaikki jotka haluaa niin. Tai no aina kiertää niinkun.

Tonttu: Mm. Niin niin.

Uolevi: Mutta sitten jossain toisissa porukoissa joku voi yksin vaan niinku vaikka on niinkun seurassa niin....

Tonttu: Niin.

Uolevi: Polttaa yksinään sitä. Mutta kyllä yleensä tottunu siihen että aina lähtee niinkun kiertämään.

Tonttu: Niin.

Uolevi: Se on melkein semmonen itsestäänselvyys. Aika jännä että.

¹⁶⁴ Bell 1997, 145-150.

Virratvuori: Niin onks siinä...

Uolevi: Semmoinen yhteinen, semmoinen seurallinen...

Tonttu: Niin.

Uolevi: ...tilanne. Tämöinen rituaali jossain määrin jopa.

Tonttu: Niin.

Vaikka suomalaisen kannabisrituaalin piirteet toistuvat useissa kulttuuripiireissä, eivät sen etiketti ja normit ole universaaleja. Uolevi kertoi minulle, että hänen vieraillessaan Jamaikalla, hän, muut turistit ja paikalliset polttivat kaikki yhdessä omia sätkiään. Hän kertoi muutaman kerran polttaneensa eurooppalaisten turistien kanssa yhteistä sätkää sitä kierrättäen, mutta henkilökohtaisten sätkien olleen paikallinen normi. Tonttu puolestaan kuvasi vaihdossa ollessaan huomaamansa eron kannabiksen käytön tapakulttuurissa Suomeen verrattuna seuraavasti.

Tonttu: Niin no siinä mieles kyllä. Niin ehkä semmosii tietynlaisii eroja saattaa olla. Mä huomasin siellä vaihdossa myös että, et niin kun ehkä semmosii niinku... tapaeroja tavallaan niinku. Et oli sitten miten sä valmistat sen spliffin tai sitten pistät esimerkiks... No se oli hauska esimerkiks se et jos Suomes on vaikka tottunut siihen että... Et porukassa miten poltetaan niin...

Virratvuori: Mm...

Tonttu: ...otat silleen kaks kaks imuu ja sitten passaat vasemmalle.

Virratvuori: Mm.

Tonttu: Tai annat niinkun seuraavalle joka on sun vasemmalla. Sit taas kun mä olin vaihdossa se oli semmosta jos oli paljon porukkaa. Yks polttaa sen verran kun polttaa ja sit ojentaa kätensä siihen keskelle ja se joka ottaa sen seuraavaks. (Tonttu naurahtaa) Saa sen siitä ja. Et tavallaan... Et siellä ei ollu mitään tämmöstä et se pyörii tiettyyn suuntaan.

Uolevi: No se on kyllä ihan totta. (Tonttu ja Uolevi. 4/10/2016/AV)

4.3 Kokemus yhteiskunnasta irtautumisesta

Suomessa vallitseva narkofobia, huumepelko, tekee kannabiksen käytöstä tabun, johon yhdistetty ihminen voidaan leimata huumeiden käyttäjäksi.¹⁶⁵ Heikki Bothaksen mukaan huumeet määrittävät Suomessa käyttäjänsä kokonaisvaltaisesti ja ankkuroivat hänet moraalittomuuteen, rikollisuuteen, turvattomuuteen ja toiseuteen. Huumeiden ongelmakäyttäjiin perinteisesti liitetyt representaatiot siirretään kaikkiin käyttäjiin ja huumeet mielletään valtaansa ottavaksi voimaksi, joka ei näyttäydy aivojen kemiaan,

¹⁶⁵ Partanen 2002, 18-19.

vaan pikemminkin elämäntyyliin vaikuttavana moraalin rappeuttajana.¹⁶⁶ Leiman kautta käyttäjät ankkuroidaan siis pyhäksi käsitetyn yhteiskuntajärjestyksen ulkopuolisuuteen ja näin hänet saatetaan eristää muusta yhteiskunnasta.

Uolevin tuttavapiirissä huomioitiin kannabista käyttäessä ne läsnäolijat, jotka eivät itse käyttäneet kannabista, mutta joiden aseman pelkästään kannabiksen käyttäjien parissa oleminen vaarantaisi.

Uolevi: Sit on tietenkin on pari tuttavaa, jotka ei vaikka ite käytä tuota ainetta, mutta jos ollaan vaikka seurassa jossain niin... Heidän ammattinsa tai opiskelunsa tai työkuvansa takia jos... Vaikka tulis paikalle poliisi ja he ois tällasessa seurassa missä vedetään kannabista niin saattas mennä koko ura pilalle. Jos siitä tulis jonkin näkönen merkintä heillekin.

Virratvuori: Okei miten siinä sitten... Miten te otatte sen huomioon vai otatteks te jotenkin?

Uolevi: No silleen, että ei nyt ihan missä vaan. Jos tämmösiä ihmisiä on jossain vähänkin julkisemmalla ei sitten käytetä siinä. (Tonttu ja Uolevi. 4/2/2016/AV)

Hyvä esimerkki siitä, miten narkofobian aiheuttamasta leimasta voi tulla yksilön ensisijainen ominaisuus, on informanttini Taylorin kertoma tarina siitä, miten hän osallistui kerran motoristikokoontumisajoihin. Kokoontumisajoihin osaa ottaneet vanhemmat miehet olivat aluksi hänestä hyvinkin kiinnostuneita ja pyrkivät tekemään lähempää tuttavuutta.

Taylor: Sit yksi aamupäivä kävi sellanen, että yksi niistä oli myymässä kojullaan kangasmerkkejä. Ja niitä oli hirveen montaa erilaista ja pengoin niitä läpi. Se kysy että etinkö jotain tiettyä ja mietin, että pitäiskö sanoa se ääneen. No sanoin ”Onks teillä hampunlehteä?” Niin sen jälkeen se suhtautuminen niiden ihmisten taholta muuttui täysin. ”Eihän meillä sellasta. Sehän on huume. Sehän on rikollista!” ”Niin se on kangasmerkki. Se on yks kasvin osa. Et onko teillä?” ”No ei ole!” ”Meidän siskontyttö, joka on 12-vuotias, valitsee nää merkit.” Olin et ”Joo, okei, selvä.” ”Ai et sä oot sellanen... Oot sä sellainen huumeiden käyttäjä?” ”En mä oo missään vaiheessa sanonut käyttäväni mitään ja toiseksi onko sillä jotain väliä?”

Taylor: Se ääni muuttu ihan täysin kellossa ja ne ihmiset ei enää koko tapahtuman aikana puhuneet mulle mitään. Ne ei enää edes tervehtinyt. Mut sitä ennen oli ihan toinen ääni kellossa. Mutta ainakin pääsi limanuljaskoista eroon.

Virratvuori: Niin sä lakkasit olemasta nainen ja olitkin huumeiden käyttäjä?

Taylor: Juu. Kyllä. Juu. (Taylor ja Virratvuori nauravat) (Taylor 2/1/2015/AV)

Huumausaineiden käyttäjiin kohdistuu Suomessa runsaasti sekä epävirallista että virallista sosiaalista kontrollia. Epävirallista kontrollia edustavat Markku Heinosen mukaan henkilöt, jotka pyrkivät vaikuttamaan huumausaineiden käyttöön ja käyttäjien

¹⁶⁶ Bothas 2002, 51.

elämään. Tällaisia henkilöitä ovat esimerkiksi ystävät, toverit, sisaret sekä vanhemmat. Virallista kontrollia edustavat kouluviranomaiset, työnantajat, sosiaali- ja terveydenhoitoalan henkilöstö sekä ennen kaikkea tulli-, poliisi-, oikeus- ja vankilaviranomaiset. Kontrolli pyrkii pääsääntöisesti rajoittamaan ja estämään huumausaineiden käyttöä. Heinosen haastatteleminen käyttäjien elämässä huumausainekontrolli näyttäytyi vallankäyttönä, joka aiheutti heille usein fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista kärsimystä.¹⁶⁷

Käytettyään kannabista ja rikottuaan tabua, käyttäjät ovat yhteiskunnan epävirallisen ja virallisen sosiaalisen kontrollin piirissä. Heini Kainulaisen mukaan rikoksesta epäilty kiinni jäädessään joutuu poliisin vallankäytön kohteeksi, jolloin hänestä tulee tutkinnan kohde, objekti, jonka asema on monella tavalla alisteinen.¹⁶⁸ Orvokki, Hoover ja Taylor kertoivat, että heitä ei oltu rankaistu huumeiden käytöstä, mutta heillä oli huonoja kokemuksia poliisista.¹⁶⁹

Poliisi oli takavarikoinut tarpeetonta väkivaltaa käyttäen Orvokilta alkoholijuomat hänen ollessaan alaikäinen. Hän pelkäsi poliisia jo tuolloin ja nykyään hänestä kannabiksen käyttö tuntuu tavallaan samalta kuin alkoholin käyttö alaikäisenä. Hän kertoi, että myös hänen tuttavapiirissään oli tapauksia, joissa poliisi oli käyttänyt väkivaltaa ilman syytä.¹⁷⁰ Hoover kertoi, että paikallisen huumeepoliisin tarkoituksellisesti luoma pelon ilmapiiri aiheutti hänelle vainoharhoja. Hänet oli kahdesti pysäytetty huumekoiria käyttäen ja toisella kerralla hänen kotiinsa oli tehty kotietsintä, josta ei seurannut kuitenkaan rangaistusta.¹⁷¹ Taylorin asuntoon oltiin tehty kotietsintä huumeepoliisin toimesta hänen entisen poikaystävänsä, jonka omaisuutta asunnossa oli, jäätyä kiinni kannabiksen käytöstä festivaaleilla. Vaikka Taylor ei ollut itse rikkonut lakia, eikä saanut rangaistusta, kertoi hän kärsineensä kotietsinnän jälkeen pelkotiloista ja käyvänsä niiden takia terapiassa.¹⁷² Sekä Orvokki, että Sirkka viittasivat poliisiin väkivaltakoneistona.¹⁷³

Kannabisrituaalin osallistujat ovat taburikkomuksensa kautta asemassa, jossa heidän toimintansa on asettanut heidät erityisen alttiiksi huumeiden käyttäjäksi leimautumiselle. Näin he ovat siirtyneet ritualisoidun toimintansa kautta yhteiskuntarakenteen jäsenen ja

¹⁶⁷ Heinonen 1989, ii; 49.

¹⁶⁸ Kainulainen 2015, 54.

¹⁶⁹ Hoover 1/4/2015/AV; Taylor 1/7/2015/AV

¹⁷⁰ Orvokki Ketola 1/2/2017/AV

¹⁷¹ Hoover 1/4/2015/AV

¹⁷² Taylor 1/7/2015/AV

¹⁷³ Orvokki Ketola 1/2/2017/AV; Sirkka 1/12/2017/AV

sen ulkopuolella olevan huumeiden käyttäjän väliseen liminaalitilaan. Lakia salassa rikkoneet kannabiksen käyttäjät ovat normaalitilansa, yhteisön jäsenyyden, sekä lain, perinteen, tapojen ja seremonialla vakiinnutettujen ja järjestetyn rikollisen tilan välissä. He ovat näiden tilojen liminaalissa olevia olentoja, jotka kaihtavat niitä luokitteluja, joiden avulla tiloja ja asemia normaalisti jäsennetään.¹⁷⁴ Se, mihin tilaan rituaalin osallistujat lopulta päätyvät riippuu siitä, huomataanko heidän poikkeavuutensa, leimataanko heidät ja minkälaiseen reaktioon tuo leima johtaa.

Suomalaiset kannabiksen käyttäjät ovat periaatteessa yhteiskunnan jäsenen ja huumeiden käyttäjän tilojen välisessä liminaalitilassa jatkuvasti arkielämässään niin kauan kuin he käyttävät kannabista. Toisaalta myös mahdollista, että heidät voidaan leimata huumeiden käyttäjäksi, vaikka he eivät käyttäisi kannabista. Kannabiksen käyttöä koskevan tabun rikkomista seuraavan leiman uhka on nyt kuitenkin läsnä erityisen voimakkaasti, koska käyttäjien salattu poikkeavuus voi muuttua julkiseksi heidän toimintansa kautta

Kuten Herbert Blumer toteaa, voidaan huumeen käytön merkitys ymmärtää vasta, kun käytetyn huumeen lääketieteellinen vaikutus erotetaan siitä, miten huumetta käyttävät yksilöt ja ryhmät tulkitsevat käytön vaikutukset.¹⁷⁵ Koska kannabiksen vaikutus on yhdistelmä sen konkreettista fyysistä vaikutusta, ympäristöä sekä vaikutuksen tulkintaa, suomalainen käyttäjä tulkitsee kannabiksen fyysisen vaikutuksen konkreettisena merkinä siitä, että hän on ainakin osittain irtautunut yhteiskuntarakenteesta. Rituaalilla ei pyritä tähän irtautumiseen, vaan se on seuraus kannabiksen käyttöä koskevan tabun rikkomisesta. Tällainen liminaalisuuden tunne, huumeiden käyttäjän leiman mahdollisuus, sitä seuraavat viralliset ja epäviralliset sanktiot, sekä käytön salaamisen välttämättömyys lisäävät kannabiksen käyttöön vahvan tunnelatauksen. Käsittelen seuraavassa luvussa sitä, miten tämä tunnelataus ja liminaalisuuden tunne voivat sekä synnyttää käyttäjissä pelkoa, että muuttua rituaalin kautta sen osallistujia yhdistäväksi siteeksi.

5. PELOTTAVA JA YHDISTÄVÄ LIMINAALITILA

Herbert Blumerin tapaan Paul E. Williksen tutkimien 1970-luvun yhdysvaltalaisen hippien huumeiden käytön merkitys ei Williksen mukaan ollut niiden suorassa fyysisessä

¹⁷⁴ Turner 2007, 107-108.

¹⁷⁵ Blumer 1976, 170.

vaikutuksessa. Sen sijaan tämä merkitys oli siinä, miten ne toimivat keinona ylittää symbolinen muuri, jonka toiselle puolelle yhteiskunta jäi. Hippejä ei määrittänyt pelkästään huumeiden käyttö, vaan heidän eksistentiaalinen olemassaolonsa tämän symbolisen muurin toisella puolella. Williksen mukaan huumeilla on objektiivinen kemikaalinen vaikutus, jonka havaittuaan käyttäjä tuntee, että jotain on tapahtunut ja sen jälkeen luo sisällön tälle jollekin.¹⁷⁶

Toisin kuin Williksen tutkimat hipit, eivät informanttini käyttäneet kannabista siirtyäkseen yhteiskunnan ulkopuolelle. Sen sijaan he kokivat yhteiskunnan asettavan heidät tuon muurin toiselle puolelle heidän kannabiksen käyttönsä vuoksi. Williksen muuria paremmin suomalaisen kannabiksen käyttäjän liminaalisuutta kuvaa Taru Kekoni, jonka mukaan kannabiksen käyttäjät kannabista käyttäessään, kasvattaessaan tai muuten hankkiessaan asettuvat omaehtoisesti yhteiskunnan ”suvaitsevaisuuskynnyksen” ulkopuolelle. Kynnyksen ylitystä seuraavan julkisen huumeiden käyttäjäksi leimaamisen seurauksena voi olla yhteiskunnallisen aseman menetys, esimerkiksi työ- tai opiskelupaikan menettämisen myötä.¹⁷⁷

On kuitenkin huomion arvoista, että Kekonin haastattelemat kannabiksen käyttäjät olivat kannabisaktivisteja, jotka siis tietoisesti toivat poikkeavuuttaan julkisesti esille aktivisminsa kautta. Väitän, että suurin osa suomalaisista kannabiksen käyttäjistä, joiden poikkeavuus on salaista ja pysyy sellaisena, eivät asetu välittömästi yhteiskunnan suvaitsevaisuuskynnyksen ulkopuolelle. Sen sijaan he nousevat kannabiksen käyttönsä takia ainoastaan tuon kynnyksen päälle. Näin heillä on vielä entinen tilansa yhteiskunnan jäsenenä, mutta he voivat paljastumisen ja leiman kautta tulla siirretyiksi pysyvästi yhteiskuntarakenteen ulkopuoliseen turnerilaiseen liminaaliin. He eivät siis ylitä yhteiskunnan suvaitsevaisuuskynnystä lopullisesti omasta tahdostaan, mutta joutuvat sen toiselle puolelle, jos yhteiskunta huomaa heidän poikkeavuutensa, reagoi siihen ja leimaa heidät huumeiden käyttäjiksi. Tämän mahdollisuuden pelko herättää käyttäjissä pelkoa, jota käsittelen seuraavaksi.

5.1 Leimautumisen pelko, kuumotus

Useat informanttini viittasivat paljastumiseen ja leimaan liittyvään pelkoon ”kuumotuksena”. Termi on yleinen suomalaisten kannabiksen käyttäjien parissa ja sen

¹⁷⁶ Willis 1983, 107.

¹⁷⁷ Kekoni 2007, 43-44.

tarkka määritelmä käyttäjien kesken vaihtelee. Kuumotuksessa puhuttaessa tarkoitetaan pääsääntöisesti niitä rationaalisia ja irrationaalisia pelkoja, joita huumeiden käyttäjä kokee poikkeavuutensa paljastumiseen liittyen, vaikkakin sillä voidaan viitata myös ikäviin fyysisiin ja henkisiin olosuhteisiin.

Orvokki: Musta se on sellanen irrationaalinen pelko siitä, että joku huomaa, että mä oon tekemässä jotakin kiellettyä.

Virratvuori: Niin.

Orvokki: Ja niinkun ehkä just semmonen yhteistöstä eristämisen pelko siinä mielessä että, että sitä ajattelee, että sellainen tavallinen kansalainen jotenkin katsoo sitä että ”Hyi! rikollista toimintaa”.

Virratvuori: Niin.

Orvokki: Jotenkin että. Siitä tulee sellainen vastakkainasettelu. Että yhtäkkiä mä oon jotenkin se rikollinen, joka on siellä lain toisella puolella. Meikä on se ”pahis”.

Virratvuori: Niin että siinä ylittää jonkun semmosen viivan, niinkun hetkellisesti?

Orvokki: Niin. Niin ja menee jotenkin semmosessa sosiaalisessa normistossa niinkun hyväksytyyn käytöksen ulkopuolelle. Että tekee jotakin mikä ei oo niinkun, mitä ei pidetä hyväksyttynä. (Orvokki Ketola. 3/2/2017/AV)

Haastattelun aikaan informanttini Tonttu oli ollut jonkin aikaa käyttämättä kannabista, koska hän oli alkanut ahdistua sitä käytettyään.

Tonttu: Mää luulen, että ne omat niinku... Et semmoset pelkotilat, mitä on saattanu tulla, niin aiheutuu myös siitä niinku kuvasta mitä mitä tavallaan niinku tälleen yhteiskunnan kannalta on se suhtautuminen kannabikseen. Että sit vaik on ihmisii joista mä tiedän et ne ei välitä ollenkaan siitä niinku kannabiksesta niin. Jos mulla on, jos mä oon valmiiks sellasessa herkässä mielentilassa ja mä poltan niin mä alan jotenkin pelkäämään sitä, että mä teen jotain väärin niiden silmissä tai et ne tuomitsee mut. Ja mä luulen, että se on vaan kuvastaa sitä, mikä olo on niinku tavallaan koko tästä maailmasta.

Uolevi: Mm.

Tonttu: Et nähään se kannabis semmosena kielteisenä asiana niin sit se tavallaan niinku... Silleen ilmenee silleen sen niitten yksittäisten ihmisten kautta, vaikka ne yksittäiset ihmiset ei oikeesti välittäis siitä et... Se vaan se maailma kiteytyy niihin ihmisiin mun silmissä. (Tonttu ja Uolevi. 4/16/2016/AV)

Vaikkeivat käyttäjät itse pidä kannabista kovin merkittävänä sosiaalisen elämänsä ja identiteettinsä kannalta, heidän tietoisuutensa siitä, että auktoriteetit kategorisoivat paljastuneen kannabiksen käyttäjien tavalla, jolla tulee olemaan vaikutuksia heidän sosiaaliseen elämäänsä ja identiteettiinsä, tekee kannabiksen käytöstä merkittävää.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Hammersley *et al.* 2001, 145.

Käyttäjät ovat tietoisia siitä stereotyyppisestä kuvasta, jonka kautta yhteiskunta käsittää huumeiden käyttäjän. He voivat esimerkiksi pelätä, että heidän ulkonäkönsä kautta heidät yhdistetään huumeiden käyttöön. Informanttieni mukaan poliisin valvonta keskittyi selvästi niihin ihmisiin, jotka vastasivat ulkonäöltään stereotyyppistä huumeiden käyttäjää. Hippi- ja rastafarikulttuuriin yhdistetyt ulkoiset ominaisuudet, kuten rastat ja värikäs pukeutuminen, käsitetään Suomessa informanttien mukaan kannabiksen käyttäjän merkeiksi. Informanttini Taylor kertoi rastapäisestä ystävästään, joka ei käytä kannabista, mutta joka leimataan usein kannabiksen käyttäjäksi ulkonäkönsä vuoksi.

Taylor: Mun yksi parhaista ystäväistä on takkutukka ja pukeutuu vielä värikkäämmin kuin minä. Mut hän vihaa kannabista yli kaiken. Tosin seurustelee kyllä käyttäjän kanssa. Vihaa ainetta yli kaiken. Häneltä tullaan hyvin usein kysymään että olisko jotain niin se on vähän raivoissaan siitä taas. Ei se ulkonäkö kerro kaikkea. (Taylor 1/6/2015/AV)

Tonttu kertoi asuneensa kaupungissa, jossa poliisi selkeästi pysäytti ihmisiä, jotka näyttivät ”vähän hipimmältä” ja tarkisti heidän omaisuutensa. Hänen mukaansa myös muut ihmiset kuin poliisi tekevät tällaisia oletuksia. Hänen ulkonäkönsä perusteella hänen on oletettu käyttävän kannabista, haluavan sitä tai myyvän sitä.¹⁷⁹ Orvokki kertoi aikaisemmin näyttäneensä ”hipimmältä”, mikä teki hänestä todennäköisemmän tarkkailun kohteen.

Orvokki: On ollu takkunen tukka ja haaremihousut. Että mun mielestä mä nykyään niinkun näytän vähän enemmän semmoselta ns. kunnan kansalaiselta. (Virratvuori naurahtaa) Et semmoselta niinkun joukkoon sulautuvammalta. mutta siis kyllä niinkun tiedostan sen et milläs muulla perusteella sitä tarkkailua tehdään, kun sillä perusteella, että näyttää todennäköiseltä pilvenpolttajalta.

Virratvuori: Niin.

Orvokki: Että jos mulla olis niinkun jakkupuku. No ehkä se myös, että istuu ylipäätään siellä puistossa. Mutta jos mulla ois vaikka niinkun jotkut hullun sporttiset vaatteet ja mä oisin tosi semmonen niinkun. Koska mä nyt oon tämmönen vähän homssu. Niin näytän ehkä todennäköisemmin rikolliselta. (Orvokki Ketola 3/15/2017/AV)

Taylor kertoi joskus ajattelevansa, että hänen on näytettävä huolitellulta. Jos hän ei näytä siltä, yhdistävät ihmiset sen hänen mielestään huumeiden käyttöön, vaikkei hänen ulkonäöllään ole mitään tekemistä sen kanssa.¹⁸⁰ Sirkka totesi, että hän saattaa päästä hänen kannabiksen käyttönsä paljastuessa helpommalla, koska hän ei vastaa tyyppillisen kannabiksen käyttäjän stereotyyppiä.

¹⁷⁹ Tonttu ja Uolevi 1/3/2016/AV

¹⁸⁰ Taylor 2/5/2015/AV

Sirkka: Tässä asiassa uskon, että sukupuoli vaikuttaa myös siihen, miten suhtaudutaan.

Virratvuori: Aijaa?

Sirkka: Uskon näin. Että... Sitä ei ehkä uskota. ”Ei se noi oo.” Tai että joka tapauksessa ei niinkun koeta, että se on niin vakavaa. Helpommin ehkä puututtais jos... En mä voi tietää, tää on vaan mun ounastelua.

Virratvuori: Niinniinniin.

Sirkka: Mut siis mä luulen niin.

Virratvuori: Se ois enemmän sosiaalisesti väärin, jos sä oisit mies?

Sirkka: Niin. Tai sit jotenkin se on niinkun helpompi puuttua siihen. Pistää semmotteeseen tiettyyn stereotypiaan.

Virratvuori: Niin.

Sirkka: Minkälaisia on ne kannabiksenpolttajat. (Virratvuori naurahtaa) (Sirkka. 2/11/2017/AV)

Howard Beckerin mukaan käytettyään kannabista säännöllisesti ja rutiininomaisesti, käyttäjä löytää itsensä jokin päivä vaikutuksen alaisena ei-käyttäjien parista, joilta hän tahtoo salata käyttönsä. Käyttäjä voi tällöin pelätä, että hän paljastaa käytöksellään olevansa vaikutuksen alaisena. Tämä synnyttää hänessä pelon siitä, että kaikki tietävät mistä on kyse ja tulkitsevat hänen käyttöksensä johtuvan huumeiden käytöstä.¹⁸¹

Informanttini suhtautuivat vaihtelevasti kannabiksen vaikutuksen alaisena olemiseen sellaisten ihmisten seurassa, jotka eivät itse käytä kannabista. Ystävien kanssa kannabiksen vaikutuksen alaisena oleminen oli luontevampaa, vaikeivat nämä itse käyttäisikään.¹⁸² Oleminen vaikutuksen alaisena ei-käyttäjien kanssa ei ollut aina luontevaa, muttei mahdotontakaan. Etenkin kokeneemmat käyttäjät pystyvät vaivatta salaamaan päihtymystilansa.

Virratvuori: Joo. Entäs niinkun ihmisiä joiden kanssa sä et käytä kannabista tai et käyttäis tai et haluis olla sen vaikutuksen alaisena?

Elias: No siis siin suhteessa... No siis se just et et jos tietää toisen paheksuvan hyvin voimakkaasti sitä. Mut, mut sit mun kokemus on se, että jos mä oon vähän pilvessä (vaikutuksen alaisena) sellaisten ihmisten seurassa, jotka ei oo ite pilvessä, eikä tiedä mun olevan pilvessä. Niin tota, niin ne kanssakäymistilanteet on ollut jotenkin paljon antoisampii siitä huolimatta.

Virratvuori: Joo.

Elias: Et ei se välttämättä oo niinkään niinkun aina, aina tota heikentävä. Et et jotain. Esimerkiks jos keskustelen mun äidin kans puhelimes ja jos mä satun ole

¹⁸¹ Becker 1997, 70.

¹⁸² Atlas 1/4/2016/AV

pilvessä sillon niin ne on ollu niinkun kaikkein jotenkin sillon... (Virratvuori naurahtaa) läheisimpi keskusteluita ja sellasii jotenki. (Elias. 1/7/2017/AV)

Vaikutuksen alaisena kohtaaminen tuntemattoman kanssa voi olla jännittävää, mutta päättyy hyvin harvoin huonosti käyttäjän kannalta. Tällaisissa tilanteissa pelko paljastumisesta johtuukin enemmän käyttäjän kokemasta yleisestä kuumotuksen tunteesta kuin realistisesta paljastumisen vaarasta. Usein jälkeinpäin naureskellaan muiden käyttäjien kanssa sitä, miten toinen osapuoli ei huomannut mitään. Tonttu kertoi tällaisesta yllättävästä kohtaamisesta tuntemattoman ihmisen kanssa.

Tonttu: Että ei tarvii tavallaan niinkun varoa, että tuleeko joku, joku tota... Mmm... Tyyppi joka ei hyväksy polttamista ja...

Virratvuori: Mm.

Tonttu: ...en tiä soittaa poliisit tyyliin (Tonttu naurahtaa).

Virratvuori: Onks näin käyny koskaan?

Tonttu: No eii. Siis itse asiassa enemmän tulee mieleen se, kun tota ollaan ystäväni Metsänmenninkäisen kanssa istuttu yhdellä tosi mukavalla kalliolla. Se oli silleen semmosta niinkun luonnonaluetta tai jotain semmosta puistoa isoa. Sit istuttiin siel, oltiin aika niinkun tavallaan syrjässä tai silleen piilossa. Se oli tosi korkea paikka ja sinne piti oikein kiivetä ja me mentiin sinne sen kiven taakke. Sit yhtäkkiä sieltä kurkkii semmonen mies joka... Ollaan vaan yhtäkkiä silleen OK et just ollaan poltettu tässä (Virratvuori naurahtaa) että et niinku tuolt tulee toi tyyppi. Mut se oli joku, mikäs se oli... Joku kiviasiantuntija tai joku tämmönen.

Virratvuori: Joo.

Tonttu: Mä en muista mikä se oli, mut se oli tosi lepposa. Se vaan alko selittää kaikkee kivaa et kuinka mitä historiaa sillä paikalla on ja kaikkee tämmöstä.

Virratvuori: Mm.

Tonttu: Ja sit se oli vaan silleen hyvää päivänjatkoa ja lähti menee. (Tonttu Naurahtaa) Että tota se oli ihan hauska tapaus vaan mutta. Mut just sillä, että on niinkun että sinne ei kuka tahansa eksy. (Tonttu ja Uolevi 2/5/2017/AV)

Orvokin mukaan häntä kuumottaa usein, jos hän lähtee seurueesta tai juhlista kotiin vaikutuksen alaisena. Silloin hän kokee olevansa altis muiden tarkkailulle ja huolehtii, huomaako joku, kuinka ”oudosti” hän käyttäytyy, riippumatta siitä käyttäytyisikö hän poikkeavasti.¹⁸³ Kuumotteluun liittyy tällainen korostunut tietoisuus omasta olemuksesta ja pelko siitä, että se herättää epäilyksiä muissa ihmisissä. Vaikka käyttäjä voi pelätä toimintansa ja olemuksensa viestivän kannabiksen käytöstä, se näyttää harvoin siltä muiden ihmisten silmissä. Käyttäjät, jotka pelkäävät esimerkiksi ulkonäkönsä tai

¹⁸³ Orvokki Ketola 1/13/2017/AV

toimintansa paljastavan heidät, voivat pyrkiä sulatumaan ympäristöönsä. Tästä sulautumisyriyksestä voi tulla joissain tilanteissa lähes koominen performanssi.

Tonttu: Mul on mul voi olla kuumotusesimerkki tässä. Oon käynny silleen joen rantaan istuu ja tota polttaa ittekseni pienen kannabisspliffin. Ja tota illalla. Sitten mä oon kattonu kun siellä niinkun viereisellä sillal ajaa poliisiauto. Ja sit se oli vielä semmosessa et siit niinku joen rannassa silleen, et siitä takaa saatto kulkee ihmisiä. Niin siinä mulla tuli semmoset kuumotukset, että mä aloin mieltii kaikkee mitä jos koht noi... Et näkeeks noi tuolt sillalta et mä istun tässä ja...

Tonttu: ...koht noi tulee niinku tosta takaa. Niin sit mä tein silleen et mä otin mun puhelimen ja aloin niinkun puhuu siihen puhelimeen. (Tonttu naurahtaa) Sit siinä kävi vielä silleen, että kun oli vähän pilvessä niin mä aloin käymään keskusteluu itteni kanssa. (Kaikki nauravat) Et mä puhuin ääneen ja mä niinku tavallaan juttelin just. Sit mä... Sit siin kävi loppupeleissä silleen et mä olin kerenny melkein unohtaa ne poliisit, kun mä vaan jatkoin sitä keskustelua. (Uolevi naurahtaa) Sit mä tajusin, että nyt vois lopettaa tän puhelun tähän. (Tonttu nauraa) (Tonttu ja Uolevi. 4/16/2016/AV)

Vaikka kannabista voidaan käyttää ja käytetäänkin hyvinkin julkisilla paikoilla, koetaan tällainen käyttö usein epämiellyttäväksi siihen liittyvän jännityksen ja salailun vuoksi. Myös ohikulkijoita voidaan kavahtaa, koska nämä saattavat soittaa viranomaiset paikalle. Kuumottelu lisääntyy pääsääntöisesti sitä mukaa, mitä vahvemmin käyttäjät kokevat yhteiskunnan epävirallisten ja virallisten kontrollin muotojen läsnäolon.

Virratvuori: Entäs onko koskaan tullu mitään poliiseja pyörimään jossain ulkona lähellä tai jotain?

Sirkka: On, on, on. On kyllä. Selkeästi tarkkailemaan myös. Ne on semmosia jännähetkiä vähän. Että ”viheltelee”. Yleensä sieltä sitten yrittää. Tai yleensä siitä lähtee se mukavuus olla siinä paikassa ja sitä vaihtaa. Tai sitten vaihdetaan paikkaa kun pystyy. Mutta...

Virratvuori: Se paikka on jotenkin pilalla sitten?

Sirkka: No vähän niinkun. Voiks siinä olla kauheen rennosti enää sen jälkeen. (Sirkka 1/12/2017/AV)

Kuumottelu on kannabiksen käyttöön Suomessa liittyvän voimakkaan tunnelatauksen aiheuttama negatiivinen ilmentymä. Tällainen pelko tekee kannabiksen käytöstä epämiellyttävää, mutta sitä voidaan myös hallita käytön ritualisoinnin kautta. Käsittelen seuraavaksi suomalaisen kannabiksen käyttöön liittyvän liminaalisuuden tunteen toista puolta, käyttäjille turvaa antavaa communitaksen tunnetta.

5.2 Kynnyksellä seisovien communitas

Kaikkein selkeimmin ritualisoitua kannabiksen käyttöä on ryhmässä tapahtuva käyttö. Kun kannabista käytetään ryhmäasetelmassa, ovat osallistujat ovat yleensä keskenään läheisiä ja käyttäjillä on usein keskenään pitkäaikaisia sosiaalisia suhteita. Heitä yhdistävät samanlaiset arvot, joita jatkunut ryhmätoiminta vahvistaa. Ryhmäprosessit saavat merkityksensä heti kannabiksen käyttäjän ensimmäisestä kokeilusta lähtien, joka tapahtuu lähes aina muiden käyttäjien kanssa.¹⁸⁴

Suomessa kokeneet käyttäjät toimivat huumeekulttuurin kantajina ja perinteen siirtäjinä. Uusien käyttäjien kokemus ja huumetietous on karttunut usein kokeneempien käyttäjien opastamana.¹⁸⁵ Uuden käyttäjän kumppanit ovat kohdanneet samat sääntöjen rikkomisesta seuraavat ongelmat ja opettavat toisiaan selviämään niistä. Tällainen tieto säilyy ryhmän perimätietona ja uusi jäsen oppii sen pian.¹⁸⁶ Informanttini kertoivat käyttäneensä kannabista ensimmäistä kertaa vähintään yhden kokeneemman käyttäjän kanssa.

Tonttu: Ja tota... Se oli tosi hauskaa, se oli ihan huippu et tota... Mä istuin siinä ja sit mun kaks kaverii seiso ja sitten sit mä olin eka tosi pitkään silleen ”Mä en tunne mitään”...

Virratvuori: Mm.

Tonttu: ”Mä en tunne mitään”. Sit ne oli vaan silleen ”No niin kyl se vielä tulee sieltä.” Ja sit jossain vaiheessa mä aloin vaan kattoo, kun oli tosi hämärää. Siellä ei ollut oikein niinku valoja. Sit mä aloin kattoo mun kahta kaverii ja... Sit niillä olikin, sit mä aloin kattoo yhtäkkiä silleen ne näyttää ihan siltä kuin niillä olis semmoset seitkytluvun tyyli.

Virratvuori: Mm.

Tonttu: Mä olin vaan silleen et et vitsi teillä on joku, et teil on seitkytluvun tyyli. Sit ne alko vaan silleen ”Noniin (sanoo vahingossa oikean nimensä) on meidän... Tonttu on meidän” (Kaikki nauravat).

Virratvuori: Mä leikkaan ton. (Virratvuori nauraa)

Tonttu: (Vetää henkeä ja jatkaa) ...että Tonttu on nyt meidän kanssa tässä (Tonttu nauraa) tässä hommassa... Sitten, se oli tosi hauskaa. Istuttiin autoon ja kuunneltiin semmosta vanhaa... tuota... semmosta hyvää biisiä joka oli hyvin hämmentävä mutta oli, oli mukavaa, oikein mukavaa. (1/4/2016/AV)

¹⁸⁴ Goode 1976, 218-220.

¹⁸⁵ Hakkarainen 1992b, 88.

¹⁸⁶ Becker 1997, 37-39.

Koska kannabiksen käyttö on kiellettyä ja sanktioitua toimintaa, on tärkeää, että se pidetään piilossa ja toisaalta paljastetaan oikeille ihmisille, oikeissa sosiaalisissa tilanteissa.¹⁸⁷ Tämä tarkoittaa käyttötilanteiden tarkkaa valitsemista sekä käytön rajoittamista tilanteisiin, joissa käyttäjä ei todennäköisesti kohtaa ei-käyttäjiä.¹⁸⁸ Kuten Hammersley, Jenkins ja Reid toteavat, voivat käyttäjät olla, tai ei olla kannabiksen käyttäjiä riippuen sosiaalisesta tilanteesta. Keski-ikäisten keskiluokan jäsenten juhlassa jaettu kannabissätkä ei saisi osallistujia määrittelemään itseään kannabiksen käyttäjiksi, ja he todennäköisesti monissa olosuhteissa kieltäisivät käytön tapahtuneen. Teini-ikäisten kokoontumisissa samanlaisten sätkien jakaminen voi olla osoitus ryhmän jäsenyydestä, ja osallistujat saattavat mieltää olevansa kannabiksen käyttäjiä. Tästä huolimatta he todennäköisesti kieltävät olevansa käyttäjiä, jos heidän opettajansa tai vanhempansa kysyvät heiltä asiasta.¹⁸⁹

Myös Sanna Väyrynen käsitteli tätä yksilöiden ja heidän toimintaympäristöjensä vuorovaikutusta väitöskirjassaan. Ihmiset ovat Väyrysen mukaan kiinnittyneinä useisiin erilaisiin toimintaympäristöihin, julkisiin ja yksityisiin, joiden arvot ja asenteet vaihtelevat ääripäistä toiseen, ja joissa heidän roolinsa ja niihin liittyvät odotukset voivat poiketa radikaalisti toisistaan.¹⁹⁰ Erilaiset sosiaaliset tilanteet luovat oletuksen siitä, millaisia henkilöitä osallistuja niissä todennäköisesti kohtaa. Sosiaalisen kanssakäymisen rutiinit tutuissa asetelmissä mahdollistavat muita osallistujia koskevien oletusten tekemisen ilman erityisempää huomiota tai ajatusta.¹⁹¹ Käyttäytymällä tilanteessa odotetulla muodollisella tavalla, yksilö osoittaa olevansa ryhmän jäsen.¹⁹²

Koska aloittelevan käyttäjän kannabiksen käyttö tapahtuu pääsääntöisesti ryhmässä, oppii hän käyttämään kannabista tavalla, joka noudattaa luvussa 4.2 kuvaamiani suomalaisen kannabiskulttuurin normeja ja etikettiä. Kun suomalaiset kannabiksen käyttäjät tuntevat tyypillisen suomalaisen kannabisrituaalin normit ja etiketin, he voivat rituaalisen toiminnan kautta olettaa, että kaikki osallistujat sekä tunnustavat oman kannabiksen käyttönsä, että muut osallistujat jakavat ainakin kannabiksen käytön suhteen samanlaiset arvot. Toiminta, joka voisi toisissa tilanteissa paljastuessaan erottaa heidät muusta yhteisöstä, muuttuu näin rituaalin osallistujia yhdistäväksi tekijäksi.

¹⁸⁷ Hammersley *et al.* 2001, 137-138.

¹⁸⁸ Heinonen 1989, 58; Becker 1997, 67.

¹⁸⁹ Hammersley *et al.* 2001, 140.

¹⁹⁰ Väyrynen 2007, 55.

¹⁹¹ Goffman 1968, 11-12.

¹⁹² Bell 1997, 140-143..

Kannabiksen jakaminen ryhmän jäsenten välillä edustaa symbolisesti ryhmän jäsenten sidettä arvossa pidetyn asian jakamisen kautta. Yhdessä tapahtunut kannabiksen käyttö vahvistaa piirin jäsenten yhtenäisyyttä ja sosiaalisia siteitä toiminnan kautta.¹⁹³ Kannabiksen ritualisoituun käyttöön liittyvä jakaminen ja yhteinen salaisuus, sekä niihin yhdistyvä voimakas tunnelataus, tekevät kannabiksen käytöstä jännittävää ja korostavat ryhmään kuulumisen merkitystä.¹⁹⁴ Rituaaliin osallistumisen ja liminaalisuuden tunteen kautta osanottajien välille syntyy side, jota Victor Turner kutsui communitakseksi, yhdenmukaiseksi veljeyden tunteeksi. Koska liminaalitulassa oleminen riisuu rituaalin osallistujat entisistä tiloistaan yhteiskunnan jäsenenä, tulee heistä liminaalisuutensa kautta yhdenvertaiset toisiinsa nähden.¹⁹⁵ Rituaalin aikana tapahtuva kannabiksen jako ja yhteisten normien noudattaminen ilmentävät solidaarisuuden kautta tätä yhdenmukaisuutta.

Sari Sjöberg totesi pro gradu -tutkielmassaan, että kannabiksen käytön avulla pyritään luomaan tilanne, jossa eri henkilöt kokisivat olevansa ”samalla aaltopituudella.”¹⁹⁶ Väitän, että tämä tunne syntyy rituaalin suorittamisen ja communitaksen kokemuksen kautta. Käyttäjät eivät ole ”samalla aaltopituudella”, koska he ovat kannabiksen vaikutuksen alaisena, vaan koska he tulkitsevat ritualisoidun kannabiksen käytön sekä asettaneen heidät liminaalitilaan, että siellä sijaitsevaan tilapäiseen yhteisöön, communitakseen.

Rituaalin osallistujat ovat astuneet van Gennepin kuvaaman siirtymäriitin kautta hallitusti yhdessä yhteiskunnan suvaitsevaisuuskynnykselle, Turnerin yhteiskuntarakenteen ja sen ulkopuolella olevan tilan väliseen liminaaliin, sekä muodostaneet siellä liminaalisuuden tunteen ja kannabiksen symboliarvon ympärille rakentuvan communitaksen. Näin ritualisoitu kannabiksen käyttö toimii tämän liminaalitulalla haltuunoton keinona. Rituaalin kautta sen osallistujat siis ovat tuoneet liminaalitilaan sen rakenteen, siis pyhän, joka muuten vallitsee yhteiskunnassa.

Kun rituaalin osallistujat asettuvat piiriin, kohdaten toisensa, he sekä osoittavat yhdenvertaisuutensa, että sulkevat muun yhteiskunnan järjestystä ja omaa sijaansa uhkaavan poikkeavuutensa ringin sisään. Yhteiskunnan alhaiseksi epäjärjestyksen ja poikkeavuuden symboliksi mieltämä kannabiksen käyttö muuttuu ritualisoituna

¹⁹³ Goode 1976, 219-221.

¹⁹⁴ Seppälä & Mikkola, 2004.78.

¹⁹⁵ Turner 2007, 107-108.

¹⁹⁶ Sjöberg 1998, 122.

communitaksen yhdenmukaisuuden merkiksi, rakenteen kautta syntyvän järjestyksen symboliksi, siis pyhäksi. Näin liminaalisuus korvautuu communitaksessa olevien liminaalisten olentojen jakamalla toveruuden tunteella ja sen luomalla tilapäisellä yhteisöllä. Kuten Turner toteaa, siirtymäriiteissä tunnustetaan sellaisen perustavan ja yleisen, ihmisiä yhdistävän siteen olemassaolo, jota ilman ei voisi olla minkäänlaista yhteiskuntaa.¹⁹⁷

Tässä tilanteessa yhteiskunnan ideaalijärjestyksen ja sitä valvovien auktoriteettien, sanktioimat leimaavat ja rankaisevat toimenpiteet ovatkin toteutuessaan sosiaalisen epäjärjestyksen lähde, joka työntää käyttäjät suvaitsevaisuuskynnyksen toisella puolella olevaan epäjärjestykseen. Rituaalia ohjaavien normien tarkoitus on estää tämä ja ohjata osallistujia kannabiksen käyttöön, joka on sekä hallittua että pysyy salattuna. Siirtymäriittinä kannabisrituaali onkin eräänlainen inversio, jossa ritualisoidun toiminnan kautta pyhäksi muutettu alhainen suojelee osallistujiaan siltä tilan muutokselta, joka heitä uhkaa.

Turnerin mukaan iminaalisuus ilmentää ajatusta siitä, ettei kenenkään asema voi olla korkea, ellei toisten asema olisi alempi.¹⁹⁸ Vaikka rituaalin osallistuja voi tuntea ahdistusta siitä, että hänen poikkeavuutensa kautta yhteiskunta näkisi hänet alhaisena, voi hän lohduttautua sillä, että hän on yhdenvertainen muiden communitaksen jäsenten kautta. Kuten Herbert Blumer on huomioinut, vaikuttaa käyttäjän itsevarmuus ja luottamus muihin osallistujiin siihen, saako hän positiivisen kokemuksen käyttämästään huumeesta.¹⁹⁹ Näin communitaksen tunne vaikuttaa positiivisesti myös huumekokemukseen. Kannabiksen ritualisoitu käyttö ja sen tarjoama communitas ovat tärkeitä etenkin aloitteleville käyttäjille, jotka voivat kokea kannabiksen käyttöön liittyvän liminaalisuuden tunteen erityisen voimakkaasti.

Virratvuori: Ja oisko se sit niinkun. Olen ainakin kuullut sanottavan, että jotkin ihmiset on alttiimpia kuumotteluun kun toiset?

Orvokki: Niin varmasti. Varmasti voi olla. Ja luulen että niinkun mitä vähemmän on esimerkiksi polttanu pilvee. Tai jotenkin että jos se niinkun on se oma käsitys siitä asiasta on määrittänyt sen laittomuuden kautta. Niin varmaan se sillon kuumottaa myös enemmän. (Orvokki Ketola 3/11/2017/AV)

Aloitteleva käyttäjä nousee rituaalin kautta yhteiskunnan suvaitsevaisuuskynnykselle yhdessä kokeneempien kumppaniensa kanssa, jotka ovat olleet siellä useita kertoja.

¹⁹⁷ Turner 2007, 110.

¹⁹⁸ Turner, 2007. 110.

¹⁹⁹ Blumer 1976, 170.

Liminaalisuuteen liittyviä pelkoja voidaan myös jakaa muiden rituaaliin osallistuneiden kesken. Vaikka kuumotus onkin tapahtumahetkellä epämiellyttävä tunne, muuttuu se usein jälkikäteen huumorisävytteiseksi kertomukseksi, joka voidaan esittää muille käyttäjille rituaalin jälkeen. Orvokki kutsui näitä tarinoita *kuumotusjutuiksi*.²⁰⁰

Kuumotusjutut noudattavat kaavaa, jossa kertoja kuvailee tavalla tai toisella kannabiksen käyttöön liittyvän tilanteen, määrittelee kuumotuksen kohteen ja kuvailee tuntemuksiaan. Tarina päättyvät antiklimaattisesti kuumotuksen saavutettua huippunsa, jota ei seuraakaan kiinni paljastuminen, rangaistus tai muu vastaava käyttäjän kannalta negatiivinen lopputulos. Sen sijaan käyttäjä selviytyy tilanteesta ja näin kuumotus paljastuu aiheettomaksi. Kuumotusjutut ovat erinomainen esimerkki kannabiskulttuuriin sisältyvästä kertomusperinteestä ja kokemusten käsittelemisestä sen kautta. Orvokki kertoi ensimmäisessä haastattelussamme tyypillistä kuumotusjutun kaavaa noudattavan tarinan.

Orvokki: Mä olin joskus 2012 vuonna ehkä katsomassa Hidria Spacefolkia Klubilla. Ja sit siellä mä jotenkin. Mä olin tosi pilvessä kun mä menin sinne ja sit mä jotenkin aloin kuumottaa yhtäkkiä siellä silloin. Kun siinä tuli ehkä joku tuttu vastaan, joka katsoi mua jotenkin oudosti mun mielestä. Ja sit mä rupesin jotenkin miettii sitä, että vittu mulla on varmaan ihan punaiset silmät ja ei helvetti mä varmaan jumitan ja näytän kilometrin päähän siltä et hyvässä ja onnellisessa pilvessä ja jotain.

Orvokki: Sit mä jotenkin hermostuin mutta sit menin kohti baaritiskiä sillain ihan kuumotuksissani sillain. Mut sit sieltä tuli vastaan pari tyyppiä. Käveli ja niillä oli sellaiset lautasen kokoiset pupillit. Ja sit ne vaan meni mun ohi sillain ja katto silleen jotenkin tosi silleen ei mihinkään. Sit mä ajattelin... Yleisesti sitä ehkä turhaan kuumottelee ja on aina joku muu, johon ensimmäisenä kiinnitetään huomiota. (Orvokki Ketola 1/1/2015/AV)

Kaksi vuotta myöhemmin Orvokki analysoi kuumotusjuttujen kertomisen merkitystä seuraavasti:

Orvokki: Niin sitten ehkä tavallaan se on semmosta, että että niinkun normalisoidaan sitä. Tai halutaan jotenkin tuoda sitä siihen puheeseen. Että sitten sen voi muistaa tavallaan seuraavan kerran, kun kuumottaa, että muitakin kuumottaa.

Virratvuori: Niin että muistaa jonkun kuumotusjutun niin että tää on ihan normaalia?

Orvokki: Niin että ei tarvii huolestua. (Orvokki. 3/3/2017/AV)

²⁰⁰ Orvokki Ketola 1/4/2017/AV

Kaikki kolme siirtymäriitin alakategoriaa, irtautuminen, liminaalitila ja yhteisöön takaisin liittäminen eivät painotu samalla tavalla kaikissa siirtymäriiteissä.²⁰¹ Ritualisoidussa kannabiksen käytössä korostuvat suvaitsevaisuuskynnyksellä tapahtuva rituaalinen toiminta ja yhteiskunnan suvaitsevaisuuskynnyksen liminaalisuudessa syntyvä communitas. Suomalaisessa kannabisrituaalissa ei ole osuutta, jossa osallistujat liitetään takaisin yhteiskuntaan. Koska rituaalin osallistujat ovat käyttäneet kannabista yhtä aikaa, lakkaa sen vaikutus myös suunnilleen samanaikaisesti. Näin osallistujat palaavat takaisin luonnollisesti, tulkiten lakanneen kannabiksen vaikutuksen tarkoittavan sitä, että ovat palanneet entiseen tilaansa. Koska taburikkomus on pysynyt salassa, on vältetty tilanne, jossa epäviralliset tai viralliset auktoriteetit joutuisivat reagoimaan siihen. Poikkeavuus pysyy salattuna, yhteiskunnan järjestys on säilytetty ja kaikki palaa ennalleen.

6. RITUAALIN MUUTTUVUUS MERKITYS

Analyysini viimeisessä luvussa käsittelen sitä, miten ritualisoidun kannabiksen käytön merkitys muuttuu käyttäjän kokemuksen karttuessa. Tällä kokemuksella tarkoitan sekä käyttäjän ajan ja toiminnan myötä kasvavaa kokemusta kannabiksen käytöstä, sekä hänen tulkintaansa tuon käytön liminaalisesta vaikutuksesta. Aikaisempien lukujen perusteella kannabikseen ritualisoitu käyttö voi vaikuttaa jännittävältä, salamyhkäiseltä ja dramaattiselta toiminnalta. Kuten kuitenkin useimpien asioiden tapauksessa käy, mitä enemmän jotain toistetaan, sitä vähemmän erityistä se on.

Lopuksi palaan takaisin Suomalaisen huumeilanteen alkuun, 1960-luvun ensimmäiseen huumeaaltoon, ja suomalaisen huume kulttuurin sen jälkeiseen muutokseen. Asetan nykypäivän suomalaisen kannabiskulttuurin osaksi sitä muutosta, joka tapahtui ensimmäisen ja toisen huumeaallon välillä huume kuvioiden pirstouduttua ja julkisen huumeiden käytön lakattua. Pohdin myös kansainvälisten kulttuurivaikutteiden merkitystä suomalaisen huume kulttuurin tulevaisuuden kannalta.

²⁰¹ Van Gennep 1960, 11.

6.1 Merkitys käyttäjälle

Mitä pidempään kannabista käytetään, sitä enemmän käyttäjän kokemus ja itsevarmuus kasvavat. Samalla käyttöön liittyvän pelon ruokkima tunnelataus vähenee, heikentäen myös käyttöön liittyvää liminaalisuuden tunnetta. Mitä useammin rituaali toistetaan, ja mitä useammin käyttäjä nousee suvaitsevaisuuskynnykselle, sitä normaalimpaa siitä hänelle tulee. Näin rituaaliin osallistuminen ja sen kautta kasvava kokemus yhdistettynä communitaksen tunteeseen sekä suojelee, että rohkaisee käyttäjää.

Kuten Howard Becker toteaa, kokemuksen kasvamisen ja muiden käyttäjien kanssa tapahtuvan kanssakäymisen tuloksena kannabiksen käyttäjä ymmärtää, että hän voi toimia salassa ihmisiltä, jotka soveltaisivat sanktioita häntä vastaan. Käytön jatkaminen johtaa käyttäjän johtopäätökseen, että käyttö on turvallista riippumatta sen säännöllisyydestä, kunhan läsnä ei ole ulkopuolisia ja he eivät ole todennäköisesti tunkeilemassa paikalle. Kannabiksen käyttäjät rajoittavat käyttöönsä suhteessa realistiseen tai epärealistiseen pelkoonsa siitä, että ei-käyttävät, jotka ovat heille tärkeitä, saavat tietää heidän käytöstään ja rankaisevat heitä. Tämä kontrolli lakkaa vähitellen, kun käyttäjä huomaa pelkojensa olevan ylimitoitettuja ja epärealistisia sekä oppii toimimaan tavalla, joka sallii hänen käyttönsä pitämisen salaisuutena.²⁰²

Vaikka informanttini ovatkin pelänneet käyttönsä paljastumista ja sen seurauksia, suhtautuivat he nykyään vähätellen siitä seuraaviin virallisiin sanktioihin, kuten käyttörikoksesta saatavaan sakkorangaistukseen tai rekisterimerkintään. He eivät uskoneet, että niillä olisi juuri vaikutusta heidän kannabiksen käyttöönsä tai muuhun elämäänsä. Myös Sari Sjöbergin haastattelemien kannabiksen käyttäjien mukaan käytön kriminalisointi ei ollut estänyt heidän käyttöönsä.²⁰³ Markku Heinosen mukaan huumausaineiden käytön hallitsevien käyttäjien kohdalla kriminalisoinnilla ei olekaan läheskään sellaista merkitystä kuin ongelmakäyttäjien kohdalla.²⁰⁴

Howard Beckerin mukaan yksi tärkeimmistä tekijöistä poikkeavan käytöksen säännöllistymisessä on kiinni jäämisen ja julkinen poikkeavaksi leimautumisen kokemus.²⁰⁵ Vain kaksi informanteistani oli tietojeni mukaan saanut huumeisiin liittyvän

²⁰² Becker 1997, 67; 72.

²⁰³ Sjöberg 1998, 125.

²⁰⁴ Heinonen 1989, 58.

²⁰⁵ Becker 1997, 31.

rangaistuksen. Onkin kiinnostavaa, että juuri nämä kaksi informanttiani, Atlas ja Elias, myös käyttivät kannabista säännöllisimmin ja kasvattivat sitä omaan käyttöönsä.²⁰⁶

Elias: Joo siis se (rangaistus), se sytytti semmosen kapinan. (Elias naurahtaa)

Virratvuori: Joo, joo.

Elias: Tota et nyt mä ainakin laitan (alkaa kasvattaa kannabista). Koska se oli jotenkin, se tapaus oli jotenkin niin sellanen... Niinkun huonoo tuuria ja sillain niinkun et kohtuutonta vaan et. (Elias. 1/8/2017/AV)

Rangaistusta ei kuitenkaan seurannut Eliaksen tapauksessa hänen julkista leimaamistaan huumeiden käyttäjäksi tai muutakaan merkittävää haittaa, lukuun ottamatta muutaman kuukauden ajan virtsatesteissä käymistä.²⁰⁷

Virallisten sanktioiden sijaan suurempi merkitys vaikutti olevan sillä tunteella, että heidän paljastuessaan heihin liitettäisiin huumeiden käyttäjän leima niiden ihmisten toimesta, joilla heille on eniten merkitystä. Jos käyttäjän perhe, ystävät tai työnantaja saavat tietää hänen käytöstään, voivat he yhdistää häneen ominaisuuksia, joiden oletetaan liittyvän huumeiden käyttöön. He saattavat esimerkiksi uskoa hänen olevan vastuuton tai kykenemätön hallitsemaan omaa käytöstään ja rankaista häntä epävirallisin, mutta tehokkain sanktioin, kuten eristämällä hänet tai kieltämällä häneltä kiintymystä.²⁰⁸ He voivat pelätä, että nämä ihmiset näkisivät heidät huumeiden käyttäjänä, epäpuhtaana ja pelottavana olentona, jonka kanssa he eivät halua olla kosketuksissa ja joka ansaitsee rangaistuksen.²⁰⁹ Näin käyttäjä luonnollisesti pelkää tulevansa torjutuksi niiden ihmisten toimesta, joiden kunnioitusta ja hyväksyntää hän tarvitsee sekä käytännössä, että tunnetasolla. Hän uskoo, että hänen suhteensa ei-käyttäjiin kärsii, jos he saavat tietää hänen kannabiksen käytöstään.²¹⁰

Liminaalisuuden tunne turnerilaisessa mielessä, jossa se liittyy kokemukseen yhteiskunnan ulkopuolelle joutumisen vaarasta, vähenee etenkin, jos käyttäjät kokevat heille tärkeiden ihmisten suvaitsevan heidän poikkeavuuttaan. Kuten Dijker ja Koomen totesivat, ei poikkeavuuden paljastuminen aina johda leimautumiseen. Ne ihmiset, jotka pitävät paljastunutta yksilöä poikkeavana, voivat suvaita hänen erilaisuuttaan tai sivuuttaa sen. Näin yksilö voi edelleen toimia heidän kanssaan.²¹¹ Kannabiksen käyttö voidaankin

²⁰⁶ Atlas 1/1/2017/AV; Elias 1/3/2017/AV

²⁰⁷ Elias 1/9/2017/AV

²⁰⁸ Becker 1997, 61.

²⁰⁹ Partanen 2002, 19.

²¹⁰ Becker 1997, 67.

²¹¹ Dijker & Koomen 2007, 11.

paljastaa ei-käyttäjille tietoisesti. Valtteri oli aikaisemmin kertonut, että hänelle kannabiksen käyttö oli hyvin yksityinen asia.²¹² Siitä huolimatta hän oli valmis ottamaan sen esiin tietyissä tilanteissa.

Valtteri: Mie nyt kerron esimerkin. Että miulla on tuttavapariskunta, jolla on 11-vuotias, itse asiassa 12-vuotias lapsi. Ja tää tytär oli, isä ja äiti oli sitten kotona puhunu niinkun huumausaineitten käyttäjistä, että minkälaisia rikollisia ne on ja. Ja tää tytär, tytär pitää miusta ja avovaimosta oikein paljon. Että... Myö ollaan niinkun hyviä ystäviä ja. Ja sitten kun kuulin tämän, kun tämä tytär rupes sitten selittämään et minkälaisia huumausaineitten käyttäjät on. Niin sit mie totesin, että hei, että kuule että kyllä minäkin käytän, käytän tuota hassista. Ja se oli jännä se reaktio siihen että. Et niinkun yhtäkkiä muuttu että mitä, sinäkin! Koska miulla oli tavote siinä niinkun avata siinä se, et... Et ne stereotypiat on, on aikansa eläneitä.

Valtteri: Ja ja tota semmosissa tilanteissa jos, jos lähetään niinkun arvottamaan huumausaineitten käyttäjiä, niin silloin mie niinkun haluan tuoda sen sillä lailla julkiseksi. Että... Et älkää nyt kaikkia pitkö narkkareina. Et jos joku, joku pössyttelee omissa oloissaan satunnaisesti, tai vaikka kuinka usein. Niin ei se siitä kyllä vielä ihan niinkun narkkaria ja ongelma... Ongelmaihmistä yhteiskunnan kannalta tee. (Valtteri 1/12/2017/AV)

Myös Katri Lehtisen haastattelemat psykedeelien käyttäjät olivat avoimia käyttönsä suhteen lähipiirilleen, vaikka osa heistä pelkäsikin leimautumista, jos heidän käyttönsä tulisi julkiseksi. He olivat kuitenkin myös suhteellisen avoimia ystäväpiirinsä ulkopuolisille henkilöille ja keskustelivat aiheesta mielellään hieman tuntemattomampienkin henkilöiden kanssa. Heidän yleinen kokemuksensa oli Lehtisen mukaan se, että psykedeelien käyttö herätti ulkopuolisissa henkilöissä pääasiassa mielenkiintoa.²¹³

Mitä useampia positiivisia kokemuksia käyttäjillä on heidän poikkeavuutensa julki tuomisesta, sitä vähemmän se heitä pelottaa. Suurin osa informanteistani mielsikin paljastumiseen liittyvän pelon asiaksi, joka liittyy pitkälti heidän menneisyyteensä ja josta he ovat ajan ja kokemuksen kartuttua päässeet. Useita vuosia seuraamani käyttäjät sopeuttivat kokemuksensa kasvaessa ja mieltymystensä muuttuessa kannabiksen käyttönsä arkeensa, opiskeluunsa ja työhönsä sopivaksi.

Aarne Kinnusen havainnoimien käyttäjien kannabiksen käytölle tyypillistä oli käytön arkipäiväistyminen ja rituaalien puuttuminen. Käyttäjät olivat pystyneet sosiaalisten taustojensa ja taitojensa avulla välttämään kontrollipolitiikan elämälleen mahdollisesti aiheuttamat haitat sekä pitämään yllä käyttöönsä ja salaamaan sen siten, että he olivat

²¹² Valtteri 1/12/2017/AV

²¹³ Lehtinen 2017, 57-58.

säilyttäneet kasvonsa huumeet moraalisesti tuomitsevassa yhteiskunnassa.²¹⁴ Tulkintojeni mukaan rituaalit eivät niinkään lakkaa käytön arkipäiväistyessä, vaan muuttuvat yksilöllisemmiksi ja arkisemmiksi.

Atlas: Mut esimerkiks kun tulee töistä niin niin tuota mä kyl diggaan sitä et et sen voi nollata sen työpäivän silleen aika helposti. Ottaa pussillisen hatsia (vaporisoitua kannabista) ja pistää lenkkarit jalkaan. Ja niinku tunnin päästä kun palaa sitten niin niin tuota jotenkin niinku työstressi kadonnu ihan totaalisesti silleen et.

Virratvuori: Niin sä käyt sen jälkeen lenkillä?

Atlas: Se on yks semmosista kuvioista mistä mä pidän niinkun tota...

Virratvuori: Okei.

Atlas: ...kannabiksessa silleen et et se... En nyt joka ilta tietenkään, jalat ei kestä. (Molemmat nauravat) Silleen mut et et... Pari kertaa viikossa et lenkkivaatteet päälle ja niin niin tuota otan pussillisen höyryä ja lähen heti juokseen siitä. (Atlas 1/2/2016/AV)

Kenttätyöni loppupuolella kannabiksen käyttö ei ollut enää seuraamilleni käyttäjille samalla tavalla erityistä, mutta sen seurassa tapahtuvasta käytöstä tehtiin edelleen erityinen hetki ritualisoimalla se. Rituaalilla oli edelleen merkityksensä sosiaalisten tilanteiden jäsentäjänä ja yhdenvertaisuuden osoituksena, sekä perinteenä. Rituaalissa korostui communitaksen tarjoaman turvan sijaan sen kautta syntyneen yhdenmukaisuuden tunteen merkitys. Tämän yhdenmukaisuuden tunteen kautta monet käyttäjät olivat ystävystyneet keskenään ja rituaali oli keino osoittaa tätä ystävyiden jatkuvuutta.

Arkipäiväistymisestä kertoi myös se, miten ritualisoidussa käytössä ei ollut enää niinkään kyse yhteiskunnalta suojautumisesta, vaan arjesta irrottautumisesta. Kannabiksen käyttö voikin Hammersleyn, Jenkinsin ja Reedin mukaan määrittää sosiaalisen tilanteen luonteen laittoman, mutta osittain hyväksytyt asemansa vuoksi. Kannabiksen käyttötilanteet mielletään rentoutuneiksi, leikkisiksi tai virkistäviksi tilanteiksi, jotka sijaitsevat erossa suorituskeskeisestä konventionaalisesta elämästä.²¹⁵ Koska communitaksen jäsenet ovat tilapäisesti osittain yhteiskuntarakenteen ulkopuolella, heidän ei tarvitse tässä hetkessä ajatella sitä koskevia velvollisuuksiaan. Kuten Turner huomauttaa, voi yhteiskuntarakenteen piirissä tapahtuma toiminta kuivahtaa

²¹⁴ Kinnunen 1992, 40-42.

²¹⁵ Hammersley *et al.* 2001, 140.

mekaaniseksi, elleivät siihen osallistuvat ihmiset pääse ajoittain osallisiksi communitaksen uudistavasta vaikutuksesta.²¹⁶

Valtteri: Et, et tota nousuhumala on aivan loistava mut. Mut kun sitä ei osaa keskeyttää siihen, niin sen jälkeen kaikki on niinkun sitä mössöä, Niin jotenkin on kyllästynyt siihen ja ja kaipaa sitä... Ruohon, ruohon pientä täsmällistä oven avausta ja ja ja se on niinkun niin selkeä se kokemus ja se rento hyvä olo ja semmonen niinkun vapautuminen. Se on, se on pieni selkeä hetki. Ja sit tulee se paluu sitten missä onkin. (Valtteri 1/4/2017/AV)

Havaintojani vastaa Axel Kleinin toteamus siitä, että huumeiden käytöstä on tullut länsimaissa laskelmoitua hedonismia, jossa nautinto integroituu työn ja elämän rytmiin.²¹⁷ Tässä suhteessa suomalainen kannabiksen käyttö muistuttaa hyvin pitkälti sitä, miten suomalaiset kuluttavat alkoholia.

Virratvuori: Tapahtuuko sit siinä ihmisten kannabiksen käytössä sun kokemuksen mukaan muutoksia? Vai, niinkun ajan kanssa.

Elias: Mm... No kyl varmaankin.

Virratvuori: Joo.

Elias: Siis et musta tuntuu et suomalaisilla on ylipäänsä suhde kaikkiin päihteisiin. Et se on aina jonkin näkönen, et vertaantuu alkoholiin.

Virratvuori: Mm.

Elias: Ja sit et mitä enemmän sit siihen tutustuu, sit sitä vähemmän sitä käyttää niinkun alkoholia. Sillain se muistuttaa sitä alkoholin käyttöä. (Elias 3/4/2017/AV)

Kuten kannabiksen käyttö on integroitunut osaksi haastattelemieni ja havainnoimieni käyttäjien elämää, on myös kannabiskulttuuri liittynyt osaksi laajempaa suomalaista päihdekulttuuria. Käsittelen seuraavaksi tätä muutosta sekä sitä, miten rituaalisen kannabiksen käytön merkitys on muuttunut Suomessa 1960-luvun jälkeen.

6.2 Kannabiksen käyttö osana suomalaista päihdekulttuuria

Kun huumeiden käyttö kriminalisoitiin vuosina 1966 ja 1972 säädettyjen lakien myötä, suomalaiset huumekuviot suurine näkyvine keskusryhmineen pirstoutuivat. Kannabiksen ja muiden huumeiden käyttö rajoittui nyt pienryhmiin, omiin tuttavapiireihin ja kaupunkien keskustojen sijasta yksityisiin tiloihin.²¹⁸ Paula Määtän 1970-luvulla tutkimien jyvaskyläläisten kannabiksen käyttäjien saamat käyttörangaistukset ja siitä

²¹⁶ Turner 2007, 161.

²¹⁷ Klein 2008, 186.

²¹⁸ Hakkarainen 1992b, 51; 89.

seuranneet valvontatoimet olivat merkinneet rikollisiksi leimautumista. Käytön tiukka valvonta ja poliisin tehostetut toimenpiteet olivat ratkaisevasti vähentäneet alueen *näkyvää* huumeaineiden käyttöä. Osa käyttäjistä lopetti, kun osa taas siirtyi vähemmän valvotuille alueille tai suojatumpiin tiloihin.²¹⁹

Vielä 1960-luvun ensimmäisen huumeaallon aikaan käyttötapoja, käytettyjä määriä, käytön säännöllisyyttä ja jopa käytettäviä aineita kontrolloivat sosiaaliset sanktiot olivat vähäisiä, jolloin esimerkiksi ongelmakäytön raja oli häilyvä. Kun huumeiden käytön salaamisesta tuli välttämätöntä kriminalisoinnin myötä, käyttäjät loivat käytön ympärille sosiaalisia sanktioita, kuten luvussa 4.2 käsittelemäni väärinkäyttöä ja näkyvää käyttöä säätelevät normit, jotka rajasivat huumeiden käyttöä ja tukivat sen pysymistä piilossa. Suomalainen huume kulttuuri alkoi noudattaa tarkkoja varotoimia ja kiinni jäämisen riskistä tuli vähäinen. Samalla huumeiden käytöstä tuli osa suomalaista päihdekulttuuria ja sen normit tukevat suomalaisessa kulttuurissa jo vahvassa asemassa olevia juhlimismuotoja. Tänä päivänä huumeita käytetään ja huume kulttuuria uusinnetaan samoissa tiloissa, joissa käytetään myös alkoholia. Toisin kuin ensimmäisen huumeaallon tapauksessa, on nykyisen toisen huumeaallon jälkeisen huume kulttuurin sisältö integroitunut osaksi yhteiskuntaa.²²⁰

Toisin kuin alkoholin suhteen, ei Suomessa ole instituutioiden määrittelemiä kannabiksen hallittua ja kohtuullista käyttöä koskevia normeja. Tämän takia kannabiksen käyttäjät ovat luoneet omat kannabiksen käyttöä säätelevät norminsa ja rituaalinsa, sekä lainanneet piirteitä muusta suomalaisesta päihteiden käytön kulttuurista. Tässä suhteessa olosuhteet ovat kuitenkin muuttumassa. Esimerkiksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitos on julkaissut sivullaan kymmenen neuvon listan siitä, kuinka kannabiksen käytön riskit on mahdollista minimoida.²²¹ Nämä neuvot muistuttavat huomattavasti niitä normeja, jotka vallitsevat jo suomalaisessa kannabiskulttuurissa.

Lähdekirjallisuuden perusteella 1960-luvun nuorten suomalaisten julkisessa huumeiden käytössä vaikutti laajempiin poliittisiin ja kulttuurisiin protestiliikkeisiin liittynyt pyrkimys valtakulttuurista irtautuvaan ideologiseen communitakseen, jonka symboliseksi merkiksi julkinen huumeiden, etenkin kannabiksen käyttö, muodostui.²²² Kun

²¹⁹ Määttä, 1975. 38.

²²⁰ Seppälä & Mikkola 2001, 232-234.

²²¹ Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kymmenen neuvoa kannabiksen haittojen vähentämiseen. <<https://www.thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/ajankohtaista/ehkaisevan-paihdedeityon-uutiskirje/8/2017/10-neuvoa-kannabiksen-kayton-haittojen-vahentamiseen>> 3.12.2017.

²²² Partanen 2002, 13; Hakkarainen 1992b, 162.

kannabiksen käytöstä tuli tabun lisäksi rikos 1960- ja 1970 -luvuilla, reagoi suomalainen kannabiskulttuuri salaamalla poikkeavuutensa. Ideologinen communitas muuttui näin normatiiviseksi communitakseksi. Vaikka kannabiksen käytön ritualistiset piirteet säilyivät, alkoivat ne ideologisen protestin sijaan korostaa käytön salaamista ja hallitun käytön sosiaalista merkitystä. Yhteiskunnan suvaitsevaisuuskynnyksen ylittämisen sijaan communitaksen jäsenet pyrkivät kaikin keinoin välttämään tämän ylityksen tapahtumista. Tässä mielessä suomalaisesta rituaalisesta kannabiksen käytöstä on tullut 1960-luvun vastakulttuurin antiteesi ja osoitus yhteiskunnan normien omaksumisesta. Käyttäjät eivät enää pyri muuttamaan communitaksen kautta yhteiskuntaa, vaan säilyttämään sen kautta tilansa yhteiskunnassa.

Niin mitenäs sitten tää toinen ääripää. Et mitä niinkun tämmösii paikkoja ja tilanteita on, joissa sie et halua sitä käyttää tai nauttia ja olla sen vaikutuksen alaisena?

Valteri: Hmm... Mie en halua missään tapauksessa mennä niinkun johonkin virallisiin tilaisuuksiin, tilaisuuksiin niin sanotusti avautumaan. (Virratvuori ja Valteri nauravat) Avautumaan, koska, koska tuota mie tiedän, että niistä omista kokemuksista, et ensinnäkin... Miulla on niin hilpeä olo, että mie saatan niinkun osoittaa sillä omalla käytökselläni, miten naurettavaa joku niinkun pönötyks on. Ja se, se on niinkun loukkaavaa. Et en mie halua loukata ketään.

Virratvuori: Niin.

Valteri: Et se on miulla niinkun henkilökohtainen kokemus. Ja miulla ei oo tavote, tavote niinkun tehdä siitä julkista.

Virratvuori: Niin.

Valteri: Eikä miulla, eikä miulla oo tavote niinkun että... Vaikka miulla ois minkälainen hauska fiilis, niin mie haluan pitää sen niinkun... Jotenkin hyvinkin henkilökohtasena ja pienessä porukassa.

Virratvuori: Niin niin.

Valteri: Sen, sen tunteen. Et ei, se ei oo mitään julkista keekoilua. Ja, ja... Mie en pidä siitä, että siitä tehdään numeroa. Ei siit tarvi tehdä numeroa. Miulle riittää kun mie nään kanniääliöitä, jotka tekee kannäämisestään numeron. (Valteri 1/11/2017/AV)

Suomalainen kannabisrituaali tunnistaa poikkeavuuden salaamisen tärkeyden. Se mahdollistaa kannabiksen käytön tavalla, joka ei pakota muita yhteiskunnan jäseniä noteeraamaan ja reagoimaan siihen. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö kannabista, jolla on suomalaisena tabuna voimakas symboliarvo, myös käytettäisi ja kasvatettaisi protestiluontoisesti. Tällainen protestiluonteinen toiminta on kuitenkin harvinaista.

Orvokki: Niin. Ja mulla on esimerkiks joitain ystäviä, jotka on herkempiä, vaikka polttavat enemmän kuin minä. Niin silti, että ne kuumottelee esimerkiks julkisilla

paikoilla paljon enemmän. Ja no ehkä ite on silloin myös siedättänyt itseään sillä että mä niinkun oon mennyt ihan tosi julkisille paikoille. Ja niinkun ottanu sen tavallaan myös sellasena siedätyshoitona. Että on kääriny jouttia jossain yleisötapahtumassa keskellä yleisöä, missä koko ajan kiertää jotain järjestyksenvalvoja ja poliisiautot ajaa ohi. Silleen ihan vain nähdäkseni, että pystyykö tekemään sen. Ja ehkä myös sellasena omana pienenä vallankumouksena, että tässä teille laittomuutta. (Orvokki Ketola 3/11/2017/AV)

Koska viralliset ja epäviralliset kontrollin muodot voivat rankaista vain julki tuodusta kannabiksen käytöstä, syntyi Suomeen huumeiksi määriteltyjen aineiden käytön 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa tapahtuneen kriminalisoinnin jälkeen huumeekulttuuri, joka pystyi pitkälti salaamaan toimintansa sekä poliisilta, että kanssaihmisiltään. Koska pääosa julkisesti näkyviin tuoduista huumeiden käyttäjistä esiintyivät rikollisuuden ja ongelmakäytön kontekstissa, vahvistui näiden kummankin yhteys huumeiden käyttöön muun yhteiskunnan silmissä. Näin tämä kehä on sekä ruokkinut huumeiden käyttöön liittyviä stereotyyppisiä ja kategorisointia, että luonut tarpeen huumeiden käytön salaamiselle. Koska kannabiksen käyttöä ei voida paljastaa kaikissa sosiaalisissa tilanteissa, ovat käyttäjät luoneet tällaisen kontekstin ritualisoimalla kannabiksen käyttönsä. Tämä ritualisointi on kuitenkin muuttunut vähemmän tarpeelliseksi sitä mukaa, kun kannabiksen ja muiden huumeiden käyttö on integroitunut osaksi muuta suomalaista päihdekulttuuria.

Norman E. Zinberg havainnoi, että 1970-luvun yhdysvaltalaiset kannabisrituaalit olivat paljon joustavampia sopivan käyttötilanteen suhteen kuin 1960-luvulla. Zinbergin mukaan tämä johtui siitä, että kannabiksen käytöstä oli tullut Yhdysvalloissa laajemmin hyväksyttyä ja se oli menettänyt suuren osan poikkeavuuden leimastaan. Yhdessä käytön lisääntymisen kanssa oli syntynyt ympäristö, jossa rituaalin asettamat kontrollin muodot eivät olleet enää niin tarpeellisia. Zinbergin tutkimuksen osallistujat muistelivat nostalgisesti ja naureskellen, miten 60-luvun kannabisrituaaleihin liittyi himmeästi valaisuja huoneita, lukittuja ovia, musiikkia, kynttilöitä, suitsukkeita, ihmisiä istumassa ringissä lattialla, kierrättäen yhtä kannabissätkää käyttäjältä toiselle. Haastattelujen aikaan osallistujat pitivät tällaista varhaisempaa käytöstä vanhanaikaisena ja tarpeettomana.²²³

1970-luvun sallivammassa yhdysvaltalaisessa ilmapiirissä uuden käyttäjän ensimmäiset kannabiksen kokeilukerrat saattoivat Zinbergin mukaan vielä muistuttaa 1960-luvun rituaaleja. Pian aloittelijat kuitenkin siirtyivät näistä jäsennellyistä tilanteista ja alkoivat

²²³ Zinberg 1984, 136-137.

sopeuttaa käyttönsä erilaisiin sosiaalisiin asetelmiin. Rituaalin ylläpitämisen kontrollin sijaan käyttäjät sisäistivät nyt yhteiskunnan yleisemmät sosiaaliset sanktiot, jotka ohjasivat heidän käyttöönsä. Näissä olosuhteissa hallittu kannabiksen käyttö voitiin oppia ennen kuin käyttö varsinaisesti alkoi. Koska kannabiksen käyttö oli uusille käyttäjille ennestään niin tuttua, ei normeja ylläpitäviä riittejä tarvinnut enää noudattaa niin tarkasti.²²⁴

Se, että 1970-luvun yhdysvaltalainen kannabiksen käyttö muistuttavaa sitä, millaista se on Suomessa 2010-luvulla, ei ole yllättävää. Yhdysvalloilla on ollut merkittävä asema sekä kannabiksen käytön tapakulttuurin leviämisen Suomessa, että kansainvälisen huumekontrollijärjestelmän synnyssä.²²⁵ Koska kontrollipolitiikalla on ollut olennainen rooli Yhdysvalloista omaksutun suomalaisen huumeaineiden käytön kehityskulkuun, muistuttavat valtioiden kannabiskulttuurit toisiaan.²²⁶

Globalisoituvan maailman kulttuurivaikutteet, joiden mukana kannabiksen käyttö saapui Suomeen 1960-luvulla, vaikuttavat edelleen siihen, miten Suomessa kannabista käytetään ja kuinka siihen suhtaudutaan. Lähes kolmekymmentä Yhdysvaltojen osavaltiota on laillistanut kannabiksen lääkekäytön ja monet näistä sallivat myös sen viihdekäytön. Uruguayssa kannabiksen käyttö laillistui vuonna 2014 ja Kanadassa sama tapahtuu vuonna 2018. Euroopan valtioista Portugali on dekriminoinut huumeiden käytön sekä pienten määrien hallussapidon ja Espanjassa on perustettu kannabiksen kasvatukseen keskittyneitä kollektiiveja.²²⁷ Eurooppalaiset päihteidenkäyttötavat ovatkin lähestyneet toisiaan ja vaporisaattorien kasvanut suosio Suomessa kertoo kannabiskulttuurin kansainvälisestä luonteesta.²²⁸

Kannabiksen käytön arkipäiväistyminen ja rituaalin merkityksen vähenee, on seurausta myös siitä, että käyttäjät kokevat suomalaisen yhteiskunnan suhtautuvan kannabiksen käyttöön vähemmän leimaavasti ja kielteisesti.

Valtteri: Mut onneks nyt tilanne on sillä tavalla parantunu Suomessa tietenkkin että, että sitä on niinkun helpommin saatavilla ja siihen ei liity niin vahvaa semmosta, semmosta pahuutta ja rikollisuuden leimaa.

Virratvuori: Niin.

²²⁴ Zinberg 1984, 136-137.

²²⁵ Onnela 2001, 33.

²²⁶ Hakkarainen 1992b, 164; Partanen 2002, 13.

²²⁷ Hakkarainen & Karjalainen 2017, 20.

²²⁸ Seppälä & Mikkola 2001, 237; Hakkarainen 2016, 190.

Valtteri: Eli ei tunne itseään niinkun rikolliseksi hankkiessaan itselleen niinkun nautintoainetta.

Virratvuori: Niin.

Valtteri: Aiemminhan siihen liitty niinkun valtava pelko. Että jos niinkun vähänäkin käytän jotakin ja ja joku saa selville niin linnassahan ollaan niin että ja koko elämä menee piloille sen takia että. Nyt niinkun se asenneympäristö plus sitten sen asenneympäristön muutoksen vuoksi sitä on helpommin saatavilla. Vaivattomammin saatavilla ja sitten siihen ei liity sitä pelkoa.

Virratvuori: Joo.

Valtteri: Sen käyttöön ei liity pelkoa. (1/2/2017/AV)

Kysyessäni Anni-Liinalta, millaista kannabiksen käyttö oli hänen nykyisessä asuinmaassaan, jossa kannabiksen hallussapito, muttei viihdekäyttö, on dekriminisoitu, jossa sitä on saatavilla enemmän ja jossa paikallinen kulttuuri ei suhtaudu siihen paheksuen, hän vastasi seuraavasti.

Anni-Liina: Että siinä on selkeesti semmonen niinkun. Mun mielestä semmonen niinkun... Niinkun tavallaan... Asian tekemiseen niinkun ja semmoseen niinkun rituaaliseen niinkun pilven polttamisen kanssa suhtautumisen tosi iso ero. En oo törmänny täällä semmoseen niin ritualistiseen meininkiin kuin Suomessa. Et Suomessa se on silleen ”Nyt, nyt poltetaan pilveä. Jes! Nyt on tää hetki!” ja silleen että. Et ennemminkin niinkun täällä se on vaan silleen ”Ai, okei”.

Virratvuori: Se vaikuttaa tosi kasuaalilta täällä.

Anni-Liina: Niin. Niin kuin kaikki muutenkin. (Anni-Liina ja Virratvuori nauravat)

Anni-Liina: Mutta niin sitä mun mielestä sallivampi päihdepolitiikka. Se on, tekee helvetin hyvää ihmisille. Koska ne päihtet ei oo semmonen niin iso juttu missään mielessä. (Anni-Liina 1/11/2017/AV)

Sallivampi ympäristö teki siis Anni-Liinan kokemuksen mukaan kannabiksen ritualisoidusta käytöstä vähemmän merkityksellistä, vaikka käyttöä edelleen ritualisoitiinkin. Informanttini pohtivat, että he kannabiksen laillistuminen tai dekriminisaation jälkeen käyttäisivät kannabista avoimemmin, joko hieman enemmän tai saman verran kuin ennen, mahdollisesti korvaten alkoholin käyttöönsä kannabiksella. He voisivat myös hankkia itselleen vaikutukseltaan mieluisia kannabislajikkeita, toisin kuin nykytilanteessa, jossa hankitun kannabiksen vaikutuksesta ei voi usein tietää, ennen kuin sitä kokeilee. Samalla laillistuminen tai dekriminisaatio mahdollistaisivat avun hankkimisen tilanteissa, joissa kannabiksella on epämiellyttävä vaikutus, ilman pelkoa seuraamuksista.²²⁹

²²⁹ Esimerkiksi. Orvokki Ketola 12/7/2017/AV; Valtteri 1/18/2017/AV; Anni-Liina 1/12/2017/AV; Taylor 1/4/2017/AV

Virratvuori: Luulet sä... Että jos kannabis vaikka nyt huomenna laillistuis, niin se vaikuttais jotenkin sun kannabiksen käyttöön?

Elias: Mm... Sitä mä oon ky miettiny kans. Se... Vaikee sanoa. Mut, mut en mä kyl oikeastaan... Koska se on mulle jo tavallaan niin normaali juttu muutenkin.

Virratvuori: Niin.

Elias: Ja mä toimin aika pitkälti sillä tavalla kuin se olis laillista.

Virratvuori: Niin.

Elias: Et ei se varmaan kyl kauheesti vaikuttais. Et ehkä se, sitä se ehkä tekis et sit mä kasvattaisin kotonakin enkä pelkästään ulkona. (Elias naurahtaa) (Elias. 1/8/2017/AV)

Kuten totesin edellisessä luvussa, oli käyttäjille virallisia sanktioita merkityksellisempää se, miten he kokivat muiden yhteiskunnan jäsenten suhtautuvan kannabiksen käyttöön ja sen käyttäjiin. Vaikka kannabiksen laillinen asema vaikuttaakin siihen, miten siihen Suomessa suhtaudutaan, ei dekriminalisaatio tai laillistuminen poistaisi välittömästi siihen liittyvää leimaa.

Virratvuori: Mites sit, vielä viimeseks, niin jos niinkun kannabiksen käyttö dekriminalisoituis tai laillistus. Niin luuleksä et se vaikuttas siihen kuumotteluun?

Orvokki: No... Kyllä varmasti jonkun verran. Mutta onhan siinä myös jonkun verran. Että se liittyy semmoseen niinkun paheksutuks tulemisen tunteeseen. Että mulla on semmonen samanlainen paheksutuksi tulemisen tunne kun jollain jos mä juon alkoholia jossakin paikassa, mihin se ei oikein kuulu.

Virratvuori: Tai polttaa tupakkaa jossain tai?

Orvokki: Jos polttaa tupakkaa vaikka jossain leikkipuiston vieressä tai, tai istuu jossakin metsässä puiston penkillä ja juo kaljaa ja siitä kävelee ohi jotain vanhoja raittiin näkösiä mummoja. Niin kyllähän se alkaa jotenkin niinkun hävettää. Niin ehkä toi puoli varmaan jäis siihen pilven polttoonkin. Koska ne asenteet tuskin ihan heti lievenis. (Orvokki 3/18/2017/AV)

Vaikka kannabiksen käyttö on arkipäiväistymässä, tietävät käyttäjät, että on edelleen ihmisiä, jotka leimaavat heidät sen kautta. He tietävät myös, että tällä leimaamisella voi olla heille kielteiset seuraukset. Käyttäjien on tämän vuoksi arvioitava ja määriteltävä se, missä tilanteissa ja seurassa kannabiksen käyttö on normaalia ja missä ei, sekä vältettävä potentiaalisesti ongelmallisia tilanteita ja kohtaamisia.²³⁰ Siksi kannabiksen käytön ritualisointi ei ole menettänyt Suomessa vielä merkitystään. Rituaalin konteksti on edelleen se paikka, jossa käyttäjät kokoontuessaan voivat olettaa, että kaikki läsnäolijat,

²³⁰ Hammersley *et al.* 2001, 144.

communitaksen jäsenet, hyväksyvät heidät ja ovat tässä suhteessa tasavertaisia heidän kanssaan.

7. TULOKSET

Tässä tutkielmassa olen tutkinut ritualisoitua suomalaista kannabiksen käyttöä, jonka määrittelin keräämästäni aineistosta tekemieni tulkintojen pohjalta Arnold van Gennepin kuvailemaksi siirtymäriitiksi. Nämä havainnot koskivat sitä, miten johdonmukaisesti suomalaiset kannabiksen käyttäjät noudattivat kannabiksen käytössään toisiinsa verrattavia normeja ja etikettiä, sekä käyttäjien vernakulaarissa esiintyneeseen tilan menetyksen pelkoon ja marginalisoinnin kokemukseen. Kuten rituaalit yleensä, ritualisoitu kannabiksen käyttö noudatti opittua kaavaa ja oli selkeästi käyttäjien arkielämästä erotettu erityinen hetki.

Van Gennepin siirtymäriiteissä läsnä olevaksi pyhäksi määrittelin William Padenin ja Edward Shilsin näkemykset yhdistäen auktoriteettien valvomaksi yhteiskuntajärjestykseksi normeineen ja lakeineen. Alhaiseksi määrittelin tilan, jossa tätä järjestystä ei ole ja jossa näitä normeja ja lakeja ei noudateta. Tähän alhaiseen tilaan yhteiskunnan jäsen on vaarassa tulla yhdistetyksi käyttäessään kannabista, jonka määrittelin suomalaiseksi tabuksi siihen liittyvän Juha Partasen kuvaaman suomalaisten kaksijakoisen suhtautumisen vuoksi.²³¹ Tällöin hän asettuu myös yhteiskunnan virallisten ja epävirallisten sosiaalisen kontrollin muotojen piiriin.

Tämän tabun rikkomisen seurauksia tarkastelin Howard Beckerin leimautumisteorian ja Anton J.M Dijkerin sekä Willem Koomenin siihen liittämien toleranssin ja sopeutumisen käsitteiden kautta. Määrittelin huumeiden käytön Suomessa poikkeavana nähdyksi toiminnaksi, jonka harjoittajaksi mielletty yksilö voidaan leimata yhteiskunnassa vallitsevien Juha Partasen määrittelemän narkofobisten asenteiden takia. Näin leiman kautta nämä asenteet alkavat määrittää yksilön koko statusta ja identiteettiä.²³² Poikkeavuutta voidaan kuitenkin myös suvaita ja siihen voidaan sopeutua etenkin, jos poikkeavuus ei ole paljastunut julkisesti.²³³

²³¹ Partanen 2002, 18-19.

²³² Partanen 2002, 18-19.

²³³ Dijker & Koomen 2007, 11; 6-7.

Julkisesti poikkeavaksi tunnistettu henkilö voi kärsiä leimastaan kaikilla elämänsä osa-alueilla. Poikkeavaksi leimattu yhteiskunnan jäsen, kuten kannabiksen käyttäjä, voidaan syrjäyttää konventionaalisista ryhmistä.²³⁴ Leimautuessaan kannabiksen käyttäjä siirtyy yhteiskunnan jäsenen tilasta sen ulkopuolella olevaksi alhaiseksi olennoiksi. Leimautumisen vaaran vuoksi yhteiskunnan jäsenen on salattava poikkeavuutensa, jolloin se ei muutu konkreettiseksi.²³⁵

Kun yhteiskunnan jäsen käyttää kannabista, tuntee hän, että hänen salatun poikkeavuutensa paljastuminen on paljon todennäköisempää. Kannabiksen käyttö toimintana tekee poikkeavuudesta konkreettista, jos yhteiskunta huomaa sen. Näin käyttäjä on liminaalitulassa pyhän yhteiskuntajärjestyksen ja alhaisen epäjärjestyksen välillä. Kannabiksen käyttäjä on liminaalitulassa, yhteiskunnan suvaitsevaisuuskynnyksen päällä, kokee hän pelkoa, kuumotusta, siitä, että hän menettää tilansa yhteiskunnan jäsenenä ja hänet yhdistetään leimaamalla kaikkeen siihen, mikä mielletään yhteiskuntarakenteen ulkopuoliseksi, alhaiseksi.

Koska kannabiksen vaikutus yksilöön koostuu sen objektiivisen fyysisen vaikutuksen lisäksi sen tulkinnasta, on konteksti, jossa käyttö tapahtuu, erityisen tärkeä.²³⁶ Jos käyttö tapahtuu kontekstissa, jonka määrittää pelko leimatuksi tulemisesta ja sitä seuraavista toimenpiteistä, on kannabiksen käyttö epämiellyttävää. Ritualisoidun kannabiksen käytön tarkoitus on antaa käyttäjille turvaa tässä tilanteessa. Tämä ilmenee esimerkiksi rituaalin valmisteluissa, joissa korostuu mukavuuden tavoittelun lisäksi tarve minimoida sellaiset tekijät, jotka voivat johtaa osallistujien poikkeavuuden paljastumiseen tai muistuttavat heitä leimautumisen uhasta.

Koska kannabiksen käyttö on kiellettyä ja sanktioitua toimintaa, voidaan se paljastaa vain tietyille ihmisille ja oikeissa sosiaalisissa tilanteissa.²³⁷ Ritualisoitu kannabiksen käyttö luo kannabiksen käytölle sosiaalisen tilanteen, joissa sen paljastamisen ei aiheuta leimautumisen vaaraa. Tässä tilanteessa toimintaa ohjaavat suomalaisen kannabiskulttuurin normit ja rituaalin etiketti, jotka käyttäjät ovat omaksuneet kokeneemilta käyttäjiltä ja joita he itse kantavat ja välittävät perinteenä eteenpäin. Tämän perinteen mukana käyttäjäsukupolvelta toiselle siirtyy normeja, kuten mielialan ja käyttötilanteen merkitys, vastavuoroisuuden periaate, varovaisuus alkoholin ja

²³⁴ Becker 1997, 33-35.

²³⁵ Becker 1997, 20.

²³⁶ Blumer 1976, 170.

²³⁷ Hammersley *et al.* 2001, 137-138.

kannabiksen sekakäytössä, kannabiksen väärinkäytön välttämisen sekä kannabiksen käyttö tavalla, joka ei kiinnitä ulkopuolisten huomiota muihin käyttäjiin.

Suomalaisella ritualisoidulla kannabiksen käytöllä on yhtäläisyyksiä sekä Norman E. Zinbergin havainnoiman 1960- ja 1970-lukujen yhdysvaltalaiseen kannabiksen käytön, että Satu Apon tutkimien suomalaisten ruoan ja juoman vaihtorituaalien kanssa.²³⁸ Tässä valossa vaikuttaa siltä, että Yhdysvalloista 1960-luvulla Suomeen saapuneet tavat ovatkin yhdistyneet valtaa pitävään suomalaiseen päihdekulttuuriin. Suomalaisella ritualisoidulla kannabiksen käytöllä on myös ominaisuuksia, jotka tekevät siitä oman kokonaisuutensa. Tätä päätelmää tukevat informanttieni huomiot siitä, miten rituaalien etiketit ovat eronneet suomalaisista vastineistaan heidän ottaessaan osaa kannabisrituaaleihin ulkomailla.

Suomalaisen ritualisoidun kannabiksen käytön kannabiksen käytön merkitys on tuoda rakenteen ja turvallisuuden tunnetta tilanteeseen, jossa sen osallistujat rikkovat tabua ja huumeiden käyttäjäksi leimautumisen todennäköisyys kasvaa. Rituaaliin liittyvä suomalaisen kannabiskulttuurin normeihin perustuva kaavamainen toiminta ja jaettu liminaalisuuden tunne tuovat rituaalin osallistujat yhteen. Näin syntynyt *communitas* toimii tilapäisenä yhteisönä yksilöille, jotka eivät liminaalisuutensa vuoksi ole täysin yhteiskunnan jäseniä, mutta eivät ole myöskään täysin sen ulkopuolella. *Communitaksen* sisällä kannabiksen käyttö voidaan tuoda vapaasti esille, jolloin siitä tulee *communitaksen* jäseniä yhdistävä symboli.

Koska ritualisoitu kannabiksen käyttö tapahtuu jaettujen normien ja etiketin mukaan, eivät kannabisrituaalit ole liminaalisen kaaoksen tunteen värittämiä, vaan etenevät osallistujien odottamalla tavalla, kuten muutkin sosiaaliset tilanteet. Tämä sekä normalisoi käyttötilannetta, että kannabiksen käyttöä itsessään. Koska käyttäjät ovat tilanteessa, jossa kaikki osallistujat toimivat samalla, he tuntevat toimintansa ja tätä kautta itsensä poikkeavan sijaan normaaliksi. Kuten Erich Goode, Pauliina Seppälä ja Tomi Mikkola huomioivat, vahvistuvat rituaalin osallistujien väliset siteet ja yhtenäisyyden tunne sen kautta.²³⁹ Tämä yhtenäisyyden tunne ei ole ainoastaan osallistujien välinen, vaan ulottuu myös heidän kokemukseensa siitä, että he ovat kannabiksen käytöstään huolimatta yhtenäisiä yksilöitä.

²³⁸ Zinberg 1984, 137-138; Apo 2001, 132-133.

²³⁹ Goode 1976, 219-221; Seppälä & Mikkola, 2004.78.

Siirtymäriittinä kannabiksen ritualisoidulla käytöllä on merkitystä niin kauan, kuin kannabiksen käyttöön liittyy liminaalisuuden tunne. Koska ritualisoitu kannabiksen käyttö sekä normalisoi kannabiksen käyttöä, että kasvattaa käyttäjien kokemusta, muuttuu sen tarjoama communitaksen tarjoama turva ajan myötä vähemmän merkitykselliseksi. Käyttäjän itsevarmuus kasvaa ja hän näkee kannabiksen käytön paljastumisen yhä pienempänä uhkana. Todennäköisesti hän on rituaaleihin osallistumisen kautta muihin kannabiksen käyttäjiin ja näin tietää, että on olemassa monia muita, jotka ovat hänen kaltaisiaan poikkeavia.

Aineistoni perusteella virallisetkaan sanktiot eivät välttämättä vaikuta ratkaisevasti kannabiksen käyttöön tai edes aiheuta sitä julkista leimautumista, johon pääosa käyttäjien peloista tulkintani mukaan liittyy. Yhteiskunnan kontrollikoneistoa tärkeämpi asema on käyttäjän lähipiirillä, joiden hyväksyntää hän tarvitsee. Jos lähipiiri leimaamisen sijana sivuuttaa tai sopeutuu hänen poikkeavuuteensa, menettää ajatus julkisesta leimautumisesta osan merkityksestään. Haastattelemani käyttäjät tuovatkin salattua poikkeavuuttaan esille sosiaalisissa tilanteissa, kuten tekemissäni haastatteluissa, jotka he näkevät siihen sopiviksi.

Suurin osa haastattelemistani ja seuraamistani käyttäjistä, joilla oli useita vuosia kokemusta kannabiksen käytöstä, ei kokenutkaan enää kannabiksen käyttönsä paljastumista samanlaisena uhkana kuin ennen. He olivat sopeuttaneet kannabiksen käytön muuhun elämäänsä ja harrastivat ja toivat sitä esille siihen sopivissa tilanteissa. Kannabiksen käyttöä ritualisoitiin edelleen, mutta enemmän tavan vuoksi kuin välttämättömyydestä. Communitaksen luoma turva ei ollut enää samalla tavalla tarpeellista, mutta se toimi edelleen sosiaalisten siteiden vahvistajana. Liminaalisuuden pelko oli heikentynyt ja sen oli korvannut kannabiksen käyttö keinona poistua hetkeksi arjesta, jonka osa siitä oli samalla tullut.

Tämä yksilötasolla tapahtunut kannabiksen käytön arkipäiväistyminen ja integroituminen osaksi muun elämän rytmiä on nähtävissä myös siinä, miten kannabiksen käyttö on tullut osaksi suomalaista päihdekulttuuria. Se ei ole enää 1960-luvun vastakulttuurin symboli, vaan siitä on tullut tietyissä sosiaalisissa tilanteissa, kuten opiskelijoiden illanvietoissa, yöelämässä, konserteissa ja festivaaleilla hyväksyttyä toimintaa. Kun kannabiksen käyttö rajataan siihen sopiviin sosiaalisiin tilanteisiin, se ei vaaranna käyttäjän tilaa yhteiskunnan jäsenenä.

Vaikka kannabiksen käyttö voidaan tuoda protestiluontoisesti esiin, ei suurella osalla käyttäjistä ole tarvetta siihen. Kannabiksen käytön laittomuus ja sen paheksunta vaikeuttavat kannabiksen hankintaa ja käyttöä, sekä tekevät siitä toisinaan epämiellyttävää, mutta ne eivät estä sitä. Yksittäinen käyttäjä ei voita mitään poikkeavuutensa julkiseksi tuomisella oman lähipiirinsä ulkopuolella. Kannabiksen käyttö tulee julkisesti pääsääntöisesti esille vain sellaisten yksilöiden kautta, jolla ei ole mitään menetettävää, tai joiden käyttö tulee julki rikoksena tai hoitoon hakeutumisen syynä. Näin myös käsitykset kaikista kannabiksen käyttäjistä väistämättä perustuvat näihin yksilöihin.

Tästä huolimatta kannabiksen käyttö on muuttumassa Suomessa yleisemmin hyväksytyksi sekä tilastojen, että informanttieni kokemusten mukaan. Tämä johtuu sekä kannabiksen käytön muuttumisesta tavallisemmaksi nuorten aikuisten parissa, että laajemmista globaaleista kulttuurivaikutteista.²⁴⁰ Huumeekulttuuri on globaali ilmiö, jossa etenkin Yhdysvaltojen kaltaisissa valtioissa tapahtuvat huume politiikan ja trendien muutokset ulottuvat kauas. Se onkin myös huomattavan joustava ilmiö, joka kykenee mukautumaan muuttuviin olosuhteisiin. Jonain päivänä suomalainen kannabisrituaali tulee todennäköisesti näyttämään käyttäjistä auttamattoman vanhanaikaiselta ja tarpeettomalta uusiin valtakulttuurissa vallitseviin tapoihin verrattuna, kuten Zinbergin haastatteleminen käyttäjien tapauksessa.²⁴¹

Vaikka kannabiksen käyttöä on yritetty kitkeä Suomesta jo kohta kuudenkymmenen vuoden ajan, on vakiintuneesta kannabiskulttuurista tullut kansanperinnettä, jota käyttäjäsukupolvet kantavat, välittävät eteenpäin ja muokkaavat olosuhteisiin sopeutuen itsensä näköiseksi. Jotain suomalaisen kannabisperinteen jatkuvuudesta kertoo se, että Turussa aurinkoisena kesäpäivänä kävellessään saattaa haistaa kannabiksen niillä samoilla paikoilla, jonne 1960-luvun keskusryhmät kokoontuivat ennen käytön kriminalisointia ja huume kuvioiden pirstoutumista.

8. TYÖN REFLEKTOINTI JA JATKOTUTKIMUS

Antti Häkkisen ja Mikko Salasuon mukaan salattujen, hävettyjen ja vaiettujen aiheiden tutkimus on pitkälti salapoliisityötä. Se vaatii usein monitietäistä tutkimusotetta, kykyä

²⁴⁰ Hakkarainen *et al.* 2015, 326-327; Hakkarainen 2015, 115.

²⁴¹ Zinberg 1984, 136-137.

yhdistellä erilaisia aineistoja toisiinsa ja innovatiivisia metodeja: kykyä lukea aineistoja, tulkita puhetta, ymmärtää todellisuutta ja nähdä toisin. Vaikka aineistopohja on usein hatara ja tieto ja monet asiayhteydet epävarmoja, pyrkimys kokonaisuuteen ja kokonaisnäkemykseen luo edellytykset uskottavan tulkintakehikon konstruoimiseen. Jos tutkimuksen kohteena on salattu erilliskulttuuri, se tulee tavoittaa rakenteen, sisäisten ja ulkoisten suhteiden sekä toimintalogiikan tasoilla.²⁴²

Tutkielman kirjoittaminen ilmiöstä, jonka tutkimuksesta oppiaineessa ei ole pitkää historiaa ja sen tarjoamia esimerkkejä, on tuntunut välillä tuntemattomilla vesillä olemiselta. Uudelta ja jännittävältä, mutta myös toisinaan yksinäiseltä ja turhautavalta. Suuri apu minulle on ollut tämän suunnan etsimisessä ovat olleet kanssaopiskelijani, oppiaineeni henkilökunta ja huumeutkijat, joiden kanssa olen keskustellut tutkielmastani. Folkloristiikan monitieteinen ote mahdollistikin erilaisten teorioiden ja lähdekirjallisuuden soveltamisen, jonka lopputuloksena syntyi lopulta mielestäni eheä looginen kokonaisuus.

Suomalaisen salatun kannabiksen käytön kaltaisen ilmiön laadullinen tutkimus saavuttaa vain pienen osan tutkimastaan kokonaisuudestani. Analyysini tulokset kuitenkin mukailevat tuloksia, joihin kannabiksen ja muiden huumeiden tutkijat päätyneet niin Suomessa kuin ulkomaillakin. Kannabiksen ritualisoidun käytön tarkastelu siirtymäriittinä tuotti kiinnostavan kuvan siitä, miten joustavaa ja strategista ritualisoitu toiminta voi olla ja kuinka se voi tuoda järjestystä tilanteisiin, joissa sitä muuten ei olisi. Samalla se havainnollisti hyvin sitä, miten poikkeavuutta luovat leimaamisen prosessit toimivat ja vaikuttavat yksilöiden ja ihmisryhmien toimintaan.

Tarkoitukseni on jatkaa tutkielmassani aloittamaani työtä kirjoittamalla kannabiskulttuuria käsittelevä väitöskirja Kanadassa, jossa aion jatkaa opintojani. Odotan mielenkiinnolla, että pääsen tutkimaan sitä, miten Kanadassa näillä näkymin vuoden 2018 aikana tapahtuva kannabiksen laillistuminen vaikuttaa monella tavoin Suomeen verrattavan pohjoisen hyvinvointivaltion kannabiskulttuuriin. Aion samalla jatkaa suomalaisen kannabiskulttuurin seuraamista ja sitä, miten vaporisaattorien käytön kaltaiset globaalit trendit vaikuttavat tulevaisuudessa suomalaiseen kannabiskulttuuriin.

Lupaaviksi suomalaista kannabiskulttuurin tutkimuksen aiheiksi ovat tutkielmassani sivuamani kuumotusjutut sekä kannabiksen käyttöön liittyvä rikas slangisanasto. Myös

²⁴² Häkkinen & Salasuo 2015, 13-14.

kannabiksen lääkekäyttäjien kokemukset laillisen lääkkeen käytöstä, joka muissa konteksteissa kuitenkin määritellään laittomaksi huumeeksi, olisi kiinnostava ja ajankohtainen tutkimuksen aihe.

Etenkin hedelmälliseltä kentältä vaikuttaa internetissä käytävä huumeiden käyttöä koskeva keskustelu, jota Pauliina Seppälä ja Tomi Mikkola tutkivat. Heidän seuraamansa huume keskustelut olivat jatkuvassa vuorovaikutuksessa osallistujien tuodessa foorumeille tietoa valtamediasta, tieteellisistä julkaisuista ja internet-sivustoilta ympäri maailmaa. Tieteellisen ja teoreettisen tiedon rinnalla virtasi kokemusperäinen tieto, jota käyttäjät tuottivat itse päihteitä käyttämällä ja kokemuksistaan kertomalla. Tiedon sisäistämistä edisti elämyksellisyys, jota toivat omakohtaisten kokemusten jakaminen muiden kanssa sekä keskustelujen tunnelataukset.²⁴³

Informanttini Atlaksen mukaan etenkin nuoret tuntuvat nykyään saavan kaiken tietonsa kannabiksesta internetistä. Tietoisuus kannabiksesta on hänen mukaansa nykyään ”ihan eri tasolla” verrattuna siihen, kun hän itse aikoinaan aloitti kannabiksen käyttönsä.²⁴⁴ Hyvä esimerkki tästä on Elias, joka on Atlasta puolet nuorempi kannabiksen käyttäjä. Hän kertoi olleensa niin pohjattoman kiinnostunut kannabiksesta, että hän opiskeli sitä jo yläasteella internetin avulla, eikä kukaan opettanut häntä käyttämään sitä.²⁴⁵ Tällainen internetin kautta tapahtuva oppiminen voikin hyvin korvata tulevaisuudessa kokeneempien käyttäjien noviiseille antamaa oppia.

Muistitietotutkimukselle tärkeä aihepiiri olisi 1960-luvun ensimmäisen huumeaallon aikaisten käyttäjien muistitiedon keruu. Jollei näitä käyttäjiä haastatella pian, voi suuri osa suomalaisen huume kulttuurin syntyäaikoja koskevasta tiedosta kadota historian hämärään. Tällaista keruuta onkin onneksi alettu tehdä suomalaisen huume tutkimuksen piirissä. Heini Kainulainen, Sanna Rönkä ja Jenni Savosen toimittamassa kirjassa *Vanha liitto. Kovien huumeiden käyttäjät 1960-1970 -lukujen Helsingistä* useat kirjoittajat kuvaavat ensimmäisen huumeaallon aikaista helsinkiläisen huumeiden käytön maailmaa haastatteleamalla kolmeakymmentä tuon ajan huumeiden käyttäjää. Toivonkin keräämälläni ja arkistoimallani aineistolla olevan vastaavaa arvoa tulevaisuuden suomalaiselle huume kulttuurin historian tutkimukselle.

²⁴³ Seppälä & Mikkola 2004, 42.

²⁴⁴ Atlas 1/8/2017/AV

²⁴⁵ Elias 1/2/2017/AV

Löysin kenttätöni aikana myös kannabista koskevia kaupunkitarinoiksi tulkitsemiani tarinoita. Esimerkki tällaisesta tarinasta koskee runsaasta kannabiksen käytöstään tunnettua yhdysvaltalaista rap-artisti Snoop Doggia. Hänen kerrotaan vuonna 2012 Turussa vieraillessaan lähes pökertyneen poltettuaan paikallista *Turku G13* -kannabislajiketta. Olen kuullut tästä tarinasta myös tanskalaisen variantin, jossa Snoop Dogg vierailee Kööpenhaminan Christianian vapaakaupungissa kokeilemassa paikallista kannabista, vastaavin lopputuloksin. Kaiken kaikkiaan vaikuttaa siltä, että kannabiksen käytössä riittää runsaasti tutkittavaa myös folkloristille.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

- Anni-Liina. Äänite 1. 2017. Haastattelijana Akseli Virratvuori.
- Atlas. Äänite 1. 2016. Haastattelijana Akseli Virratvuori.
- Elias. Äänite 1. 2017. Haastattelijana Akseli Virratvuori.
- Elias. Äänite 2. 2017. Haastattelijana Akseli Virratvuori.
- Elias. Äänite 3. 2017. Haastattelijana Akseli Virratvuori.
- Elias. Äänite 4. 2017. Haastattelijana Akseli Virratvuori.
- Hoover ja Pierce. Äänite 1. 2015. Haastattelijana Akseli Virratvuori.
- Malin. Äänite 1. 2015. Haastattelijana Akseli Virratvuori.
- Orvokki Ketola. Äänite 1. 2015. Haastattelijana Akseli Virratvuori.
- Orvokki Ketola. Äänite 2. 2017. Haastattelijana Akseli Virratvuori.
- Orvokki Ketola. Äänite 3. 2017. Haastattelijana Akseli Virratvuori.
- Sirkka ja Sepi. Äänite 1. 2015. Haastattelijana Akseli Virratvuori.
- Sirkka ja Sepi. Äänite 2. 2015. Haastattelijana Akseli Virratvuori.
- Sirkka ja Sepi. Äänite 1. 2016. Haastattelijana Akseli Virratvuori.
- Sirkka. Äänite 1. 2016. Haastattelijana Akseli Virratvuori.
- Sirkka. Äänite 2. 2017. Haastattelijana Akseli Virratvuori.
- Taft. Haastattelumuistiinpanot. 2015. Haastattelijana Akseli Virratvuori.
- Taylor. Äänite 1. 2015. Haastattelijana Akseli Virratvuori.
- Tonttu ja Uolevi. Äänite 1. 2016. Haastattelijana Akseli Virratvuori.
- Tonttu ja Uolevi. Äänite 2. 2016. Haastattelijana Akseli Virratvuori.
- Tonttu ja Uolevi. Äänite 3. 2016. Haastattelijana Akseli Virratvuori.
- Tonttu ja Uolevi. Äänite 4. 2016. Haastattelijana Akseli Virratvuori.
- Uolevi. Äänite 1. 2017. Haastattelijana Akseli Virratvuori.
- Valtteri. Äänite 1. 2017. Haastattelijana Akseli Virratvuori.
- Washington, Jefferson, Roosevelt ja Lincoln. Äänite 1. 2015. Haastattelijana Akseli Virratvuori.
- Washington, Jefferson, Roosevelt ja Lincoln. Äänite 2. 2015. Haastattelijana Akseli Virratvuori.

Verkkosivut

Eloren arkisto. Elore 2/2003 julkaistu Outi Fingeroosin artikkeli *Refleksiiviinen paikantaminen kulttuurin tutkimuksessa*.

<http://www.elore.fi/arkisto/2_03/fin203c.html> 3.12.2017.

Finlex-sivusto. Henkilötietolaki 1999/523. 4.11.2017. Annettu Helsingissä 22.4.1999.

<<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990523#L1>> 3.12.2017.

Finlex-sivusto. Laki Viranomaisten toiminnan julkisuudesta 1999/621. Annettu

Helsingissä 21.5.1999. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621#L1>>

3.12.2017.

Finlex-sivusto. Oikeudenkäymiskaari 1734/4. Annettu Helsingissä 1.1.1734. Saatavilla

sähköisesti soitteessa <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1734/17340004000#L1>>

3.12.2017.

Finlex-sivusto. Rikoslaki 19.12. 1889/39. Annettu Helsingissä 19.12.1889. Saatavilla

sähköisesti osoitteessa <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L1>>

3.12.2017.

Finlex-sivusto. Suomen perustuslaki. 1999/731. Annettu Helsingissä 11.6.1999.

Saatavilla sähköisesti osoitteessa

<<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L1>> 3.12.2017.

Finlex-sivusto. Huumausainelaki. 2008/373. Annettu Helsingissä 30.5.2008. Saatavilla

sähköisesti osoitteesta. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2008/20080373#L1P3>>

3.12.2017.

Päihdelinkki.fi-sivusto. Kannabis (marihuana ja hasis).

<<https://www.paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/huumeet-ja-muut-paihdyttavat-aineet/kannabis-marihuana-ja-hasis>> 3.12.2017.

Tilastokeskus. Katsaus poliisin tullin ja rajavartiolaitoksen tietoon tulleeseen

rikollisuuteen. 1.5. Päihderikokset.

<http://www.stat.fi/til/rpk/2014/13/rpk_2014_13_2015-03-31_kat_001_fi.html>

3.12.2017.

Sähköpostiviestit, suulliset tiedonannot ja muistiinpanot

Hakkarainen, Pekka. Keskustelu. 2017.

Harkness, Shawnee. Otteita keskeneräisestä väitöskirjasta. 2017.

Vuosien 2014-2017 välillä tehdyn kenttätöiden aikana tehdyt muistiinpanot.

Ketola, Antti. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston lakimies. Kysymys tutkijan todistusvelvollisuudesta. Sähköpostiviesti tekijälle 14.3.2017. Tekijän hallussa.

Kirjallisuus

Apo, Satu. 2001. *Viinan voima. Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun- ja kulttuuriin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Alasuutari, Pertti. 1999. *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.

Anttila, Katriina. 1988. Folkloristiikan pro-gradu –tutkielma. *1960-luvun vastakulttuurin maailmankuvasta*. Kulttuurien tutkimuksen laitos. Humanistinen tiedekunta. Turun yliopisto.

Becker, Howard. 1997. *Outsiders. Studies in the Sociology of Deviance*. New York: The Free Press of Glencoe.

Bell, Catherine. 1997. *Ritual: Perspectives and Dimensions*. New York: Oxford University Press.

Blumer, Herbert. 1976. Recruitment Into Drug use. - Coombs, Robert H, Fry, Lincoln J, Lewis & Patricia G, (toim.) *Socialization in Drug Abuse*. 161-175. Cambridge, Massachusetts: Schenkman Publishing Company, Inc.

Bothas, Heikki. 2002. Huumetestit suomalaisissa yrityksissä. - Lääke todelliseen vai kuviteltuun uhkaan? *Yhteiskuntapolitiikka* 67 (2002): 1. 44-53.

Conrad, Peter & Schneider, Joseph 1992. *Deviance and Medicalization. From Badness to Sickness*. Philadelphia: Temple University Press.

Dijker, Anton J.M. and Koomen, Willem 2007: *Stigmatization, Tolerance and Repair: An integrative Psychological Analysis of Responses to Deviance*. Cambridge: Cambridge University Press.

Eronen, Anna. 2016. Folkloristiikan pro-gradu –tutkielma. *Päihhteistä rakentuva naiseus. Diskurssianalyttinen tutkimus naisten päihdekertomuksista*. Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. Humanistinen tiedekunta. Turun yliopisto.

Fabian, Johannes. 1971 Language, History and Anthropology. *Philosophy of Social Sciences* 1 (1971), 19-47.

Furst, Peter T. 1972. *Flesh of the Gods: The Ritual Use of Hallucinogens*. London: Allen & Unwin.

Fingeroos, Outi & Haanpää, Riina. 2006. Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. – Fingeroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija. *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2006.

Goffman, Erving. 1968. *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Harmondsworth: Penguin.

Goldstein E, Diane & Shuman, Amy. 2012. The Stigmatized Vernacular: Where Reflexivity Meets Untellability. - Goldstein E, Diane & Shuman, Amy, (toim.) *Journal of Folklore Research* Vol. 49, No. 2, The Stigmatized Vernacular. 113-126. Indiana University Press.

Goode, Erich. 1976. Multiple Drug Use Among Marijuana Smokers. - Coombs, Robert H, Fry, Lincoln J & Lewis, Patricia G, (toim.) *Socialization in Drug Abuse*. 211-233. Cambridge, Massachusetts: Schenkman Publishing Company, Inc.

- Hakkarainen, Pekka. 1992a. Huumausaineiden käyttötavat - Kontula, Osmo, (toim.) *Huumeiden käyttäjät Suomessa*. Helsinki: Kirjayhtymä 1992. 119-146.
- Hakkarainen, Pekka. 1992b. *Suomalainen huumeekysymys. Huumausaineiden yhteiskunnallinen paikka Suomessa toisen maailmansodan jälkeen*. Alkoholisäätiön julkaisuja 42. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Hakkarainen, Pekka, Perälä, Jussi & Metso, Leena. 2011. *Kukkaa pukkaa: kannabiksen kotikasvatus Suomessa*. *Yhteiskuntapolitiikka* 76 (2011): 2, 148-168. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Hakkarainen, Pekka, Karjalainen, Karoliina, Ojajärvi, Anni & Salasuo, Mikko. 2015. *Huumausaineiden ja kuntodopingin käyttö ja niitä koskevat mielipiteet Suomessa vuonna 2014*. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (2015): 4, 319-333. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Hakkarainen, Pekka. 2015. Miten tutkia huumeitrendejä? - Antti Häkkinen & Mikko Salasuo, (toim.) *Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä*. 81-119. Tampere: Vastapaino.
- Hakkarainen, Pekka. 2016. Vaporizing the pot world: Easy, healthy and cool – *Drugs and Alcohol Today*. Vol. 16 (2016): 3, 185-193. Emerald Group Publishing Limited.
- Hammersley, Richard, Jenkins, Richard & Reid, Marie. 2001. Cannabis Use and Social Identity. - *Addiction Research & Theory*, 2001. Vol.9, No. 2, 133-150.
- Heinonen, Markku. 1989. *Käyttäjä kohtaa kontrollin. Hoito ja kontrolli huumenuorten kokemina*. Helsinki: Sosiaalihuolto.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena. 1995. *Teemahaastattelu*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko. 2015. Johdanto - Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko, (toim.) *Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä*. 9-19. Tampere: Vastapaino.
- Hämeen-Anttila, Jaakko. 2013. *Trippi ihmemaahan. Huumeiden kulttuurihistoria*. Helsinki: Otava.
- Järviluoma, Helmi. 2010. Podetko ystävyttä? Etnografian ja biofilian haaste. – Pöysä, Jyrki, Järviluoma, Helmi & Vakimo, Sinikka, (toim.) *Vaeltavat metodit*. 234-257. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Kainulainen, Heini. 2009. *Huumeiden käyttäjien rikosoikeudellinen kontrolli*. Helsinki.: Hakapaino Oy.
- Kainulainen, Heini. 2015. Poliisit ja rosvot. – Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko, (toim.) *Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä*. 51-81. Tampere: Vastapaino.
- Kainulainen, Heini, Savonen, Jenni & Rönkä, Sanna, (toim.) 2017. *Vanha liitto. Kovien huumeiden käyttäjät 1960-1970 -lukujen Helsingistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kekoni, Taru. 2007. *Kannabiksen käyttö, yhteiskunnallinen reagointi ja siihen vastaaminen*. Tampere: Tampere University Press.
- Kinnunen, Aarne. 1992. Hallittu huumeiden käyttö on mahdollista. *Alkoholipolitiikka* 57 (1992):1, 38-44.

- Klein, Axel. 2008 *Drug and the World*. London: Reaktion Books.
- Koivuranta, Aliisa. 2015. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. ”*En ole työkaluina, oppaina, leikkikaluna ja lääkkeinä käyttämieni psykedeelien orja*” *Kokemuksia huumaussaineiden viihdekäytöstä*. Sosiaalitieteiden laitos. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Turun yliopisto.
- Korkeila, Jyrki & Koski, Kaarina. 2017 *Kummat kokemukset, häpeäleima ja psykoosit*. – Honkasalo, Marja-Liisa & Koski, Kaarina, (toim.) *Mielen rajoilla. Arjen kummat kokemukset*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2017. 235-267.
- Kuula, Arja. 2006. *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.
- Lehtinen, Katri. 2017. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma. *Elämänhallinta ja psykedeelit. Nuorten aikuisten kokemuksia psykedeelien käytön ja elämänhallinnan yhteydestä*. Turun yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Sosiaalitieteiden laitos.
- Määttä, Paula. 1975. *Jyväskylän hasiksenpolttajien vaiheet 1970-luvulla*. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisuja 257/1975. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos: Jyväskylän yliopisto.
- Onnela, Tapio. 2001. *Huumeet ja huumekontrolli historian näkökulmasta*. - Onnela, Tapio, (toim.) *Pyhä huumesota. Huumepolitiikan pelkoja ja utopioita*. Helsinki: Visio. 19-41.
- Paden, William. E. 1996. Sacrality as Integrity. ”Sacred Order” as a Model for Describing Religious Worlds. – Idinopulos, Thomas A. & Yonan, A. Edward, (toim.) *The Sacred & its Scholars. Comparative Methodologies for the Study of Primary Religious Data*. 3-18. Leiden: E. J. Brill.
- Partanen, Juha. 2002. Huumeet maailmalla ja Suomessa. - Kaukonen, Olavi & Hakkarainen, Pekka, (toim.) *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*. 13-38. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- Perälä, Jussi. 2011. ”Miksi lehmät pitää tappaa?” Etnografinen tutkimus 2000-luvun alun huumemarkkinoista Helsingissä. *Tutkimus* 56. Helsinki: Unigrafia Oy.
- Perälä, Jussi. 2013. *Ikuinen säättö. Helsingin huumemarkkinat*. Helsinki: Like.
- Perttula, Juha. 2006. Kokemus ja kokemuksen tutkimus. Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. – Perttula, Juha & Latomaa, Timo, (toim.) *Kokemuksen tutkimus: Merkitys, tulkinta, ymmärtäminen*. Helsinki: Dialogia.
- Pöysä, Jyrki. 1989. *Betoni Kukkii. Kirjoituksia nykyperinteestä*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Raunola, Iiona. 2010. Osallisuus ja dialoginen paikantuminen etnografisessa kenttätyössä. - Pöysä, Jyrki, Järviluoma, Helmi & Vakimo, Sinikka, (toim.) *Vaeltavat menet. 258-284*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Salasuo, Mikko & Rantala, Kati. 2002. Huumeiden viihdekäyttö ajankuvana. - Kaukonen, Olavi & Hakkarainen, Pekka, (toim.) *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*. 38-68. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- Seppälä, Pauliina. 2003. *Havaintoja huumeista. Tutkimus uusien huumeilmiöiden varhaisena tunnistajana*. Saarijärvi: Stakes.

- Seppälä, Pauliina & Mikkola, Tomi. 2001. Aaltoja vai vedenpinnan pysyvää nousua? - Onnela, Tapio (toim.), *Pyhä huumesota. Huumepolitiikan pelkoja ja utopioita*. Helsinki: Visio. 227-239.
- Seppälä, Pauliina & Mikkola, Tomi. 2004. *Huumeet internetissä ja nuorisokulttuureissa*. Helsinki: Stakes.
- Shils, Edward. 1975. *Center and Periphery: Essays in Macrosociology*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Shuman, Amy & Bohmer, Carol. 2012. The Stigmatized Vernacular: Political Asylum and the Politics of Visibility/Recognition - Goldstein E, Diane & Shuman, Amy, (toim.) *Journal of Folklore Research* Vol. 49, No. 2, The Stigmatized Vernacular. 199-226. Indiana University Press.
- Siikala, Anna-Leena. 1979. Kärpässien rituaalinen käyttö pohjoisessa Euroopassa. - *Alkoholipolitiikka* 44(1979):1. 42-46.
- Siikala, Anna-Leena. 1999. *Suomalainen šamanismi. Mielikuvien historiaa*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Sjöberg, Sari. 1998. *Kannabiskysymyksen subjektiiviset, yhteiskunnalliset ja kulttuuriset ulottuvuudet. Kannabiksen käyttö ja kannabiksen avulla tuotettu päihtymys viiden käyttäjän kokemusten, näkemysten ja mielipiteiden valossa*. Uskontotieteen pro gradu - tutkielma. Turun yliopisto, kulttuurien tutkimuksen laitos.
- Turner, Victor. 2007. *Rituaali. Rakenne ja communitas*. Helsinki: Summa: Suomen antropologinen seura.
- Ukkonen, Taina. 2007. Toivo paranemisesta: nuoren naisen päihdetarinan rakentuminen haastattelussa. *Elore*, vol. 14 - 1/2007. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. 1-20.
- Varjonen, Vili. 2015. *Huumetilanne Suomessa 2014. Kansallinen huumevuosiraportti EMCDDA:lle*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 1/2015. Tampere: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Vakimo, Sinikka. 2010. Periaatteista eettiseen toimijuuteen. Tutkimusetiikka kulttuurintutkimuksessa. – Pöysä, Jyrki, Järviluoma, Helmi & Vakimo, Sinikka, (toim.) *Vaeltavat metodit*. 79-113. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Van Gennep, Arnold. 1960. *The Rites of Passage*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Vasenkari, Maria. 1996. Osallistuvan havainnoinnin menetelmä kulttuurin kenttätutkimuksessa. – Vasenkari, Maria, (toim.) *Kulttuurin kenttätutkimuksen alkeet: Osallistuva havainnointi*. 5-30. Turku: Tuntematon kustantaja.
- Virtanen, Leea. 1984. *Onni yksillä. Kansanperinnettä ennen ja nyt*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura 1990.
- Väyrynen, Sanna. 2007. *Usvametsän neidot. Tutkimus nuorten naisten elämästä huumeekuvioissa*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Willis, Paul E. 1983. The Cultural Meaning of Drug Use. – Hall, Stuart & Jefferson, Tony (toim.), *Resistance through Rituals. Youth subcultures in post-war Britain*. 106- 118. London: Hutchinso & Co. Ltd.

Ylikangas, Mikko. 2009. *Unileipää, kuolonvettä, spiidiä. Huumeet Suomessa 1850-1950*. Jyväskylä: Atena.

Zinberg, Norman E. 1984. *Drug, Set and Setting. The Basis for Controlled Intoxicant Use*. New Haven: Yale University Press.

LIITTEET

Liite 1.

KYSYMYSLOMAKE

Alustus:

Selosta tutkimuksen tarkoitus ja miten käsittelet aineistoa. Esittele sanelin lyhyesti ja osoita mihin laitat sen. Käy läpi informantin kanssa seuraavat informaatin yksityisyyteen ja aineiston käsittelyyn liittyvät asiat ennen haastattelun alkua:

1. Informantin nimeä ei käytetä missään vaiheessa tutkimusta. Hän esiintyy valitsemallaan tai haastattelijan antamalla aliaksella.
2. Haastattelunauhut poistetaan välittömästi litteraation jälkeen, jonka haastattelijä suorittaa mahdollisimman nopeasti haastattelujen jälkeen.
3. Informantti saa kieltäytyä halutessaan mistä tahansa kysymyksestä, eikä hänen tarvitse antaa syytä kieltäytymiseensä. Hän voi halutessaan keskeyttää nauhoituksen ja haastattelun.
4. Informanttia kehoitetaan itsestään ja muista ihmisistä puhuessaan välttämään sellaisten yksityiskohtien mainitsemista, jotka viittaavat heidän henkilöllisyyteensä.
5. Informantti voi halutessaan kuunnella haastattelunauhoituksen ja lukea siitä tehdyn litteraation ennen sen arkistointia.
6. Haastattelu litteroidaan niin että mahdolliset osallistujien tai kolmansien osapuolien henkilöllisyyksiin viittaavat yksityiskohdat jätetään pois valmiista tekstistä.
7. Haastattelijä ei keskustele informantin henkilöllisyyttä koskevista asioista ja osallisuudesta tutkimukseen kenenkään kolmannen osapuolen kanssa. Hän ei myöskään keskustele informanteista toisten tutkimukseen osallistuvien informanttien kanssa.
8. Kehota informanttia olemaan puhumasta mistään törkeästä rikoksesta, joka voitaisiin vielä estää. Jos informantti kertoo tällaisesta rikoksesta, haastattelijan velvollisuus on ilmiäntää hänet poliisille.

Kysymykset:

1. Varmista että haastateltava käyttää tai on käyttänyt kannabista Suomessa.
2. Mieltääkö informantti itsensä kannabiksen käyttäjäksi? Mitä mieltä hän on termistä?
3. Käyttääkö informantti sekä marihuanaa että hasista, vai ainoastaan toista niistä? Jos ei, miksi? Eroavatko marihuana ja hasis informantin mielestä toisistaan?
4. Käyttääkö informantti kannabiksen lisäksi muita pähteitä?
5. Milloin informantti kokeili kannabista ensimmäistä kertaa? Pyydä kuvailemaan tilannetta. Opettiko joku häntä käyttämään, oliko oppinut itse?
6. Millaista informantin kannabiksen käyttö on ollut hänen ensimmäisen kertansa jälkeen. Onko siinä tapahtunut muutoksia, millaisia ne ovat olleet?
7. Kuinka säännöllisesti informantti käyttää kannabista? Minkä kokoisia hänen käyttämänsä annokset ovat?
8. Miten informantti käyttää kannabista? Jos hän polttaa kannabista sätkänä, laittaako hän sekaan tupakkaa? Käyttääkö hän bongia, vaporisaattoria tai syökö hän kannabista? Onko tapoja joita hän ei käytä?
9. Onko informantilla tiettyä kannabislajiketta josta hän pitää? Miksi?
10. Käyttääkö informantti kannabista yhdessä jonkin toisen päihteen kanssa? Miten?
11. Millaisissa tilanteissa/paikoissa informantti käyttää kannabista. Käyttääkö hän sitä pelkästään sisällä tai ulkona, yksin tai muiden ihmisten kanssa?
12. Jos informantti käyttää kannabista myös muiden ihmisten kanssa, käyttääkö hän sitä myös ennestään tuntemattomien ihmisten kanssa?
13. Suunnitteleeko informantti kannabiksen käyttöönsä etukäteen? Valmistautuuko hän siihen jotenkin?
14. Millaiset tekijät vaikuttavat kannabiksen vaikutukseen?
15. Onko paikkoja tai tilanteita jossa informantti ei halua käyttää kannabista tai olla sen vaikutuksen alaisena? Entä onko ihmisiä joiden läsnä ollessa kanssa hän ei käytä tai halua käyttää kannabista?
16. Onko vuodenajoilla vaikutus informantin kannabiksen käyttöön? Entä käyttääkö hän kannabista tiettyyn päivän aikaan tai tietynä päivänä viikosta?
17. Mitä informantti tekee käytettyään kannabista? Onko hänellä rutiineja, joita hän toistaa käytettyään kannabista?
18. Onko informantti asettanut itselleen sääntöjä kannabiksen käytön suhteen? Onko hän joskus ollut tarkoituksellisesti käyttämättä sitä tai ollut ”tauolla”?

19. Vaikuttaako kannabiksen käytön laittomuus informantin kannabiksen käyttöön? Miten? ”Kuumotteleeko” hän? Vaikuttaisiko kannabiksen laillistuminen hänen käyttöönsä?
20. Onko informanttia koskaan rankaistu hänen kannabiksen käyttönsä takia? Onko se vaikuttanut hänen kannabiksen käyttöönsä?
21. Kuinka informantti on hankkinut kannabiksensa? Jos hän ostaa sitä, millaisina määrinä ja kuinka paljon maksaa sitä?
22. Onko informantti kasvattanut kannabista itse? Jos on, onko hän antanut tai myynyt sitä muille?
23. Millaisiin lähteisiin informantti luottaa kannabikseen liittyvän tiedon suhteen?
24. Onko informantti käyttänyt kannabista ulkomailla? Millaista se oli? Onko hän huomannut eroja paikallisissa kannabiksen käyttökulttuureissa verrattuna Suomeen?
25. Onko informantin mielestä suomalaisessa kannabiksen käytössä jotain ominaispiirteitä?
26. Onko informantti opettanut ketään käyttämään kannabista? Jos on, mitä hän on opettanut ja miksi? Kuinka hän neuvoisi kannabiksen käytöstä kiinnostunutta?
27. Vaikuttaako kannabis ihmisiin informantin mielestä eri tavoin?
28. Kuinka monta kannabiksen käyttäjää informantti tuntee arvioidensa mukaan?
29. Millaista informantin tuntemien kannabiksen käyttäjien käyttö on? Onko hän havainnut siinä tapahtuneen muutoksia?
30. Onko informantti koskaan puuttunut tai halunnut puuttua toisen ihmiseen tapaan käyttää kannabista?
31. Onko informantilla jotain mitä hän haluaisi itse kertoa kannabiksen käytöstään tai kannabiksesta ylipäätensä. Vapaa sana.

Kiitä lopuksi informanttia.

Liite 2.

KUUMOTTELUKYSYMYKSET

1. Mitä kuumottelu on? Miltä se tuntuu, kuvaile? Mikä kuumottaa?
2. Onko kuumottelu henkinen vai fyysinen kokemus? Sama asia kuin ahdistus?
3. Mistä sana on peräisin, mistä oppinut käyttämään/kuullut ensimmäisen kerran? Käyttääkö sanaa muutenkin kun kannabiksen käytön yhteydessä?
4. Kerrotaanko kuumottelusta tarinoita? Millaisia ne ovat?
5. Onko kuumottelua vähentäviä rituaaleja?
6. Miten kuumottelusta selvittää?
7. Miten muiden ihmisten läsnäolo vaikuttaa kuumotteluun?
8. Vaikuttaako käytötapa kuumotuksen määrään?
9. Onko kuumottelu vaikuttanut omaan käyttöön?
10. Kuumottaako kuumottelu?
11. Miten kuumottelu vaikuttaa kannabiskokemukseen?
12. Vaikuttaako käytetty lajike/lajikkeen vahvuus kuumotukseen?
13. Ovatko jotkut ihmiset alttiimpia kuumottelemaan?
14. Kuumotteletko muutenkin kuin kannabista käyttäessä tai sen vaikutuksen alaisena?
15. Voiko kuumottelua hallita esim. olemalla tauolla? Yhteys toleranssiin?
15. Milloin kuumottaa?
16. Kuumottaako eniten ennen, käytön aikana vai sen jälkeen?
17. Vaikuttaako mielentila ennen käyttöä kuumotteluun?
18. Kuumottavatko jotkut paikat enemmän/vähemmän kuin toiset?
19. Kuumottaako käyttö ulkomailla?
20. Onko kuumottelu vähentynyt ajan myötä? Oppinut hallitsemaan?
21. Onko kuumottelussa kyse kiinni jäämisen pelosta? Rangaistuksen pelosta? Leimautumisen pelosta? Muusta?

22. Liittyykö kuumottelu jotenkin ulkonäköön tai siihen mitä tekee? Voiko ”naamioitumalla” vähentää kuumotusta?
23. Onko kuumottelun määrällä jotain tekemistä tehdyn rikollisuuden vakavuuden (=rankaistavuuden) kanssa?
24. Onko käytöstä kiinni jääminen vaikuttanut kuumotteluun? (Jos on jäänyt kiinni)
25. Vaikuttaisiko kannabiksen laillistuminen kuumotteluun?

Liite 3.

PAIKKAKYSYMYKSET

1. Mitkä ominaisuudet ovat tärkeimpiä paikkaa valitessa? Mitkä ovat hyvän paikan ominaisuudet?
2. Kuvaile suosikkipaikkojasi.
3. Millaiset paikat ovat huonoja kannabiksen käytölle.
4. Suhtautuminen muihin ihmisiin.
5. Yksin/porukassa?
6. Millaista toiminta paikalla on?
7. Vuodenaikojen vaikutus?
8. Viikonpäivä?
9. Kellonaika?
10. Julkiset paikat.